

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

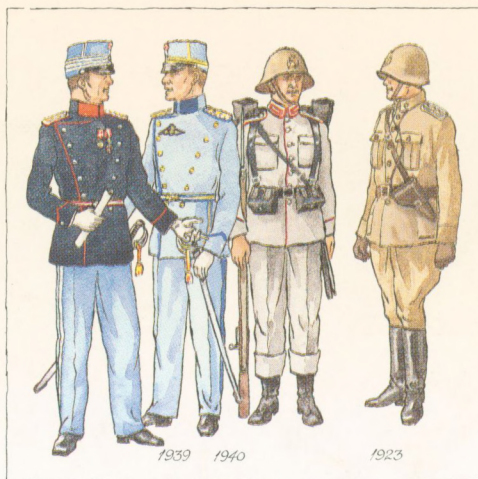
Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

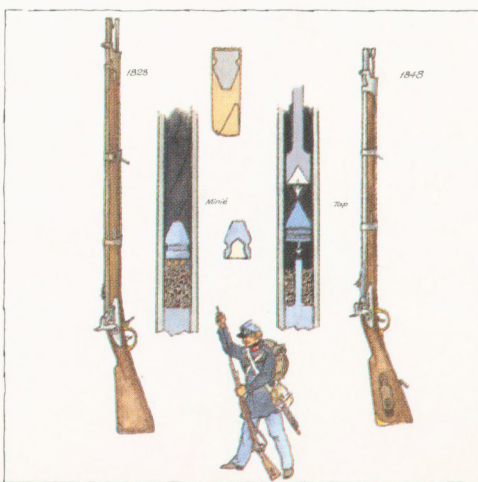

B. Walbom-Pramvig

UNIFORMER, FANER OG VÅBEN

i Den Danske Hær fra 1659 til 1980

215 farveillustrationer med tilhørende historisk tekst

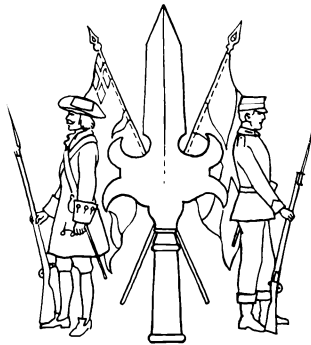

B. Walbom-Pramvig

UNIFORMER, FANER OG VÅBEN

i Den Danske Hær fra 1659 til 1980

215 farveillustrationer med tilhørende historisk tekst

**UNIFORMER, FANER OG VÅBEN
i Den Danske Hær fra 1659 til 1980**

Tekst og tegninger af B. Walbom-Pramvig

Udgivet af Forlaget Thorsgaard ApS, 3600 Frederikssund
med støtte af
Fonden til Fædrelandets Vel,
Forsvarskommandoen,
Tuborgfondet,
Officersbladet

Bogen er sat med Garamond
Produceret af forlagets trykkeri: Thorsgaard Trykcenter
Reproduktion: Allan Nicolaisen A/S
Bogbind: E.J. Grafik A/S

© B. Walbom-Pramvig og Forlaget Thorsgaard ApS, 1988
ISBN 87-88165-47-7

Printed in Denmark

Denne bog er ophavsretsligt beskyttet af Bernerkonventionen.
Alle rettigheder forbeholdes. Bortset fra rimelig brug
i forbindelse med private studier, forskning, omtale eller anmeldelser,
som er tilladt i henhold til gældende lov om ophavsret,
må ingen del af denne publikation reproducere, fotokopieres,
opbevares i elektronisk anlæg eller overføres i nogen form,
hverken elektronisk, elektrisk, kemisk, mekanisk, optisk etc.
uden forudindhentet tilladelse fra forlaget.

Forord

Den danske hærs uniformer, faner og våben har i lighed med andre landes hære gennemgået en rig og afvekslende udvikling siden Trediveårskrigen lange ufredsperiode fra 1618 til 1648. Erfaringerne fra disse krige viste, hvor nødvendigt det var at have en hær med et fast tilhørsforhold til staten. En hær, hvis loyalitet man kunne stole på.

Samtidig viste erfaringen, hvor nødvendigt det var, at den militære mundering fik et mere ensartet uniformspræg end tidligere, hvor dette var overladt til en tilfældig hverveobersts smag og forgodtbefindende.

Allerede kong Chr. d.4. havde dette problem for øje, men først under kong Frederik d.3., og især i 1600-tallets sidste halvdel under kong Chr. d.5., begynder den egentlige uniformsudvikling, da hærens mundering i stigende grad blev underlagt kongelig majestæts personlige afgørelse. Den ensartede mundering er med andre ord af forholdsvis ung dato – målt med historiens lange tidsmål. Ganske vist fandtes der i ældre tider mindre eliteafdelinger med en vis ensartet, ofte prægtig mundering, for det meste afhængig af enten nær tilknytning til monarken eller til en højtstående fyrste med de fornødne midler.

I hele denne godt 300-årige periode ser vi en farvestrålende og pragtfuld udvikling af uniformerne, som ophører endeligt med de to verdenskrige, hvor de camouflagede uniformer vinder indpas i alle hære.

Farver forsvandt dog ikke totalt fra hæren. Livgarden og gardehusarerne bruger endnu de velkendte, prægtige paradeuniformer.

Hele denne historiske udvikling har været næsten ukendt for den store offentlighed af flere årsager. Bl.a. fordi så lidt har været publiceret før, men navnlig fordi billeder og beskrivelser kun findes i gamle,

yderst sjældne vanskeligt tilgængelige værker og afhandlinger, der mest henvender sig til eksperter og særligt interesserede.

Hovedformålet med denne bog er derfor i første række et forsøg på at popularisere dette interessante, historiske emne i håbet om at gøre det lettere tilgængeligt og kendt for offentligheden.

Det siger sig selv, at det kun har været muligt at foretage et udvalg af dette enorme stof for at kunne holde det inden for denne bogs rammer. Men selv med dette taget i betragtning håber jeg dog, at en rimelig historisk kontinuitet er bevaret trods de uundgåelige store spring i denne lange udvikling af vor hærs historie.

Da denne del af militærhistorien ikke er et eksakt fag, der doceres på universiteter, højere læreanstalter eller andetsteds, har jeg alene været henvist til egne studier samt gode råd og bistand, hvor det var opnåeligt. Endelig ligger et langt livs notater, skitser og interesse til grund for udarbejdelsen.

Da lignende bøger er velkendte i andre lande, er det mit håb, at denne bog – trods fejl og mangler – dog vil vise, at også vort land har noget historisk værdifuldt på dette område at lægge frem for offentligheden.

Mange vil måske anke over, at de norske tropper ikke er behandlet i denne sammenhæng al den stund, at rigsfællesskabet »Danmark-Norge« jo dog varede til 1814, og navnlig fordi de norske hærafdelinger på så mange måder spillede en glørværdig og ofte afgørende rolle i tvillingrigernes historie. Det er selvfølgelig en meget beklagelig mangel, men uundgåelig da bogen i så fald ville blive alt for omfangsrig.

Det har været en overordentlig stor opmuntring og hjælp, at følgende myndigheder og fonde har ydet betragtelige tilskud,

og jeg vil gerne her rette en hjertelig og ærbødig tak til:

- Forsvarskommandoen
- Officersbladet
- Fonden til Fædrelandets Vel
- Tuborgfondet
- Det krigsvidenskabelige Selskab

Endelig vil jeg gerne rette en varm tak for megen opmuntring og værdifuld bistand til museumsinspektør ved Tøjhusmuseet Bjørn Nielsen og grafikeren Chr. Würgler Hansen samt museumsleder, major Jesper Gram-Andersen, Livgardens historiske Samling. De har alle hjulpet mig over mange døde punkter. Ligeledes en tak til

Det kgl. Garnisonsbibliotek, der under hele udarbejdelsen har været overordentlig hjælpsom med relevant litteratur. Endvidere bringes en tak for stor hjælp til major E. O. A. Hedegaard, Hærstabens militærhistoriske Arbejder, der har hjulpet mig meget ved færdiggørelsen af mit arbejde.

For kyndigt blik på det tegnemæssige samt korrekturlæsning vil jeg takke min søn, Finn Walbom-Pramvig.

Til sidst må jeg fremhæve forlæggeren for al hans opmuntring under udarbejdelsen, såvel som for udvist vovemod ved at gå ind for virkeliggørelsen af denne meget specielle opgave.

Jægerspris 1988
B. Walbom-Pramvig

Fortegnelse over illustrationerne med årstalsangivelser

Fodfolk 1648-1659	7	Generalstab og	
Fodfolk 1676	9	adjutanter 1770-1808-1822	73
Fodfolk 1676-1807-1813	11	Guider 1810-1823-1886	75
Fodfolk 1701-1807-1812	13	Lægekorps 1849	77
Fodfolk 1789-1813-1848	15	Landkadetter 1747-1767-1785-1822 ...	79
Fodfolk 1864	17	Musik 1813-1829-1858	81
Fodfolk 1880-1910-1914-1915-1926 ...	19	Musik 1754-1829-1849	83
Fodfolk 1915-1923-1939-1940	21	Musik 1676-1822-1848	85
Grenaderer 1701-1740-1801	23	Landeværn 1807-1914	87
Grenaderer 1761-1812-1837	25	Kystmilits 1801-1807	89
Livgarden 1660-1757-1773-1788	27	Frivillige 1659-76. 1848-1945	91
Livgarden 1660-1807	29	Hæren efter 2. Verdenskrig	
Livgarden 1735-1805-1855-1940	31	1923-1945-1954-1980	93
Drabanter 1588-1676-1700	33	Hjemmeværn og kvindelige korps	95
Jægere 1789-1810-1837-1848	35	Stagevåben 1559-1670-1734-	
Hestgarde 1800-1822-1855	37	1770-1789-1794	97
Hestgarde 1830-1857-1864	39	Blankvåben 1701-1705-1734	99
Rytter, Nationalt 1706-1711	41	Blankvåben 1760-1773-1776-	
Dragoner 1813	43	1791-1802	101
Dragoner 1848-1864	45	Blankvåben 1798-1818-1834-	
Kyrasserer 1716-1761-1837	47	1854-1864-1870-1900	103
Gardehusarer 1762-1774-nutid	49	Skydevåben 1613-1645-1646-1685	105
Gardehusarer 1766-1780-1848	51	Skydevåben 1600-1675	107
Gardehusarer 1791-1845-1889-1911 ...	53	Skydevåben 1785-1794-1822	109
Bosniaker og lansenerer 1795-1816 ...	55	Skydevåben 1828-1848	111
Artilleri 1750	57	Skydevåben 1867-1889	113
Artilleri 1760-1844	59	Pistoler 1772-1807-1848	115
Artilleri 1766-1848-1849	61	Revolvere 1861-1865	117
Artilleri 1864	63	Faner ca. 1600-1785-1795	119
Ingeniører 1750-1802-1822	65	Faner 1684-1790-1831	121
Ingeniører 1844-1886	67	Faner 1842-1847-1912	123
Kolonitropper 1837-1880-1916	69	Faner 1807-1863-1920	125
Generaler 1800-1808-1852	71	Hæderstegn og medaljer 1817-1945 ..	127

FODFOLK – Musketerer

Under Trediveårskrigens kaotiske tilstande, hvor hvervede, professionelle krigere og afdelinger kæmpede for den fyrste eller stat, der betalte den højeste sold, indskrænkede den militære klædedragt sig hovedsagelig til særlige kendetegn som forskelligt farvede bånd, sløjfer, fjer og skærf efter feltherrens eller hverveoberstens valg.

Selve klædedragten kunne være af borgerligt/adeligt snit efter tidens gældende mode, der fik sit militære præg ved våbne, hjelme, kyrasser o.lign. udrustning. Militæruniformer i vor forstand brugtes for det meste kun af gardeafdelinger knyttet til landsherren eller udvalgte fyrstelige personer og høje kirkelige dignitarer som f.eks. den pavelige schweitzergarde, den franske konges musketérkorps, og den engelske kongelige drabantgarde m.v. I Danmark oprettedes en lignende afdeling under Frederik d.2. i 1571 kaldet »Drabantkorpset«, som dog ikke havde militære opgaver ud over den at bevogte den kongelige familie og slotte, når kongen opholdt sig der.

Erfaringerne fra Trediveårskrigen viste nødvendigheden af en fast stående hær, og på dette område tog Chr. d.4. initiativet til ved siden af hvervede tropper at oprette styrker med rent dansk mandskab af udskrevne bønder. Reglementeret, ensartet mundering var dog endnu ikke på tale, da dette i mange tilfælde var underlagt regimentschefen. Hvilket på den tid ofte betød, at midlerne til monduren (munderin-

gen) gik i hans og de højere officerers lommer. Først under Frederik d.3. og senere Chr. d.5., hvor enevældens administration gjorde sig gældende, kom uniformsvæsnet i fastere rammer, som det vil blive beskrevet i denne bog. Kriegerne eller soldaterne på denne illustration er tænkt som eksempler på, hvor broget den militære klædedragt f.eks. var under Københavns belejring 1658-59, bortset fra soldaten fra »Kongens Livregiment« i baggrundens midte og drabanten t.v., der begge er iført røde uniformer. Soldaterne er alle udrustet med musketter af forskellige modeller. Drabanten, som altså ikke tilhørte hæren, men tænkes at kunne have deltaget i forsvaret, har jeg udrustet med den berømte Kalthoffske magasinriffel med indvendig hjulås, og krigeren med den grønne kofte har samme riffel, dog med den nyere flintelås. Det var dog hovedsagelig ca. 100 mand af Livregimentet (Livgarden til Fods), der var udrustet med disse våben, som bliver beskrevet under afsnittet om skydevåben.

Krigeren t.h. er udrustet med den tids almindelige musket med luntelås, der var så tung, at den under skydning måtte støttes i en »Forketstok« for at opnå et roligt sigte. De afmålte ladninger medbragtes i små krudthylstre af træ eller læder hængende på et særligt bandoler, mens fængkrudt mest opbevarede i et horn eller en krudtflaske, hvorfra det hældtes på fængpanden, inden skuddet kunne afgives.

1648 – 1659

Drabantgardist og musketer bevæbnet med Kalthoff's magasinriffel og musketerer med almindelig luntebøsse og forketstok.

Royal Halberdier and a Musketeer armed with the famous Kalthoff Magazine Rifle and Musketeers armed with the ordinary Matchlock and Rest.

FODFOLK – Musketerer og pikenerer

I den Skånske Krig 1675-79 var den danske landhær for første gang iklædt virkelige uniformer. Disse uniformer udviste stadig en vis brogethed i farver og tildels snit, der viste forbindelsen med den pågældende større afdelings enten geografiske landsdelstilhør eller særlige tilknytning til kongehuset eller en fyrste inden for riget.

Desuden var de forskellige våbenarter også kendetegnet ved egne uniformer og farver, som det er vist på tegningerne her.

Soldaten til venstre er f.eks. fra det Fynske nationale Regiment, der i 1676 formeredes ved sammenlægning af 1. og 2. regiment, hvorved 1. regiments grå kjole indtoges, og 2. regiments grønne blev den foretrukne. Soldaten bærer patrontasken i et svært naturfarvet læderbandoler, mens hans sidevåben er anbragt i et særligt gehæng på livremmen. Han er i færd med at lade sin lange glatløbende musket forsynet med flintelås, som i denne krig afløste luntelåsen. Låsen er netop blevet åbnet og slagstålet drejet, så krudtet fra en særlig krudtflaske kan hældes på fængpanden; en vanskelig operation i regn og blæst. Fanejunker eller fændriken i midten er fra et kongeligt regiment, der på den tid skiftede fra den kongelige blå farve til rødt. Selve fanen hører egentlig ikke til dette regiment, men tilhører »Feltherrens regiment«, hvis fane gik tabt i slaget ved Lund i samme krig 1676. Den er, som det ses på fanespydet fra Frederik d.3.'s tid, men har stadig været i brug i denne krig.

Pikeneren til højre er også iklædt rød kjole, som viser hans tilhørsforhold til kongehuset, i dette tilfælde til Dronningens Regiment. Hans hovedvåben er som det ses den lange pike, der i længde varierede fra ca. 5,50 m til 3-4 m, altså et våben, der krævede både kræfter og træning for at kunne bruges i felten. Pikenererne regnedes da også til eliten, og de beholdt denne status, indtil bajonetten ret hurtigt gjorde dette våben helt forældet. Den fra Gustav Adolf's krige kendte skotske oberst Robert Monroe foretrak f.eks. fremfor alle andre våben halv-piken som det mest anvendelige til både angreb og forsvar. Og der kan vel næppe være tvivl om, at piken mod rytteri har været særdeles formidabel. Dens historiske oprindelse kan sikkert føres tilbage til Alexander d. Stores »Sarissoforer«, den tids pikenerer, der førte en lanse af en længde på 5,50 m (Sarissen). (Det fortælles f.eks., at den romerske general Aemilius Paulus i slaget ved Pydna 168 f.Kr., da romerne erobrede Makedonien, blev særdeles ængstelig, da han så den makedonske falanks gå til angreb med de lange piker). Det må også bemærkes, at den militære hovedbeklædning, navnlig på den fynske soldat, er blevet udstyret med et særligt kendetegn, Chr.d.5.'s kronede monogram i messing på den opbrættede (opbøjede) hatteside, og pikenerens hat bærer selvfølgelig også det samme tegn.

Infanterist af det 1. fynske nationale Regiment. Fanebærer af Dronningens Livregiment og en pikenér fra samme regiment.

Infantryman of the First Funen National Regiment. Standard Bearer and a Pikeman of the Queen's Life Regiment.

FODFOLK – Nationale regimenter

Allerede kong Chr. d.4. søgte at give landhæren et vist nationalt præg ved at udskrive rekrutter fra landbefolkningen til rent danske enheder. Men trods disse bestræbelser bestod hærens hovedmasse stadig af hvervede udlændinge, mest tyskere. Først under Chr. d.5. blev det nationale rekrutteringssystem lagt i fastere rammer, og det danske mandskab blev samlet i regimenter med navne efter de landsdele, de tilhørte. Da rekrutterne var bønder, stødte de fra begyndelsen på den vanskelighed, at kommandosproget var tysk, som det tog sin tid at lære; men på trods af dette viste de nationale afdelinger sig at være pålidelige og tapre soldater i mange kampe. Soldaten til venstre på tegningen er netop fra et sådant dansk regiment, det 1. fynske, som indtil 1676 bar den langskødede, grå kjole med messingknapper og grønne opslag. Ved sammenlægningen under den Skånske Krig 1675-79 med 2. Fynske Regiment overtages som før fortalt dette regiments grønne kjole med gule opslag, dog med bibeholdelse af de grønne bukser og gule uldstrømper. Hatten er en udvikling af tidligere tiders bredskyggede model, som her er opbrædt i højre side, hvor det eneste nationale kendetegn, Chr. d.5.'s kronede navne-ciffer er anbragt. Lædertøjet, patronbandoler og livrem med en sabeltaske til sabel eller kårde er naturfarvet.

Soldaten fra 1807 er fra et jysk nationalt regiment iklædt en uniform, hvor den røde farve er fremherskende. Den let koniske

høje hat (også brugt i den svensk-finske hær) er forsynet med en krampe på den opbrættede side, sort sløjfekokarde og en høj hvid fjer. Den korte røde jakke med de hvide rabatter, krave og opslag havde ingen skøder bagpå, og de mørkeblå pantalons (bukser) ender forneden som gamacher med fodstropper. Geværerne er for begge soldaters vedkommende den glatløbede musket med flintelås. Fanebæreren er en sergent af 3. Jyske Infanteriregiment, der var en del af det danske auxilliærkorps, som under general, prins Frederik af Hessen indgik i det franske 13. armékorp under marskal Davout's ledelse i felttoget i Nordtyskland i 1813. Som bekendt berømmede den franske marskal de danske soldater for deres fremragende indsats ved alle lejligheder.

Hvert regiment havde på den tid sine særlige farver, selvom uniformen (monduren) var af ens snit. 3. Jyske Regiment havde f.eks. sorte rabatter, opslag og krave. Oprindelig havde trøjen skøder bagpå, men på grund af landets dårlige økonomiske situation blev de skåret af til brug for evt. reparationer. De grå pantalons dækkedes forneden af gamachelignende halvtøvletter med fodstropper. Sergentrangen er angivet ved de tre hvide sparrer på begge ærmer.

Chakoten er tidens typiske med høj farvet fjer, hvide behæng og med den sorte sløjfekokarde, der senere udskiftedes med den rød-hvide nationalkokarde.

Infanterist af Fynske nationale Regiment og musketer af 2. Jyske nat. Regiment samt sergent af 3. Jyske nat. Regiment med regimentsfanen.

Infantryman of the Funen National Regiment and a Musketeer of the 2nd National Regiment of Jutland. A Standard Bearer Sergeant of the 3rd National Infantry Regiment of Jutland with the Regimental Colours.

FODFOLK – Nationale regimenter

Den røde farve spillede efterhånden en fremherskende rolle i det danske fodfolks uniformer, mens ærmeopslag, rabatter, (forstykke på uniformen) kraver og buksefarver kunne skifte fra regiment til regiment efter tilhørsforhold til en bestemt landsdel. Inden for hvert regiment var der desuden væsentlige forskelle i munderingen, alt eftersom soldaten var fra musketer-, skarpskytte- eller grenaderafdelingen.

Soldaten fra 1812 er en musketer fra et jysk linieregiment, mens soldaten fra 1807 er en musketer fra et fynsk linieregiment, hvis høje koniske hatte senere udskiftedes med en chakot af samme model som den jyske. Den høje chakot er stærkt påvirket af de franske modeller, idet den som disse er udstyret med en høj fjer og flettet behæng, i dette tilfælde i de oldenborgske rød-gule farver.

Soldaten i midten fører os helt tilbage til den Store Nordiske Krigs dage (1700-

1721), da den dansk-norske hær fik så store feltmæssige opgaver at løse. Det nationale, udskrevne mandskab blev sat på mange hårde prøver mod de langt bedre øvede og krigsvante svenske tropper.

Den afbillede soldat fra 1701 er en musketer af Det vestsjællandske Regiment – altså en af de udskrevne bønder. Hans uniform er vel ikke så farvestrålende, men trods alt dog ganske køn med den grå kjole med den dobbelte række af messingknapper, der skulle holdes smukt pudsede. Den røde farve er dog tilstede i ærmeopslagene og i de røde knæbukser. Den trekantede hat er typisk for hele denne periode, og bandoleret, hvor patrontasken hænger, er helt naturfarvet.

Musketten er med den nu almindelige »Døllebajonet«, der tillader skydning med påsat bajonet og derfor gør den tidligere pike helt overflødig.

Musketerer af linieinfanteriet 1812, af Vestsjællandske nationale Regiment 1701 og af linieinfanteriet 1807.

Musketeers of the Regulars of 1812 and of 1807 and of the Western Sealand National Regiment of 1701.

FODFOLK – Nationalt- og linieinfanteri

Soldaten t.v. med den høje runde hat er en musketér fra det jyske Regiment Aalborg 1789. Kort efter denne tid begyndte påvirkningen fra de franske revolutionshære og Napoleonstiden at øve indflydelse på hærens uniformering, som det ses på soldaten fra 1813. Danmark deltog som allieret med Napoleons Frankrig i felttoget i Nordtyskland. Begge disse soldater er iklædt den korte røde trøje med hvide skødeombøjninger fortil. Aalborg-soldaten bærer høje sorte støvletter til hvide knæbukser, der i 1813 er ændret til grå bukser stukket ned i halvlange sorte støvletter.

Typisk for alle tre soldater er det hvide krydsbandoler, hvori patrontaske, sabel og bajonet er ophængt. Soldaterne fra 1789 og 1813 er udrustet med den lange glatløbede flintemusket, hvis effektive rækkevidde var omkring et par hundrede meter med ildafgivelse i salver på kommando. Selve det afgørende angreb skete mest i kolonne med bajonet og med skytter på fløjene. Og selv om uniformerne på den tid var meget iøjnefaldende, betød det ikke så meget, da afstanden til modstanderen gennemgående kun var få hundrede meter. Den lange krigsperiode som Frankrigs allierede fra 1807 til 1814 med engelsk blokade og standset udenrigshandel betød økonomisk ruin

for landet med bl.a. det resultat, at hærens uniformer ikke kunne fornys, og de gamle blev stærkt nedslidte. Ikke desto mindre lykkedes det dog for kong Frederik d.6. at holde hærens forsvarskvalitet på et ret højt stade, som i virkeligheden skabte grundlaget for den hær, der kæmpede så fortrinligt i den første Slesvigske Krig 1848 til 1850. Soldaten t.h. er netop fra denne krigs første år og uniformeret ifølge hærordningen af 1842.

Den høje chakot med det hvide Mantua-kors forsvandt dog næsten med det samme, da den var upraktisk i felten, og erstattedes af den lille lyseblå felthue af ungarsk model med den rød-hvide ringkoke. Tornystret bæres af kraprøde remme, der samles over krydsbandoleret med en sort spænderem. På skulderklapperne er bataljonsnummeret anbragt, udskåret af hvidt stof. Geværet er en glatløbet musket med den nye »Perkussionslås« som indførtes i 1843, da et stort antal flintelåsmusketter af model 1822 ændredes til denne nye lås. Fra Frankrig importeredes herved 20.000 stk. model 1822, der dog ændredes til perkussionslås inden leveringen i 1848. På krydsbandoleret ses den lille halvrunde taske til fænghætter, og foran på livremmen er tasken til rendekugler anbragt.

Infanterist af Regiment Aalborg 1789 og infanterist fra felttoget 1813. Linieinfanterist fra den første Slesvigske Krig 1848-50.

Infantryman of the Regiment Aalborg 1789 and an Infantryman from the Campaign 1813. Infantryman of the Regulars from the First Schleswig War 1848-50.

FODFOLK – Anden Slesvigske Krig

Allerede under den første Slesvigske Krig forsvinder det farvestrålende præg fra infanteriets uniformer, mens rytteriet, hestgarde, husarer og dragoner i lang tid fremover bibeholder deres traditionelle iøjnefaldende uniformer. Uniformen med den mørkeblå våbenfrakke og de lyseblå bukser, som de danske »Jenser« bar i 1849 og 1864 holdt sig med ret få ændringer helt frem til 1915. I tiden mellem de to Slesvigske Krige indskrænkede munderingseksperimenterne sig til forsøg med den høje chakot med nakkeskærm og den lyse- eller mørkeblå felthue. Soldaterne på tegningen er alle fra krigen 1864, hvor den sortgrå feltkappe gerne bæres påtrukket på grund af det kolde vejr. Munderingen kan vel næppe kaldes for smuk, men det må fremhæves, at den var særdeles velegnet til feltbrug i langt højere grad end prøjsernes og østrigernes uniformer var det. Til venstre ses en officersaspirant med korporalsparrer og officerssabel, men ellers udrustet som menig soldat, dog med bajonet stukket løst ned i livremmen. Hans to patrontasker er af dansk model, og geværet er en tapriffel. I det hele taget var flere geværmodeller i brug under krigen, men alle af Miniésystemet med undtagelse af tapriflerne.

Officersaspiranter optoges på særlige korte militære kurser med påfølgende geleddetræning, da Landkadetakademiet, hvor officerer ellers uddannedes, var blevet ned-

lagt i 1861. Deres værdi som befalingsmænd stod derfor ikke i forhold til deres tjenesteiver, på et tidspunkt hvor hæren netop havde så hårdt brug for uddannede officerer. Ikke desto mindre måtte mange af disse aspiranter gøre tjeneste som befalingsmænd, men uden den fornødne erfaring. Reservisterne, »Forstærkningsmændene« måtte på grund af uniforms manglen ikklædes lyseblå kapper som vist på soldaten i midten, som iøvrigt bærer patrontaske af holstensk model og den uundværlige feltpipe. Soldaten til højre er i fuld feltmæssig udrustning med den høje reglementerede chakot, som dog hurtigt aflagdes til fordel for den lille sorte felthue med nationalkardet med undtagelse af 18. Regiment. Officeren i baggrunden bærer regnkappe og voksdugsovertræk på huen som værn mod Dybbølskansernes og skyttegravenes mudder og pløre. Typisk for det danske infanteri i denne krig var, at alle var udstyret med halvlange støvler, og derfor gennemgående var langt bedre beskyttet imod vejrliget end modstanderne, der havde de største vanskeligheder med at klare sig i det hårde vinter- og forårsvejr med sne, slud, frost og regn. Gennemgående kan den danske hærs uniformer i denne krig siges at være særdeles praktiske til feltbrug – og selv Livgarden sværtede sine hvide krydsbandolerer sorte for at være så lidt synlige som muligt.

Infanterist fra Krigen 1864. Officersaspirant t.v., forstærkningsmand i lyseblå kappe og infanterist med chakot af 18. Regiment.

Various types of Danish Infantrymen from the Second Schleswig War 1864 – The Soldier with the Tall Shako is of the 18th Regiment.

FODFOLK – Linieinfanteri

Erfaringerne fra Krigen 1864 betød ikke noget afgørende brud med den blå infanteriuniform, bortset fra forsøg med hovedbeklædningen. Den høje chakot afløstes af en lavere model med rød pompon som vist på soldaten – en korporal fra 1880. Hans patrontaske er nu blevet en noget større model, en »Lommetaske« beregnet for ammunition til bagladerriffel af model 1867 Remington.

Den blå dobbeltradede uniform holdt sig længe med få ændringer, men ændredes i 1910 til enkeltradede våbenfrakke med to brystlommer og påsyet rødt kravespejl. Patrontaskerne er af model 1906 med plads til 4×10 patroner i hver taske passende for gevær '89.

Ved første Verdenskrigs udbrud i august 1914 var det danske linieinfanteri iklædt denne uniform, men ved sikringsstyrkerens formering benyttedes også en del gamle uniformer af 1889-modellen, som vist på soldaten yderst til højre. Begge 1914-solda-

ter er udrustet med den »Linneman'ske spade« på hvilken den korte knivbajonetskede er fastspændt. Først i 1915 indførtes den længere kårdebajonet.

Allerede før Verdenskrigens udbrud havde der inden for hæren rejst sig røster for at få udskiftet denne kønne, men ret iøjnefaldende blå uniform med en bedre camouflagefarve, og i 1915 begyndte man så at indføre den stengrå model, der dog heller ikke vandt udelt bifald. Efter 1. Verdenskrigs afslutning 11. november 1918 viste alle erfaringer, at en mere slørende uniformsfarve var påkrævet. Man gik så ind for den khakifarvede uniform i 1923 af tillempet engelsk model, uden at resultatet viste særlige sløringsevner i et dansk landskab. Denne vises på tegningen af rekylskytten fra 1926 med stålhelmet af dansk model, der dog senere fik en matteret khakifarve.

Ved 2. Verdenskrigs udbrud i 1939 var linieinfanteriet dog stadig uniformeret med den gamle stengrå model.

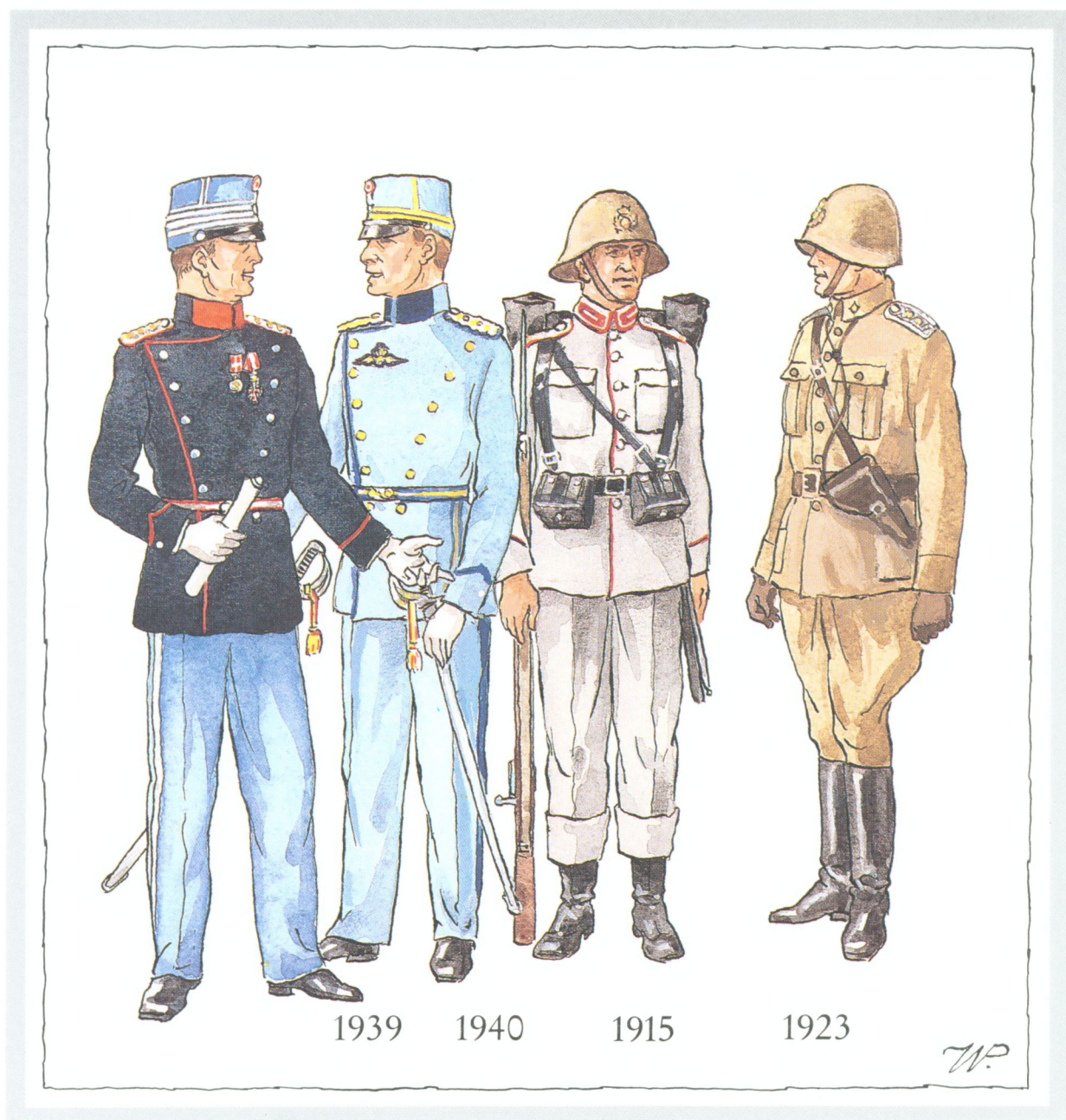
Danske infanteriuniformer i perioden fra 1880 til efter første Verdenskrig.

Danish Infantry Uniforms from the Period 1880 till after the First World War.

FODFOLK – Efter 1. Verdenskrig

Tiden under og efter denne krig betød det endelige farvel til de sidste rester af tidligere tiders farverige uniformer. Sløringsfarver (camouflage) af forskellig art prøvedes for at gøre soldaten så lidt synlig som vel muligt i terrænet. I den danske hær var man fra århundredets begyndelse begyndt at overveje dette problem, og det første virkelige forsøg på sløring foretoges ved at tildele Livgarden en særlig feltuniform af grågrøn farve. Det øvrige infanteri derimod fik først i 1915 udskiftet den gamle blå uniform med den kendte af stengrå farve, som efter manges mening ikke havde de fornødne sløringssegenskaber. Men da den fabrikeredes i stort antal, var den i brug helt frem til 1943. Som endelig feltuniform valgtes – som omtalt – i 1923 en model baseret på den engelske khakifarvede, der oprindeligt var udviklet af de engelsk-indiske kolonitropper (The Corps of Guides), hvor khaki (støv) passede til landskabets fremherskende farve. Mange herhjemme fandt den dog ret uegnet til et dansk landskabs sommergrønne og vinterbrunsorte farver. Af specielle danske sparehensyn tog det dog

lang tid, inden mandskabet fik denne nye uniform, fordi man beregnede en passende nedslidningsperiode for den stengrå model. Kampene den 9. april 1940 viser da også danske soldater iklædt begge uniformstyper bl.a. med khakikapper eller den gamle sortgrå model, der stort set havde været i brug siden Treårskrigen. På billedet ses en infanterist i den stengrå uniform med den gråsorte kappe spændt omvendt på tornystret for ikke at være i vejen for stålhjelmens »Fald ned«. Officeren t.h. er iført fuld khaki med stålhjelm og med den reglementerede pistol model 1910 (Bergmann), der på flere måder var et tungt og ret uhåndterligt våben. For at lade to tidsaldre mødes her, er obersten af infanteriet t.v. iklædt den kønne gamle blå uniform, der endnu bæres til gallabrug. Officeren i den lyseblå uniform er en premierløjtnant af flyvevåbnet i galla, som indførtes i 1939-40, og fra denne tid og fremover ser vi kun en meget sparsom anvendelse af farver, sølv og guld i de forskellige gradstegn og distinktioner.

*Oberst af infanteriet og premierløjtnant af flyvertropperne i galla fra 1939-40.
 Infanterist i stengrå uniform fra 1915 og officer i khaki fra 1923.*

*A Colonel of the Infantry and a First Lieutenant of the Air Force in Full Dress Uniforms
 1939-40. Infantryman in grey Uniform 1915-40 and Officer in Khaki 1923.*

FODFOLK – Grenaderer

I begyndelsen af den Store Nordiske Krig oprettedes i 1701 under Kong Frederik d.4. et særligt »Grenaderkorps« af udvalgte hvervede folk, der havde det fornødne mod til at gå meget tæt på fjendens forskansninger for med virkning at kaste håndgranater. Kastet skete med et kraftigt underarms-sving, der netop sendte granaten i en bue, stor nok til at få den til at falde i en skyttegrav eller over en vold.

At det skulle være modige folk, siger sig selv, da grenaderen inden kastet måtte hænge musketten over skulderen, tage håndgranaten fra tasken, og tænde dens lunte ved gløden af den lunte, han bar i sit »Luntebæger« – et metalhylster anbragt foran på bandoleret.

Dette måtte foregå i en vis hast og efter nøje bedømmelse af afstanden til målet og den tid, der medgik til granaten sprængtes.

Grenaderen på tegningen er netop i færd med at kaste sin håndgranat, efter at alle disse beregninger er foretaget lynhurtigt.

Grenaderkorpsets uniformer var særdeles pragtfulde, da korpset havde samme rang som garden. Den røde kjole var i polsk snit og udsmykning med sølvbroderi på forsiden, men især hovedbeklædningen var bemærkelsesværdig og adskilte sig fra andre afdelingers.

Grenaderhuen var egentlig en særlig udvikling af den almindelige lejrhue – i nissehuefacon med kvast i toppen, dog med den forskel, at den fik en høj frontplade med et kongeligt kronet monogram eller andet emblem, som det er vist på de to andre tegninger.

Når huen fik denne særlige facon af brandenburgsk model kommer det af, at en bredbræmmet – eller trekantet hat ville hindre, at musketten hurtigt kunne hænges over skulderen.

Grenaderer var som sagt udvalgte folk af anselig højde, og der lagdes stor vægt på, at deres udseende skulle være så martialske som vel muligt, med kraftig moustache og sorte bryn – kort sagt de skulle indgyde både respekt og skræk.

Grenaderkorpset, som viste sig overordentlig loyalt, deltog i hele den Store Nordiske Krig, og led f.eks. meget store tab navnlig i slagene ved Helsingborg 1710 og Gadebusch 1712, hvor de indlagde sig den største hæder ved at holde stand længere end nogen anden afdeling. Som selvstændig afdeling blev Grenaderkorpset nedlagt i 1763, men funktionen grenader bevarede ved regimenterne til op i 1800-tallet.

Grenaderer i mundering fra 1701 til 1801.

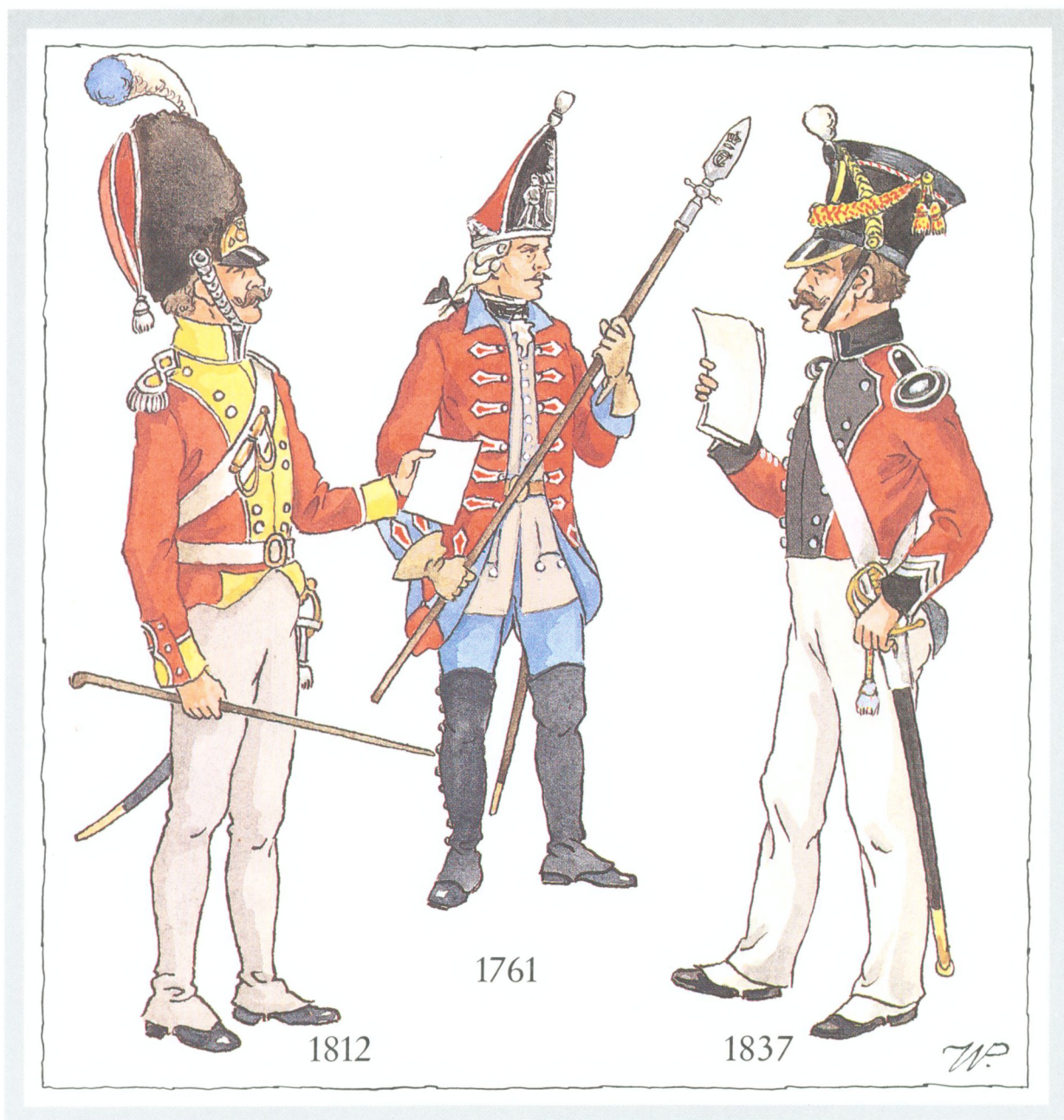
Grenadiers in Uniforms from 1701 till 1801.

FODFOLK – Grenaderer

I den danske såvel som i andre europæiske hære var linierementerne sammensat af fodfolk med forskellige kampopgaver. Hovedparten var musketerer, hvortil kom mindre afdelinger bestående af füsilierer, grenaderer og jægere – de sidste mest til selvstændig skyttekamp i mere spredt orden. Som vist på tegningen vekslede grenaderernes hovedbeklædning meget i tidens løb. Her ses den høje spidse hue af prøjsisk model fra 1761, der bæres af en underofficer udrustet med sit rang- og kommandotegn »Esponton'en«. Denne brugtes til under parader og feltslag at rette de lange lige linier af med, som tidens lineartaktik krævede. Denne særlige taktik nåede under Prøjserkongen Frederik d. Store sin største fuldkommenhed, som efterlignedes af alle andre landes hære – også den danske. Disciplinen blev på denne tid håndhævet med de hårdeste midler og enhver forseelse straffedes med spidsrodsløb, krumslutning

eller træhest. Slagene udkæmpedes, hvor det var muligt, mest i fladt terræn, hvor de lange linier lettere kunne holdes, og skydning med musketterne foregik fra tre gelededer, hvoraf første geled lå på knæ og de andre to fyrede på tælling henover hovederne i mellemrummene. Mens alle andre soldater hilste ved at tage den lette trekantede hat af, var grenaderen undtaget fra denne hilsmåde på grund af den høje grenaderhue, der gerne var holdt på plads af en hagerem. I stedet førte han højre hånd op til huen og gav derved stødet til den fremtidige militære honnør til huen.

Grenaderens egentlige håndtering som håndgranatkaster ophørte under Napoleonskrigen, og denne våbenart fik fremtidig status som eliteinfanteri, der uniformeredes enten som underofficeren fra 1812 med bjørneskindshuen eller med chakot som i 1837.

*Underofficerer af grenadererne og infanteriet.
 Danske Livregiment t.v. og grenader med esponton 1761. Kommandérsergenten t.h. er af 3.
 jyske Infanteriregiment.*

NCO's of the Grenadiers and the Infantry, of the Danish Life Regiment to the left and a Grenadier with Spontoon in the middle 1761. To the right a Sergeant Major of the 3rd Infantry Regiment of Jutland.

FODFOLK – Den kongelige Livgarde til Fods

Så langt tilbage som sagn og historie rækker har danernes konger altid været omgivet af en livvagt eller »Hird« af udvalgte krigere, lige fra Rolf Krake og hans »Bersærker« til Knud d. Stores berømte huskarlekrops »Tingmannalid«. Det vil derfor ikke være uberettiget at påstå, at vor kongelige Livgarde har rødder, der rækker langt tilbage til en meget fjern fortid. Oprettelsen af Livgarden skyldes kong Frederik d.3., som efter den fatale Roskilde-fred i 1658 indså, at denne fred kun var en stakket frist, inden der blev krig igen og dermed brug for en reorganiseret og kampklar hær, der kunne tage kampen op med de krigsvante svenske tropper. Nye regimenter oprettedes og blandt disse »Hans Kongelige Majestæts Livregiment«, der først kendtes under flere navne som f.eks. »Vores Regiment de Garde til Fods«, hvis mandskab skulle hverves blandt nordmænd, skåninger og danske for at give dette eliteregiment en national status med en kerne af pålidelige, loyale undersåtter. Den øvrige hærs regimenter derimod skulle som sædvanligt også rekrutteres blandt udlændinge, for det meste tyskere, hvis loyalitet i mangt og meget afhang af deres tilfredshed med de

fordele, hvervekontrakten tilbød, herunder udrustningens kvalitet, kasereringsforhold, sold og ikke mindst mulighed for lidt lejlighedsvis plyndring.

På kongens ordre oprettedes så Livregimentet den 30. juni 1658 med mandskab fra Sjællandske Kompagni, Ahlefeldts norske kompagni og Rosenkrantz kongelige Livkompagni, Gjønger fra Skåne, hvad der tydeligt viser den nationale kerne, som styrkedes yderligere ved at kommandosproget var og blev dansk i tale og skrift. Hærens øvrige regimenter havde tysk som kommandosprog, der forblev almindeligt til dansk indførtes i 1772.

Som Kongeligt Livregiment opnåede denne eliteafdeling en status, der satte den over hærens andre afdelinger, bl.a. ved sin nære tilknytning til majestæten og hoffet. Det var derfor ganske naturligt, at soldaterne skulle uniformeres særdeles iøjnefaldende og prægtigt, hvad de også blev ved indførelsen af ensartede røde uniformer, hvis grundfarve stadig er i brug i dag ved Livgardens gallauniform. I folkemunde blev Livregimentet da også særdeles ramende kaldt for »Det røde Livregiment«.

Menig af Den kongelige Livgarde 1757-73. Underofficer af Livgarden med esponton 1788 og officer af Kongens Livregiment (Livgarden) med esponton 1660.

Guardsman of the Royal Life Guard 1757-73 and NCO with Spontoon 1788. Officer of the King's Life Regiment with Spontoon 1660.

FODFOLK – Den kongelige Livgarde til Fods

Livgardens første chef blev Frederik v. Ahlefeldt, under hvis fortræffelige ledelse og organisatoriske evner regimentet udviklede sig til en virkelig national eliteafdeling, hvis militære kvalitet har holdt sig usvækket gennem alle prøvelser. Sin ilddåb fik regimentet under Københavns belejring 1658-59, da det som en del af stadens garnison med stor tapperhed tog del i forsvaret, hvor det gik varmest til, både på voldene eller ved udfald imod de svenske belejringsarbejder.

Om Den kongelige Livgarde vides, at Livregimentet til at begynde med kun talte 400 mand fordelt i 4 kompagnier, men at det ved mønstringen den 12. december 1658 talte hele »1200 Hoveder« fordelt i 8 kompagnier, altså en væsentlig forøgelse. Det fortælles videre, at »Regimentet til en Begyndelse var formeret i en Regimentsstab og 4-6 Kompagnier, der dog kort efter udvides til 8, hver på 130 Mand, Gemene Knægte, Underofficerer og Officerer, dog

med undtagelse af Livkompagniet, hvis Styrke var fastsat til 150 Hoveder«. Det må i denne forbindelse tilføjes, at betegnelsen »Livkompagni« kommer af, at dette stod direkte under regimentschefens kommando. Videre berettes det, at staben bestod af »Oberstløjtnanten (Næstkommanderende), Majoren og en Regimentskvartermester«. Befalingsmændene ved et kompagni bestod af »1 Løjtnant, 1 Fændrik, 1 Vaabenmester (Capitaine d'armes), 2-3 Serjenter, 1 Gefreiterkorporal (Officersaspirant), 1 Mønsterskriver (Stabssergent), 5-6 Korporaler, 1 Kompagnifeltskær, 8 Gefreitere (Underkorporaler), 2 Pibere og 2 Tambourer«. Et ganske solidt befalingsmandskorps pr. kompagni, som uden tvivl har været en garanti for disciplinen, ikke mindst fordi nationalsproget har været forstået af enhver menig garder, og dermed har forebygget misforståelser af kommandoer under øvelser og i felten.

Skarpskytte af Livgarden 1807 og en gardeofficer i gallauniform. I midten en menig af Kongens Livregiment (Livgarden) 1660.

Sharpshooter of the Life Guard 1807 and an Officer in Full Dress Uniform 1807. In the middle a Soldier of the King's Life Regiment 1660.

FODFOLK – Den kongelige Livgarde til Fods

Livgardens styrkeforhold svingede en del gennem årene afhængig af, om der var fred eller krig. Dog aldrig så meget som det var tilfældet med den øvrige hær, hvis udgifter til hvervning som regel reduceredes væsentligt i fredsperioder. Ved den Skånske Krigs udbrud i 1675 mønstrede fodgarden 3 bataljoner med ialt 1200 mand, af hvilke størstedelen deltog i det blodige slag ved Lund i 1676, hvor fægtningstabet beløb sig til halvdelen af styrken.

Med hertug Ferdinand Wilhelm af Würtemberg som chef udvidedes regimentet 1683 til at omfatte ialt 18 musketerkompagnier og 1 grenaderkompagni med en mandskabsstyrke på godt et par tusind mand. En efter vore forhold ret anselig styrke.

I året 1684 blev regimentets militære status yderligere slået fast, idet kong Christian d.5., på hertugens anbefaling anordnede, at »Vort Livregiment skal fremtidig betragtes og holdes som Vor Garde til Fods og stedse føre og beholde Navn heraf«. Endvidere måtte garden i fredstid kun

modtage ordre af kongen eller hærens øverstkommanderende.

Siden den tid har »Vor Livgarde til Fods« med hæder deltaget i alle Danmarks krige, og har ved enhver lejlighed levet op til sit ry som en eliteafdeling. Den kæmpede i begge de Slesvigske Krige, ved besættelsen i 1940 og sidst 29. august 1943, da den forsvarede Amalienborg under de vanskeligst mulige forhold. Uniformen undergik som det vises på billederne ret betydelige ændringer i tidens løb. Bjørneskindshuen f.eks. kom først i brug 1805, og den røde kjole holdt sig som daglig uniform til 1848, da den blå våbenfrakke indførtes til daglig brug. Den røde kjole genindførtes 1855-56 og blev kun båret ved kongelige fødselsdage og ved gallamodtagelse af fremmede fyrster og statsoverhoveder. Livgarden kan rose sig af at være en af de ældste gardeafdelinger i Europa, med en fortid, der før sin oprettelse og fødselsdag 30. juni 1658, har aner, der som før nævnt, rækker endnu længere bagud i vor historie.

Soldater af Den kongelige Livgarde i forskellige uniformer fra 1735 til 1940, sidstnævnte efter besættelsen 9. april 1940.

Guardsmen of the Royal Life Guard of Foot in various Uniforms from 1735 till 1940 when Denmark was occupied.

FODFOLK – Drabantkorpset

Det var almindeligt, at suveræne monarker og de højeste kirkelige dignitarere, og selvfølgelig også paven, omgav sig med særlige livssvende eller drabanter, der udelukkende havde den opgave at stå vagt om disse høje hersers personer og hof.

I Danmark oprettedes »Drabantkorpset« af kong Frederik d.2. i 1588, samme år som han døde og efterfulgtes af kong Christian d.4. Disse drabanter fulgte majestæten overalt, hvor han opholdt sig, og de var overordentlig prægtigt klædt i ganske ensartede uniformer, som skiftede fra konge til konge.

Drabanterne havde rang af befalingsmænd og kendetegnedes ved deres udrustning med stagevåben, partisaner eller hellebarder af kostbar udførelse behængt med kvaster mest i de oldenborgske rød-gule farver, som vist på illustrationen. Draban-

ternes bevæbning var hovedsagelig af rent ceremoniel art, da de ikke hørte under hæren og derfor ikke havde militære opgaver. De var og blev kun et ceremonielt vagtkorps.

Under Københavns belejring i 1658-59 berettes det dog, at store dele af hoffets personale, da der manglede tilstrækkeligt mandskab, blev bevæbnet og deltog i stadens forsvar. Det kan derfor næppe være helt forkert at antage, at også drabanterne må have ydet et aktivt bidrag til forsvaret af hovedstaden.

Drabantkorpset nedlagdes i året 1750 under kong Frederik d.5., og havde dermed udspillet sin rolle som vogter af konge og hof – en rolle, som nu overtoges af de to militære gardekorps, Den kongelige Livgarde til Fods og Den kongelige Livgarde til Hest.

Soldater af Drabantgarden (alle med officersrang), t.v. med partisan og t.h. med hellebard.

Royal Halberdiers (with the rank of Officers) armed with Partisan and Halberd.

FODFOLK – Jægerkorpene

Da det i 1700-tallet efterhånden var blevet teknisk muligt at fremstille rifler, der var brugbare som militærvåben, begyndte man at oprette særlige skarpskytteafdelinger, der indgik i linieinfanteriet som »Tirailleurs«, »Skarpskytter« eller »Jægere«.

Disse riffelskytter uddannedes til at indlede fægtningen, ved at de i spredt orden optog en skyttekamp med deres langtrækende våben, der i rækkevidde og træfsikkerhed langt overgik de glatløbede musketter, som hovedmassen af fodfolket på den tid var udrustet med.

Efterhånden oprettedes specielle »Jægerkorps« af disse elitesoldater, der som selvstændige afdelinger af let infanteri optog den indledende skyttekamp under udnyttelse af deres særlige evne og uddannelse til at bevæge sig i terrænet.

Jægerkorpene rekrutteredes overvejende af fysisk egnede soldater med en civil uddannelse inden for forst- og jagtvæsen, der forudsatte kendskab til riffelskydning

og til at bevæge sig taktisk rigtigt i al slags åbent eller skovrigt terræn.

De danske jægerkorps deltog med stor hæder i den første Slesvigske Krig, hvor de berømmedes af prøjserne for deres glimrende evne til at udnytte terrænet; og i fægtningerne ved Bov, Oversø og Ullerup viste jægerne netop deres militære værdi, når de blev godt ført.

Jægeruniformerne havde for det meste en fremherskende grå-grøn farve, som det er vist på tegningen, og navnlig soldaten fra 1789 er vel nok den af eksemplerne her, der er mest jægerpræget. Jægeren fra 1848 virker derimod på en måde ret moderne med den flade hue i russisk facon og den grønne uniform, som på kraven har samme røde spejl som hele infanteriet havde i denne lange krigsperiode. Hans gevær er den riflede musket af model 1831, kaliber 16,9 mm, der i 1849 ændredes til tapriffelsystemet, der vil blive nærmere beskrevet under afsnittet om skydevåben.

Soldater af de danske jægerkorps 1789, 1837, 1848. Jægeren fra 1837 er af det jyske- og fra 1810 af det sjællandske jægerkorps.

Soldiers of the Danish Corps of Chasseurs 1789,1837,1848; 1837 of Jutland and 1810 of Sealand.

RYTTERI – Den kongelige Livgarde til Hest

Den kongelige Livgarde til Hest oprettedes i 1661 under kong Frederik d.3., da den danske hær reorganiseredes efter krigene mod Sverige. Krigene havde tæret i udstrakt grad på landets ressourcer og på hærens materiel.

Hestgardens fornemste opgave var i første række at være et værn om kongehuset, og afdelingen var derfor – som en eliteafdeling – udstyret med en gardes hele uniformspragt og alle de privilegier, som denne særlige tjeneste medførte.

Hestgarden var en regulær, privilegeret hærafdeling, der deltog aktivt i vore krige mod svenskerne i 1600- og 1700-tallet. I konflikten med England i 1800 og 1807-1815 var garden i aktiv tjeneste, først ved rekonoscering og sikring af kysterne, og senere ved forsvaret af København under englændernes belejring og bombardement.

Uniformerne ændredes kun uvæsentligt i denne periode bortset fra hjelmformen, en »Casque«, der som vist på modellen 1800, på den tid havde en rød top på den hvide fjer. Hvilket betegner, at garderen hører til første eskadron – Liveskadronen. Den anden eskadron – der var ialt to – havde derimod hvid fjer med blå top!

I 1822 under kong Frederik d.6. ændredes hjelmformen radikalt til en hjelm af stift sort læder med høj messingkam, hvorpå en sort børste kaldet en »Raupe« var anbragt.

Begge gardere fra 1800-1822 bar sorte krydsbandolerer, hvoraf det ene i en karabinhage bærer rytterkarabinen og det andet den lille patrontaske, »Kartouchen«. Officeren fra 1855 er i daglig tjenesteuniform til brug ved hoftjenesten.

Den kongelige Livgarde til Hest 1800-1822 og en officer i uniform til tjeneste ved hoffet.

The Royal Horse Guards 1800-1822 and an officer 1855 in Full Dress Uniform for Service at the Court.

RYTTERI – Den kongelige Livgarde til Hest

Livgarden til Hest var oprindelig udrustet som en kyrasserafdeling – altså som tungt rytteri. I 1711 under den Store Nordiske Krig anlagdes et kyras, som senere aflagdes for igen i 1761 og et stykke tid fremover at blive en del af udrustningen.

Fra 1830 blev fuldkyrasset igen indført, som med mindre ændringer bibeholdtes lige til garden nedlagdes endeligt i 1866.

Hestgarden deltog i Svenskekrigene og i forsvaret af København m.m. 1801-14, og da den første Slesvigske Krig udbrød i 1848, afgik Hestgarden ret hurtigt til Slesvig under prins Christian af Glücksburgs kommando – den senere kong Chr. d.9. Afrejsen fra København i marts 1848 er levende gengivet på Otto Baches maleri, som nu hænger i Chr. d.7.'s palæ på Amalienborg Slot. Garden kom dog ikke til at tage del i egentlige kamphandlinger under krigen lige så lidt som i den anden Slesvigske Krig i 1864, hvor den blev i København og bistod politiet med at dæmpe nogle alvor-

lige uroligheder, da rømningen af Dannevirke-stillingen, som hele landet havde anset for uindtagelig, skabte stor uro. Uniformerne fra 1830 viser hvorledes Hestgarden var udrustet i 1848, stadig med den høje »Raupehjeml« og det skinnende stålkyras belagt med messing. Som omtalt gjorde Hestgarden også hoftjeneste, d.v.s. at officererne ved særlige hoffester og baller måtte deltage i dansen. Ved disse lejligheder måtte kyrasset dog aflægges, da det ville virke ret generende og ubehagelig koldt for tidens stærkt dekolleterede damer. I stedet erstattedes det med den festlige røde »Supervest« med den sølvbroderede Elefantordensstjerne foran – som vel nok også kan have kradset en del. Hjelmformen med sin »Svejf« af hestehår leder tanken hen på den engelske hestgardes lignende model. Som tungt rytteri bar Hestgarden under hele perioden de typiske høje kravestøvler og den lange lige rytterkârde eller pallask, som dette våben mest kaldes.

Livgarden til Hest iført messingklædt kuras 1830-1864. Officeren t.h. til tjeneste ved hofbal med rød »Supervest« med Elefantordenens sølvstjerne.

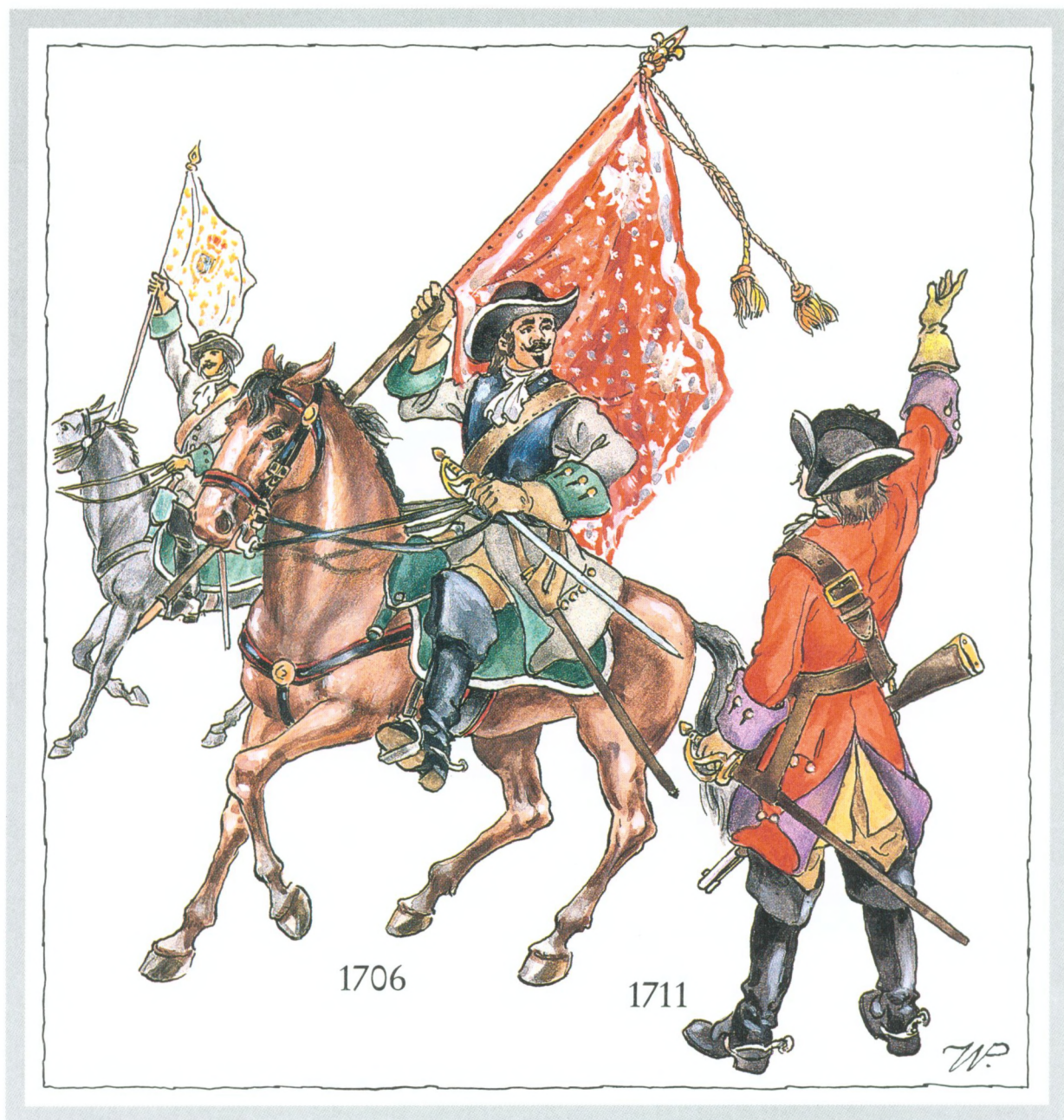
The Royal Horse Guards 1830-1864 in brass-covered Cuirass. The Officer to the right is dressed for Court Ball with the red »Supervest« adorned with the Silverstar of the Order of the Elephant.

RYTTERI – Nationale rytterregimenter

Erfaringerne fra Trediveårskrigen og navnlig krigene mod Sverige i tiden derefter, viste som før nævnt nødvendigheden af en fast, stående styrke med nationale, pålidelige soldater, som f.eks. Sverige havde haft det i en lang periode. For netop at give rytteriet en sådan fast stamme, oprettede kong Chr. d.5. i 1670 5 nationale rytterregimenter rekrutteret af danske bønderkarle og udrustet efter svensk forbillede ved »Rytterdistrikter«, hvor særlige »Ryttergårde« pålagdes udrustning og underhold, senere ændret til, at to sogne bekostede en fuldt udrustet rytter. Der opstod en del vanskeligheder, fordi et større antal karle ikke kunne undværes fra landbruget, hvorfor en supplerende hvervning af udlændinge, navnlig tyskere, måtte foretages. Disse nationale rytterregimenter udmærkede sig ved deres pålidelighed og tapperhed overalt, hvor de blev sat ind, bl.a. i den Spanske Arvefølgekrig 1701-1714 hvor kong Frederik d.4. i 1702-14 udlejede to troppekontingenter, et på 12000 mand bestående af 3000 ryttere, 1000 dragoner og 8000 mand fodfolk til England og Nederlandene, og et andet på 8000 mand til den tyske kejser. Disse tropper deltog med udmærkelse i de berømte slag ved Blenheim (Höchstedt) i 1704, Ramilies i 1706, Oudenarde i 1708 og Malplaquet i 1709. Hertugen af Marlborough, vel nok datidens største feltherre, under hvem de danske tropper tjente, følte sig da også foranlediget til at skrive til kong Frederik d.4., at »Deres Majestæts tropper fortjener al den ros, som jeg kan give dem, og hvis jeg tør sige det, al den agtelse, som Deres Majestæt overhovedet kan nære for så tapre folk«. En ros fra en general, der

ved talrige lejligheder havde set, hvad soldaterne kunne præstere i meget prekære kampsituationer! Tilgangen af hvervede udlændinge medførte selvfølgelig, at mange uheldige elementer slap ind i afdelingerne. Folk, der ikke tog deres faneed altfor højtideligt, hvis f.eks. fjenden tilbød højere sold, flottere udrustning og god plyndring m.v. I sådanne tilfælde kunne desertioner og andre katastrofale uregelmæssigheder i tjenesten ikke undgås. Men det udskrevne nationale danske mandskab var pålideligt, selvom der i begyndelsen af tjenesten var naturlige vanskeligheder – ligesom ved fodfolket – ved at forstå det tyske kommandosprog. Uniformsfarven var siden oprettelsen den lysegrå kjole uden kyrras, der først indførtes i 1701 ved felttogets begyndelse, dog kun som et halvkyrras (uden rygplade), der kun dækkede fortil imod projektiler, sabel- og lansestød. Senere i året 1711 erstattedes denne gamle uniform med en rød kjole med violette opslag og foer, som det ses på illustrationen.

Den tids rytterangreb foretoges på forskellige måder afhængigt af omstændighederne, enten med skydevåben – pistoler eller karabiner – eller med blankvåben eller lanser. Rytteriet kunne f.eks. rykke frem med tre geledders front i skridt eller i trav, til man var fjenden på ret kort afstand, ca. 10-15 meter, hvor skydevåbnene affyredes og angrebet videreførtes med blanke våben. Angreb med sabel eller pallaske foretoges gerne i trav og lige før indhugget i galop, sådan som det danske rytteri mest gjorde det så effektivt i den Spanske Arvefølgekrig.

Ryttere af det nationale rytteri i uniformer fra 1706 til uniformsændringen i 1711.

Troopers of the Danish National Cavalry in the old grey Uniforms 1706 till the Change of Pattern and Colours 1711.

RYTTERI – Dragoner

Dragoner stammer oprindeligt fra infanteriet, og de var helt fra begyndelsen i 1600-tallets midte en slags beredent fodfolk og udrustet på samme måde. Hesten blev mest brugt til at fremføre dem på hurtigste måde til rekognoscering eller skærmydsling (indledende kamp i spredt orden) eller som fodfolk i selve fægtningslinien. Dette ændrede sig i årenes løb til, at dragoner efterhånden blev til egentligt kavalleri. I Danmark fulgte man den samme udvikling fra beredent fodfolk til regulært rytteri.

Dragonerne på tegningen er fra Napoleonstiden, da Danmark efter katastrofen i 1807 stillede sig på fransk side. I 1813 gik Danmark aktivt ind i krigen ved felttoget i Nordtyskland, hvor et dansk auxiliærkorps deltog med hæder under marskal Davout sammen med en fransk hærafdeling. Dragonerne her er fra det lette Jyske Dragonregiment, der gang på gang fremhævedes for dets fremragende militære dygtighed i kamp mod svenske, russiske og tyske tropper. Uniformen er den korte røde trøje med ombøjede forskøder, grønne rabatter, opslag, krave og skulderklapper med hvide kanter. Lædertøjet, karabinbandoler, patrontaskebandoler og livrem er helt hvidt. Begge dragoner bærer grå ridebukser af ældre model, der kort før felttoget udskiftedes med blå af samme snit. Hjelmen, en særlig model uden nakkeskærm kaldet en »Casque«, er foroven kronet af en kam af hestehår, der oprindeligt var forlænget i en hale bagtil, men som her er kortet af ved casquens nakkekant. Indtil slutningen af 1813 var der på casquens venstre side anbragt en høj hvid fjer, som øverst oppe var farvet rød. På gamle billeder og beskrivelser fra felttoget ser den dog ikke ud til at have været i brug ved denne lejlighed. Skyggen er ret lige, og umiddelbart over

den ses et metalbånd med påskriften »Jysk Reg: lette Dragoner«. En indvendigt anbragt hagerem sikrede, at casquen holdtes på plads under ridt og i kamp. Officerscasquen var af samme model, men med schuppebeklædt hagerem. Oprindeligt var dragonerne udstyret med en lang rød kappe, der dog et par år inden felttoget udskiftedes med en tilsvarende grå. Bevæbningen bestod af sabel, karabin og pistol; sablen var den lette kavallerimodel, som også brugtes af vore husarer, der også var bevæbnet med samme karabinmodel med indvendig flintlås fra 1808, kaliber 18 mm og ca. 90 cm lang. Karabinen var på ydersiden forsynet med en bøjle til ophængning i skulderbandolerets karabinhage. På tegningen er dragonen ved at lade våbnet ved at føre kuglen ned i løbet med den specielle ladestok med håndtag – en operation, der også kunne foretages til hest. I samme felttog deltog også det Fynske Dragonregiment, hvis uniform var af samme model som den jyske, dog med lyseblå rabatter, opslag og krave.

Jyske Dragonregiments estandart, som på tegningen føres af en sergent, var i brug fra 1804 til 1843, da den afløstes af Dannebrog, og regimentet ændrede navn til 5. Dragonregiment.

Estandarten følger Chr. d. 4.'s gamle regel med det lille Dannebrog i øverste stanghjørne. Grundfarven er mørkegrøn med gule flammeter på de fire langsider og med Jyllands våben i midten under kongekronen, kranset af to laurbærgrene. På hvert af de ydre hjørner og i stagens spyd er anbragt kong Chr. d. 7.'s navne-ciffer i guld. Øverst over Jyllands våben ses et rødt »Devisebånd« med den latinske devise, »Fortes fortune juvat« (»Lykken hjælper den modige« eller »Lykken står den kække bi«).

Dragon og estandartfører af det lette Jyske Dragonregiment i feltuniformer.

Dragoon (Private) and a Standard Bearer of the Jutland Regiment Light Dragoons in Full Dress Uniforms.

RYTTERI – Dragoner

I begge de Slesvigske Krige bestod det danske rytteri udelukkende af husarer og dragoner. Den kongelige Livgarde til Hest, der må karakteriseres som kyrasserer, blev derimod ikke indsat til krigsopgaver.

Dragonen fra 1848 er iklædt den smukke røde »kollet« med de lange blå ridebukser og den høje læderhjem med messingskjold og kam, der gav vore dragoner et ganske imponerende udseende. Sablen model 1843 er den lange ryttersabel i stålskede, som dragonerne lærte at håndtere på så fremragende måde, at de med rette var frygtede i rytterfægtningerne. I det hele taget viste husarer og dragoner sig modstanderne overlegne, når de blev godt ført. I første Slesvigske Krig må særlig fremhæves 6. Dragonregiments indhug under ritmester Würtzen i slaget ved Slesvig 1848 bl.a. fordi det af prøjserne, som det gik ud over, betegnedes som et eksempel for alt rytteri. Dragonerne brugtes i begge krige ikke alene som regulært rytteri, men også til pa-

trulje-, ordonnans- og forposttjeneste. Det må desuden tilføjes, at dragoner foruden sabel også var udrustet med pistol og karabin.

I 1850 forsvandt den røde kjole, og en mørkeblå våbenfrakke indførtes. Denne ændredes til en lyseblå i 1854 og samtidig indførtes en helt ny hjelmtype, som med mindre ændringer endnu i dag er i brug til galla.

Alle metaldele er af nysølv, hagerem med pladeschupper og på forsiden den samme sol som på infanteriets chakoter. Bukserne var lange og lyseblå med kirsej-skriddetsætning og med ridestroppe under støvlesvungen. Dragonkorporalen fra 1864 er iklædt denne uniform. En særlig ejendommelighed var det, at dragonregimenterne normalt bar hvidt lædertøj med undtagelse af 3. Dragonregiment, der som de eneste bar helt sort lædertøj i den anden Slesvigske Krig 1864.

Dragoner fra de Slesvigske Kriges tid 1848-50 og 1864.

Dragoons from the First and Second Schleswig Wars 1848-50 and 1864.

RYTTERI – Kyrasserer

Kyrassererne har rødder helt tilbage til Middelalderens pansrede ridder. Dengang da rustninger ydede god beskyttelse mod pile og armbrøstbolte. Først da skydevåbnene vandt indpas på slagmarken, var det pansrede rytteris dage forbi, efterhånden som musketterne forbedredes og kuglerne fik større gennemtrængningsevne. Det tog dog lang tid, og selv under Tredivåarskrigen fandtes der stadig pansrede ryttere.

Under den Skånske Krig 1675-79 og senere under den Store Nordiske Krig 1700-1721, er den pansrede rytter blevet til en kyrasser med et panser, der kun dækker over kroppens forflade enten som halvkyras eller som fuldkyras, der dækkede tilstrækkeligt mod pistol- og musketkugler, der ikke blev afskudt altfor tæt på. For at sikre kyrassets modstandsevne blev der altid affyret et prøveskud, inden det udleveredes fra smedens værksted. Da Danmark fra 1702-

14 udlejede en hærstyrke til England og Holland og en anden til den tyske kejser for deltagelse i den Spanske Arvefølgekrig, bestod rytteriet af ialt 8 regimenter. Kyrasserregimentet, der ligesom det øvrige rytteri siden 1701, udrustedes med et sort kyras, der bibeholdtes lige til 1764, hvorefter det afskaffedes. Af de tre ryttere på tegningen er soldaten t.v. en menig af et nationalt regiment – altså ikke tilhørende kyrassererne, selvom han er udrustet med det sorte kyras. Soldaten fra 1761 er derimod fra det 2. Jyske Kyrasserregiment, mens rytteren t.h. tilhører »Livregiment Kyrasserer« fra 1837, samme år som kyrassererne ophævedes som våbenart i den danske hær.

Det må dog bemærkes, at kyrasserer ikke ophørte helt, da Den kongelige Livgarde til Hest netop var udrustet som dette tunge rytteri, lige til dette regiment ophævedes i 1866.

Rytteren fra 1716 bærer kyrras, men hører til det nationale rytteri. Kyrrasseren fra 1761 er af det 2. Jyske Kyrrasserregiment, og kyrrasseren fra 1837 er af Livregiment Kyrrasserer.

Danish Cuirassiers from 1716 till 1837. The one from 1761 is of the 2nd Cuirassier Regiment of Jutland and the one from 1837 is of the Life Regiment Curassiers.

RYTTERI – Gardehusarer

Gardehusarregimentet oprettedes under Frederik d.5. i 1762 som en selvstændig, let rytterafdeling. Men allerede før den tid havde Chr. d. 5. under den Skånske Krig gjort et forsøg med en lignende afdeling let rytteri af hvervede ungare og kroater. Et forsøg der dog viste sig så uheldigt, at mandskabet snart måtte hjemsendes på grund af udisciplineret opførsel.

Betegnelsen husar er af ungarsk oprindelse med rod i en gammel lov, der bestemte, at hvert 20. hus skulle stille en let bevæbnet rytter, en »Huszar« til landets forsvar. Under den prøjsiske Syvårskrig, hvor prøjserne mødte de lette russiske kosakker og husarer, fandt Fr.d.Store det nødvendigt at skabe et lignende let rytteri, der som »Zietzens Husarer« hurtigt viste sig særdeles effektivt. Det var derfor ganske naturligt, at Danmark, da det i 1762 trak op til krig med Rusland om det Holsten-Gottorpske arvespørgsmål udnyttede de prøjsiske erfaringer, og selv oprettede et let husarrytteri.

Frederik d.5. bestemte derfor, at oberst C. H. G. greve Moltke skulle sættes i spid-

sen for et dansk husarregiment, og omgående påbegynde hvervning af både udenlandsk og indfødt egnet mandskab.

Uniformeringen var til at begynde med meget lig det prøjsiske forbillede med den høje koniske »Schackelhue« som vist på tegningen, snorebesat »Dolman«, »Pels« og det karakteristiske »Husarbælte« med skydere. På benene bærer husaren de lange, tætsluttende, gullige bukser, der er beskyttet med lange blå strømper, »Esquavarer«. Støvlerne er af den halvlange husartype med svejft overkant. Sablen er af den let krummede »Scimitar-facon« med »Sabeltaske«, hvorpå det kongelige monogram ses. Sabeltasken, hvis funktion ikke er umiddelbart indlysende, var oprindeligt et pilekogger, der peger tilbage til det mongolske rytteri under Djengis Khan. Denne uniform holdt sig stort set – dog med en del ændringer – helt til vor egen tid, når man sammenligner med husaren til højre, som netop er i den gallauniform, det danske gardehusarregiment er ikklædt ved fyrstemodtagelser.

Danske gardehusarer i uniformer fra regimentets oprettelse i 1762 til vore dages gallauniform.

Danish Hussars in Uniforms from the Establishment of the Regiment 1762 to the Full Dress Uniform of to-day.

RYTTERI – Gardehusarer

Husaren fra 1780 af 2. Husarregiment er et eksempel på, at selvom farverne på uniformen har ændret sig en del i et ret kort åremål, så er det oprindelige præg dog stadig det samme. Den væsentligste ændring ses på Schackelhuen, som har bibeholdt den høje koniske form, men med den lange løsthængende »Flügel« tæt omviklet. Der til er den blevet udstyret med en høj hvid fjer og en kokarde. Endelig er de røde bukser uden »Esquavarer«, men nu på forsiden smykket med det typiske ungarske snorebroderi. Estandartføreren til venstre på tegningen repræsenterer et langt spring frem i tiden, helt frem til den første Slesvigske Krig, hvor navnlig de danske husarers angreb i april 1849 i slaget ved Kolding udførtes med en sådan tapperhed, at det af-

tvang selv tyskerne den største beundring.

Husaren i billedets midte er i vinteruniform med pelshue og med røde esquavarer og pelsen hængende over venstre skulder. Det er dog et spørgsmål om uniformen fra 1766 nåede at komme i brug inden regimentets nedlæggelse i 1767. Husarregimentet genoprettedes dog atter i 1774.

Alle sabeltaskerne viser den regerende danske konges kronede monogram. Sablerne, der oprindeligt var af den krumme, lette model i læderskede med messingbeslag, er i 1848 blevet ændret til den lange, svagt krummede kavaleriesabel i stålskede, som brugtes af både husarer og dragoner. Det tidligere typiske husarbælte er desuden ganske forsvundet fra uniformen og erstattet med hvidt lædertøj.

Danske gardehusarer fra 1766 til 1848. Standartbæreren er fra den første Slesvigske Krig.

Danish Hussars of the »Gardehusarregiment«. The Standard Bearer is from the First Schleswig War 1848-50.

RYTTERI – Bosniaker og husarer

Da Danmark i året 1791 truedes af en krigersk konflikt med England, anså man det for nødvendigt at udvide Gardehusarregimentet med en helt ny type ryttere, Bosniaker, der formeredes som en eskadron under husarerne dog udrustet med lanser. Denne meget fremmedartede afdeling af orientalsk udseende var blevet gennemprøvet i Prøjsen, hvor de viste sig særligt egnede i kamp mod de hurtige russiske lansebevæbnede kosakker. Mandskabet var mest hvervet og iklædt de helt usædvanlige uniformer, der er vist t.v. på tegningen. Den ene yderst t.v. er i sommeruniform og den anden i baggrunden i vinteruniform. Begge med den typiske turban med fjerbusk og halvmåne. Denne usædvanlige

eskadron omdøbtes i 1808 til Uhlan-eskadronen og omuniformeredes, så det orientalske præg forsvandt. Lansebevæbningen overtoges i 1816 af de 2 lansenerregimenter.

Husarofficeren fra 1845 er iført den sorte snorebesatte og pelsforede frakke kaldet en »Polrock« med den høje pelshue med fangsnor og nedhængende rød puld.

Yderst t.h. er vist en husarofficer i uniform fra 1889 iført den blå »Dolman« og med blå spidshue uden kvast, som bruges endnu.

Den menige husar fra 1911 er iført den uniform, som husarernes patruljeryttere bar ved 1. Verdenskrigs udbrud i 1914, da de gjorde tjeneste som kystvagter og rekognosceringsryttere.

Bosniaker i sommer- og vinteruniform, husar i pelsforet »Polrock«, patruljerytter fra 1911 og løjtnant i »Attila« 1889.

Troopers of the Bosniaks. Officer dressed in fur-lined »Polrock«. A Trooper 1911 and a Lieutenant in »Attila« 1889.

RYTTERI – Bosniaker og lansenerer

I 1791 udvidedes Husarregimentet med de usædvanlige bosniaker, der adskilte sig fra husarerne ved at være udrustet med lanser. I 1808 oprettedes en særlig Uhlaneskadron, hvori mandskab fra bosniakerne optoges, og uniformen blev helt efter europæisk model med en vis polsk-fransk påvirkning fra Napoleonstidens krige.

Dermed var det danske rytteri udvidet til at bestå af Livgarden til Hest, lette dragoner, husarer, uhlaner og kyrasserer, ganske som det også fandtes i en stormagtshær. Soldaten, en lansener fra 1816, giver et indtryk af uniformernes udseende, hvor navnlig den særlige »Uhlanka« med de brede rækker og den polske hovedbeklædning, en »Chapka« er bemærkelsesværdig.

Dette yderst forskelligartede rytteri med hver sin kampmåde skønnedes efterhånden ikke at svare hverken til danske militære forhold eller landskabets særlige karakter, og man kom da allerede inden hærloven af 1842 til det resultat, at en kraftig reduktion ville passe bedre til de krav, der måtte stilles til et dansk rytteri.

Man bestemte sig derfor til, at hele dette brogede rytteri reduceredes til kun at bestå af husarer og dragoner – bortset fra bibeholdelse af Livgarden til Hest, der var udrustet som kyrasserer. Denne forenkling viste sig da også at være en afgjort fordel under begge de Slesvigske Krige.

Lansenerregimentet 1816 og en lansebevæbnet bosniak 1795.

The Danish Regiment of Lancers 1816 and a lance-armed Bosniak from 1795.

ARTILLERI – Feltartilleri

De dansk-norske kanoner blev i langt overvejende grad støbt her i landet og for det meste på »Gjethusene« i København og Helsingør. Her fremstilledes en række fortræffelige skytstyper, der anvendtes i periodens forskellige krige.

I den Skånske Krig og navnlig i den Store Nordiske Krig fik det danske landartilleri rig anledning til at vise, hvad det duede til under feltforhold. Det viste sig dog, at det svenske artilleri og måden, det førtes på, gennemgående overgik det dansk-norske.

Allerede under Gustav II Adolf begyndte dette at vise sig, og udvikledes endnu mere i den karolinske tid fra 1654-1718 under Karl Cronstedts geniale ledelse. Hans mest kendte frembringelser var regimentskanonen med »Anmarchjärn«, der tillod, at kanonerne under chargering (angreb) kunne føres frem med munden mod fjenden.

Det kan ikke nægtes, at det danske artilleri lærte ikke så lidt af Sverige i denne lange krigsperiode.

I Danmark betød Prins Carl af Hessen (1744-1836) overordentlig meget for artilleriets udvikling, da han i nøje samarbejde med kronprins Frederik (d.6.) tog afgørende del i hærens omorganisation efter Struenses fald.

Kanonerne var på denne tid malet i de festlige oldenburgske rød-gule farver, d.v.s. alle trædele var rødmalede og alle jernbeslag gule.

Uniformerne var karmoisinrøde kjoler med gule knapper og mørkeblå undermundering og bukser.

Officeren t.h. på billedet er kendetegnet ved den gyldne »Ringkrave«. Et levn fra harnisktiden, men her et rangtegn. Han bærer desuden en guldbroderet vest – en »Kamisol« og kården i et livbælte under uniformskjolen.

Artilleristen t.v. bærer på bandoleret to rømnåle, der kunne bruges dels til at stikke hul på kardusen og dels til at slå i fænghullet og således fornagle piecen, så den blev ubrugelig, hvis den erobredes af fjenden. Han står med den lange stok, som i den ene ende har en visker af uld og i den anden ende en sætter til indføring af ladning og kugle i røret. Efter hvert affyret skud rensedes røret med viskeren, som forinden fugtedes ved at blive dyppet i den spand vand, der ses under kanonen. Det var nødvendigt for at slukke evt. glødende rester, der ellers kunne forårsage ulykker ved at antænde kardusen i utide.

Dansk feltartilleri fra Frederik d. 5.'s tid 1750.

Danish Field Artillery and Artillerymen from 1750.

ARTILLERI – Underofficerer

Da Chr. d.4. kom på tronen i 1588 overtog han en ret anselig krigsmagt, som bl.a. omfattede et artilleri med et stort og forskelligartet antal forældede skytstyper, hvoraf en stor del var nærmest ubrugeligt. Den unge monark, der af Anders Sørensen Vedel berømmes for sine videnskabelige og tekniske interesser og talenter, gav sig derfor personlig snart i kast med at skabe orden i dette kaos af skytstyper. Kongen tegnede, støbte, prøveskød kanoner og tilrettelagde en tidssvarende træning af artillerister underlagt en »Arkelimester«, der udvalgte af kongen selv, og som var direkte ansvarlig over for ham.

Det danske landartilleri fik dermed en god start ved denne kongelige bevågenhed og var i hele perioden op til vore dage lydhør over for nydannelser og forbedringer, der ikke oversteg rigets økonomiske formåen. I hele denne lange periode var forladeskyts enerådende, selvom der jo blev gjort enkelte forsøg på bagladning, som dog på grund af tidens ret primitive værktøjsmaskiner ikke fik praktisk betydning.

En artillerists arbejde var siden krudtets opfindelse og det første skyts tilsynekomst

omgærdet med en god portion mystik. Det var sort kunst af farligste art og kun for særligt indviede. Det var derfor forståeligt, at man før indførelsen af færdigladede karduser var afhængig af at skulle blande krudtet i de rette forhold af trækul, salpeter og svovl i felten. En ofte meget vanskelig og altid temmelig snavset affære, der ret hurtigt reducerede artilleristens farvepragt i klæde- dragt betydeligt.

Men allerede fra 1500-tallets midte, da særlige krudtværker blev oprettet, behøvede »Bøsseskytterne« ikke mere at foretage blandingen selv på stedet.

På illustrationen ses t.v. en overfyrværker af artilleriet iklædt den dybrøde kjole, de sorte benklæder og den høje chakot med behæng og pompon, som endnu blev båret i 1848, men ret hurtigt aflagt. Han bærer over venstre skulder det lakerede bandoler, hvori patronasken hænger på ryggen. Underofficeren t.h. fra 1760 er udrustet med sit rangtegn, en »Esponton«, på hvis blad ses kong Frederik d.5.'s kronede spejlnogram.

Overfyrværker af artilleriet 1844 og underofficer med esponton fra 1760.

Chief Fireworker of the Artillery 1844 and NCO with Spontoon 1760.

ARTILLERI – Feltartilleri

Napoleons brug af det franske artilleri, hvis skytstyper han overtog fra general Gribeauval, og hvis taktik han fuldkommentgjorde, dannede skole overalt også i Danmark.

Under den lange krigsperiode mod England fra 1807 til 1814 foregik kampene mod englænderne dog kun til søs bortset fra Københavns bombardement 1807 og det korte felttog på fransk side i Nordtyskland 1813. Efter freden i 1814 med tabet af Norge og rigets bankerot, var hærens materiel stærkt nedslidt, med et behov for fornyelse, der dog først langsomt kom igang.

I 1834 fik f.eks. artilleriet sin grundlæggende fornyelse ved indførelse af general Jacob Scavenius-Fibigers jernskytssystem, der bestod af glatløbet forladeskyts som efter vægten af fuldkuglerne benævnes 6 punds-, 12 punds-, 24 punds-, 36 punds- og 84 punds-kanoner. Disse kanoner udskød enten fuldkugler eller granater, de 6 pds. dog kun fuldkugler på forud beregnet afstand, som betjeningsmandskabet indøvedes i med den sikkerhed, der var mulig på den tid.

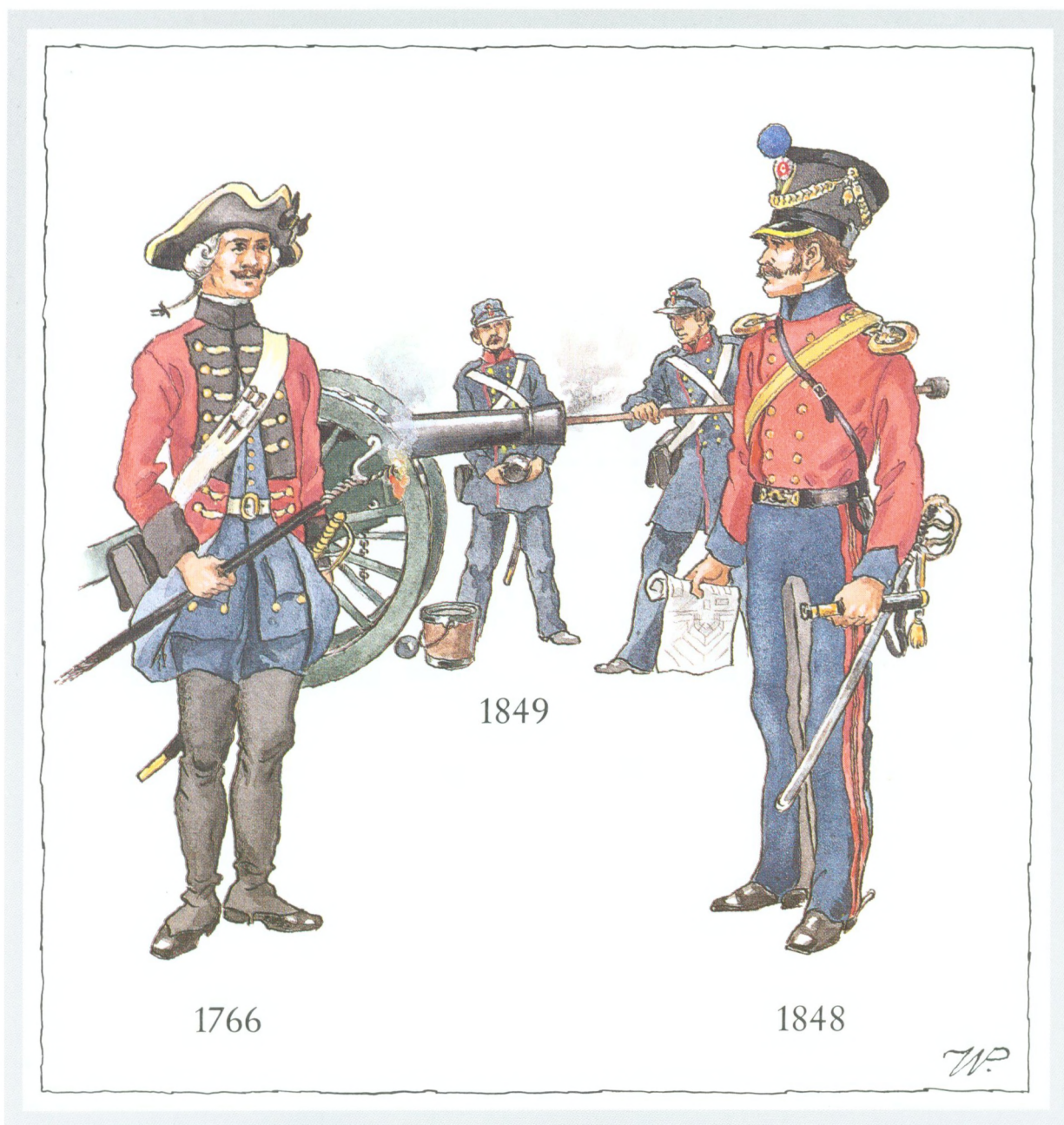
Med dette nye artilleri optog Danmark så i 1848 kampen om Sønderjylland mod

den veludrustede tyske modstander, som det danske artilleri viste sig fuldt på højde med, og ofte overgik ved sin udmærkede betjening.

På tegningen vises uniformsudviklingen fra 1766 til 1848, og som man ser er den karmoisinrøde farve stadig fremherskende for artilleriet. Konstablerne i baggrunden fra 1849 er dog iklædt de mørkeblå uniformer med karmoisinrøde kravespejl og med huer i ungarsk facon som netop blev indført. Den ene konstabel er netop ved at viske røret rent med den fugtige klud efter et skud for at slukke og rense for evt. glødende rester.

Artilleristen fra 1766 bærer i bandoleret to rømnåle, som brugtes til at stikke hul på kardusen, rensning af fænghullet – og i påkommende tilfælde til fornagling af kanonen, så den blev ubrugelig ved erobring.

Artilleriofficeren t.h. bærer den høje ubekvemme chakot med pompon og snorebehæng, men denne gamle uniformspragt forsvandt i 1849, da den mørkeblå uniform indførtes.

Danske feltartillerister fra 1766 til 1848-49. I baggrunden viskes kanonrøret af konstabel i uniform fra 1849. Løjtnanten t.h. er i uniform fra begyndelsen af første Slesvigske Krig 1848.

Danish Artillerymen from 1766 to 1848-49. In the background an Artilleryman is working with the Sponge. The Lieutenant to the right is in Full Dress Uniform from the Beginning of the First Schleswig War 1848.

ARTILLERI – Feltartilleri

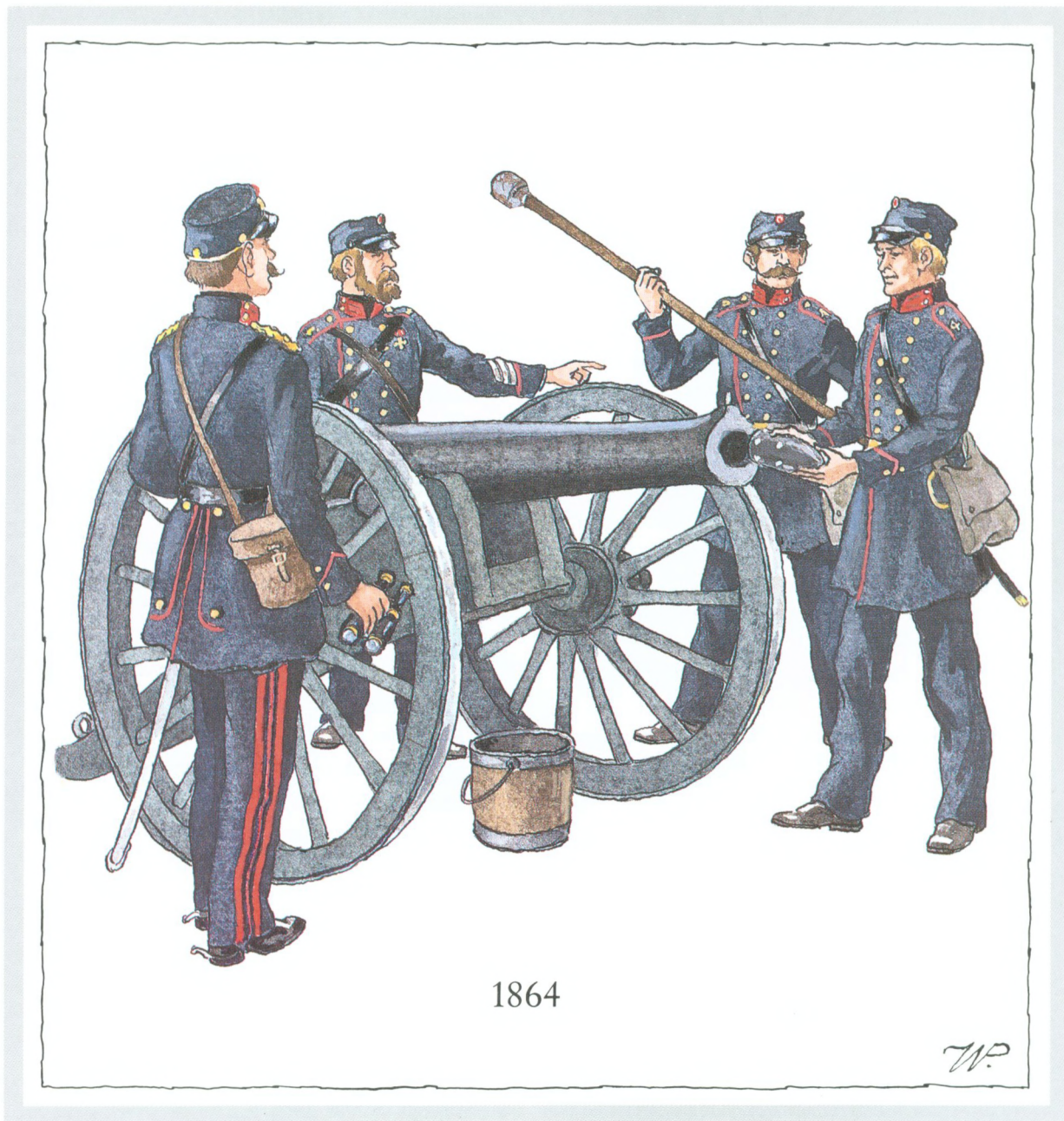
På illustrationen vises en riflet forladekanon fra krigen i 1864 hvor kanonen er ved at blive ladet med en spidsgranat temperet til sprængning efter en bestemt flyvetid. Ladningen overvåges af en premierløjtnant og en sergent, der, hvad angår uniformen for officerens vedkommende, er kendetegnet ved de smalle gyldne »Brandenburgers« på skulderen og de røde striber på bukserne med passe poil. Sergentens rangtegn er de tre tresser på ærmet.

Kanonen er af Jonquieres system, der indførtes i 1863. Projektilen, en granat, som konstablen holder i hånden, er udstyret med en række zinkknaster, der kan gribe ind i rørets riffelgange, så det ved skuddet følger deres snoning. Riffelgangen betød en forøget skudsikkerhed, der langt overgik de tidligere glatløbende kanoners, og hermed forøgedes rækkevidden væsentligt.

Selvom de riflede forladekanoner betød et stort fremskridt, viste det sig dog for

første gang i krigshistorien, at de prøjsiske bagladekanoner i 1864 med deres større gastæthed langt overgik det danske artilleris. Selve skudhastigheden var ikke så udtalt, men derimod var rækkevidde og træfsikkerhed betydelig, hvad der bevistes ved beskydningen af Dybbølstillingen og Sønderborg by. Resultatet af Krigen 1864 overbeviste selvfølgelig først og fremmest Prøjsen om bagladesystemets fortræffelighed, som yderligere i den Østrigsk-prøjsiske Krig i 1866 og navnlig i den Fransk-tyske Krig i 1870-71 fastslog dettes overlegenhed – selvom man i en del lande tvivlede på dette system. Men bagladeskytset var kommet for at blive, og i halvfjerdsenerne gik efterhånden alle landes artillerister ind for det nye skyts.

Men Danmark blev altså det første land, der kom til at føle virkningen af den moderne bagladekanon, som fik sin ilddåb på Dybbøl i 1864.

1864

W.P.

Danske artillerister i færd med at lade en riflet feltkanon under Krigen 1864.

Danish Artillerymen loading a Rifled Field Gun during the War 1864.

INGENIØRKORPS – Officerer

I værket »Danmarks Hær« fortæller oberst K. Schat-Petersen, at kong Frederik d.2. under sit felttog mod Ditmarsken i 1559 medførte både bromateriel og et større mandskab til skanseanlæg. Med andre ord en veritabel ingeniøraftdeling. Søger vi endnu længere tilbage i vor historie, møder vi i fæstnings- og garnisonsanlæggene ved Trelleborg og Fyrkat – og før deres tid i selve Dannevirke – en formidabel ingeniørmæssig indsats.

Ingeniørarbejder var i begyndelsen underlagt artilleriet, som i 1684 havde en specialafdeling med »Minørkaptajn, Minørmestre og Minørsvende«, der lidt senere af kong Chr. d. 5. udvidedes til en »Fortifikationsetat« med fæstnings- og byggearbejder som opgave.

I 1764 findes regulære ingeniøraftdelinger – stadig under artilleriet som »Håndværker-, Minør- og Sapørkompagnier«, der igen i 1789 deles i »Fyrværker- og Minørkompagnier«. Ved hærordningen af 1842 blev minørerne underlagt Ingeniørkorpset, som ved krigsudbruddet i 1848 deltes i Ingeniørdetachementerne i Jylland og Fyn. Detachementerne udførte under denne krig anseelige befæstningsarbejder ved Dannevirke i Sundeved i Sønderjylland, på Fyn og ved Helgenæs i Jylland, foruden at Fredericia blev udbedret som fæstning.

I 1864 oprettedes »Ingeniørkommandoen ved den aktive Hær«, der fik så alvor-

lige opgaver som f.eks. anlæggene ved Dannevirke og Dybbøl. Desværre blev bevilningerne så stærkt beskåret, at de oprindeligt projekterede 3 store betonforter ved Dybbøl i stedet måtte reduceres til de 10 små jordskanser med de svage blokhuse, som de præjsiske granater gik lige igennem, hvad der gjorde dem ubrugelige som opholds- og dækningsrum.

Ingeniørerne i denne krig bestod af 5 sapørkompagnier under kommando af en major med stab, og materiellet omfattede felttelegraf og redskabsvogne, reserveparken på Als og et feltkompagni med en felt- og landgangsbroafdeling.

I tiden efter 1864 undergik Ingeniørkorpset væsentlige ændringer og udvidelser i takt med tidens store tekniske fremskridt og de forskellige nye hærordninger; men beskrivelsen af dette ligger som egentlig militærhistorie uden for denne bogss rammer.

På illustrationen vises, hvorledes uniformerne udviklede sig fra midten af 1700-tallet og til 1822. Den trekantede hat ændredes i højden til modellen fra 1802 med sin krampe og høje, hvide fjer, der igen måtte vige for den høje chakot med pompon, behæng og kvaster. Uniformskjolen har sorte rabatter og opslag af samme farve, der fremtidigt bliver ingeniørtroppernes regimentsfarve.

Officerer af Ingeniørkorpset i uniformer fra 1750 til 1822.

Officers of the Corps of Engineers in various Uniforms from 1750 till 1822.

INGENIØRKORPS – Underofficerer

Uniformerne i perioden før og efter den anden Slesvigske Krig i 1864 viser ikke større forskelle fra hærens øvrige uniformer. Bortset fra at våbenartsfarven, sort, går igen på rabatter, opslag og kraver, som det er vist på den foregående illustration, hvor ingeniørofficeren fra 1750 er i færd med at skitsere en opmåling på sit målebord. På illustrationen overfor ses to underofficerer, sergenter, beskæftiget med opmåling i terrænet. Uniformen fra 1844 er med den sædvanlige sorte våbenartsfarve og som hovedbeklædning bæres den høje, upraktiske chakot med behæng, som forsvandt helt efter krigsudbruddet i 1848. Sergenten til højre fra 1886 bærer samme lave chakot med nakkeskærm som den øvrige hær, dog med sort pompon.

Blandt de mange betydelige befæstningsopgaver, som udførtes under Ingeniørkorpsets medvirken og opsyn, indtager Københavns befæstning en fremtrædende plads. Hovedstaden har lige fra sin ældste tid været befæstet på forskellig vis, men navnlig hændelserne i 1801 og 1807 viste klart, at det landværts forsvar måtte gøres langt stærkere. I 1807 var f.eks. søforsvaret stærkt nok til at holde angriberne på afstand, mens landforsvaret svigtede helt og resulterede i englændernes bombardement af København. Efter de to Slesvigske Krige og navnlig den sidste i 1864, som viste at Jylland næppe kunne forsvares med held, ville det være nødvendigt at koncentrere hovedforsvaret om Sjælland. Forskellige kommissioner arbejdede med projektet,

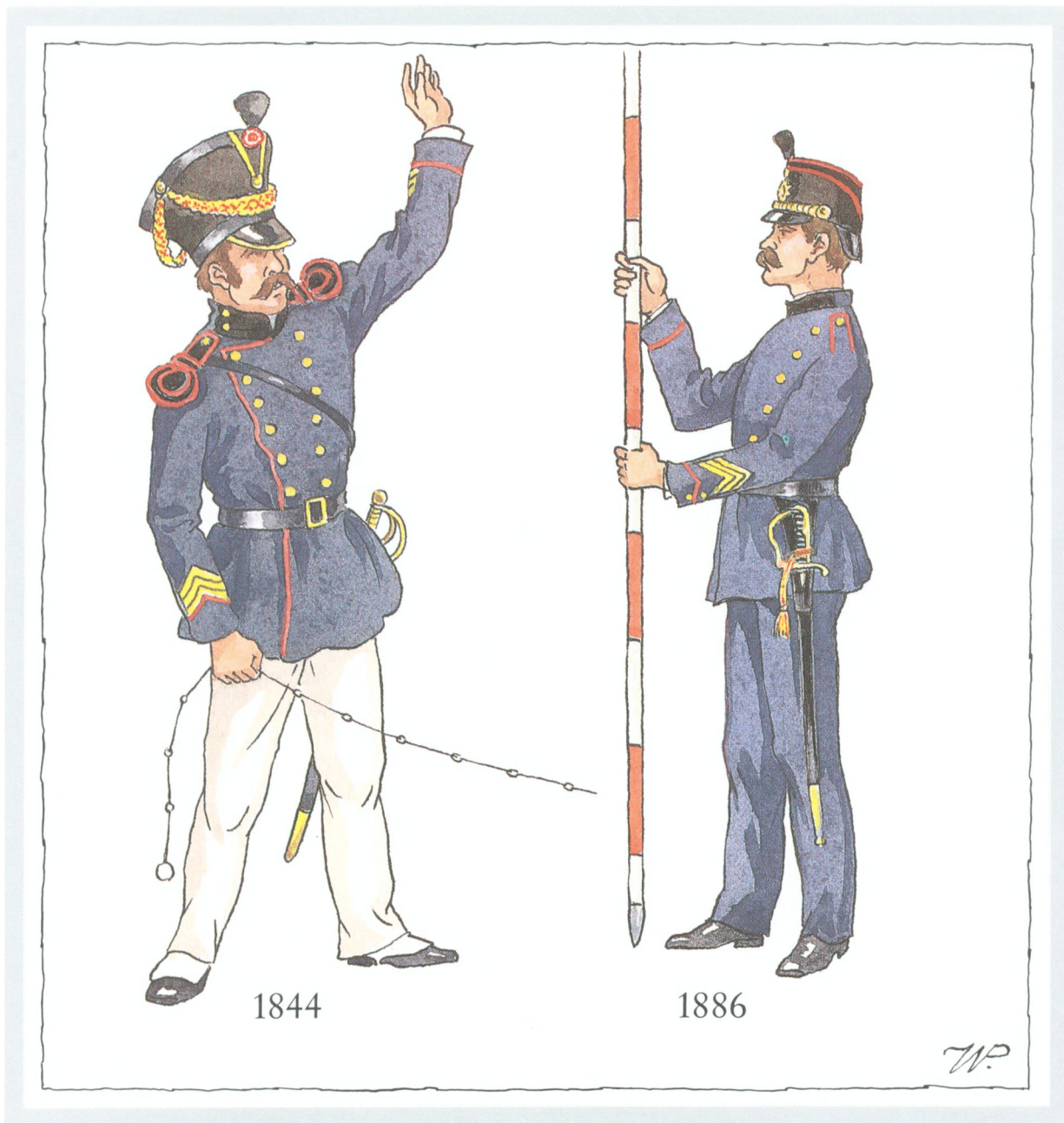
som endte med, at man i 1886 bestemte sig for en række omfattende befæstningsanlæg, bestående dels af moderne forter nord og nordvest for København og dels af sammenhængende feltanlæg fra Utterslev Mose til Køge Bugt.

Værkerne var af forskellig konstruktion og rigeligt forstærket med beton og stål. Søfæstningen, der var blevet udbygget 1858, blev yderligere forstærket med kystbatterier og søfortet (Middelgrundsfortet), armeret med langtrækkende let og svært skyts.

Under Verdenskrigen 1914-18, da skyts med hidtil ukendt rækkevidde var i anvendelse, blev det klart, at Københavns landbefæstning ikke ville være i stand til at holde en angriber på så lang afstand, at hovedstaden kunne sikres mod et bombardement. Der blev derfor anlagt en ny fæstningslinie (Tunestillingen), bestående af lette feltværker fra Himmelev ved Roskilde Fjord over Tune til Karlslunde ved Køge Bugt. En tilsvarende linie blev anlagt langs Amagers sydkyst.

Allerede forsvarsloven af 1909 havde dog bestemt, at landbefæstningen skulle nedlægges i 1922, mens søbefæstningen skulle udvides væsentligt, hvad den også blev både før og under 1. Verdenskrig ved opførelsen af bl.a. Flakfortet og Dragørfortet.

Befæstningen af København var de største befæstningsarbejder, der nogensinde var foretaget i vort lands historie – under Ingeniørkorpsets medvirken og opsyn.

Underofficerer af Ingeniørkorpset 1844 og 1886 ved opmålingsarbejdet.

NCO's of the Corps of Engineers occupied with Field Surveying.

KOLONITROPPER

De tidligere dansk vestindiske øer Sct. Croix, Sct. Jan og Sct. Thomas, som i 1493 opdagedes af Columbus, var de længstvarende danske kolonier. Sct. Thomas fra 1672, Sct. Jan fra 1717 og Sct. Croix, som købtes af Frankrig i 1733. I 1848 ophævedes negerslaveriet endeligt efter et mindre oprør, men for befolkningens sikkerheds skyld opretholdtes en mindre militær- og politistyrke, indtil øerne solgtes i 1917 til USA, som gav dem navnet »Virgin Islands«.

Øernes guvernør var øverstbefalende over de væbnede styrker, som bestod af et gendarmerikorps oprettet i 1907 med frivilligt dansk mandskab, der alle forinden havde forrettet militærtjeneste i Danmark.

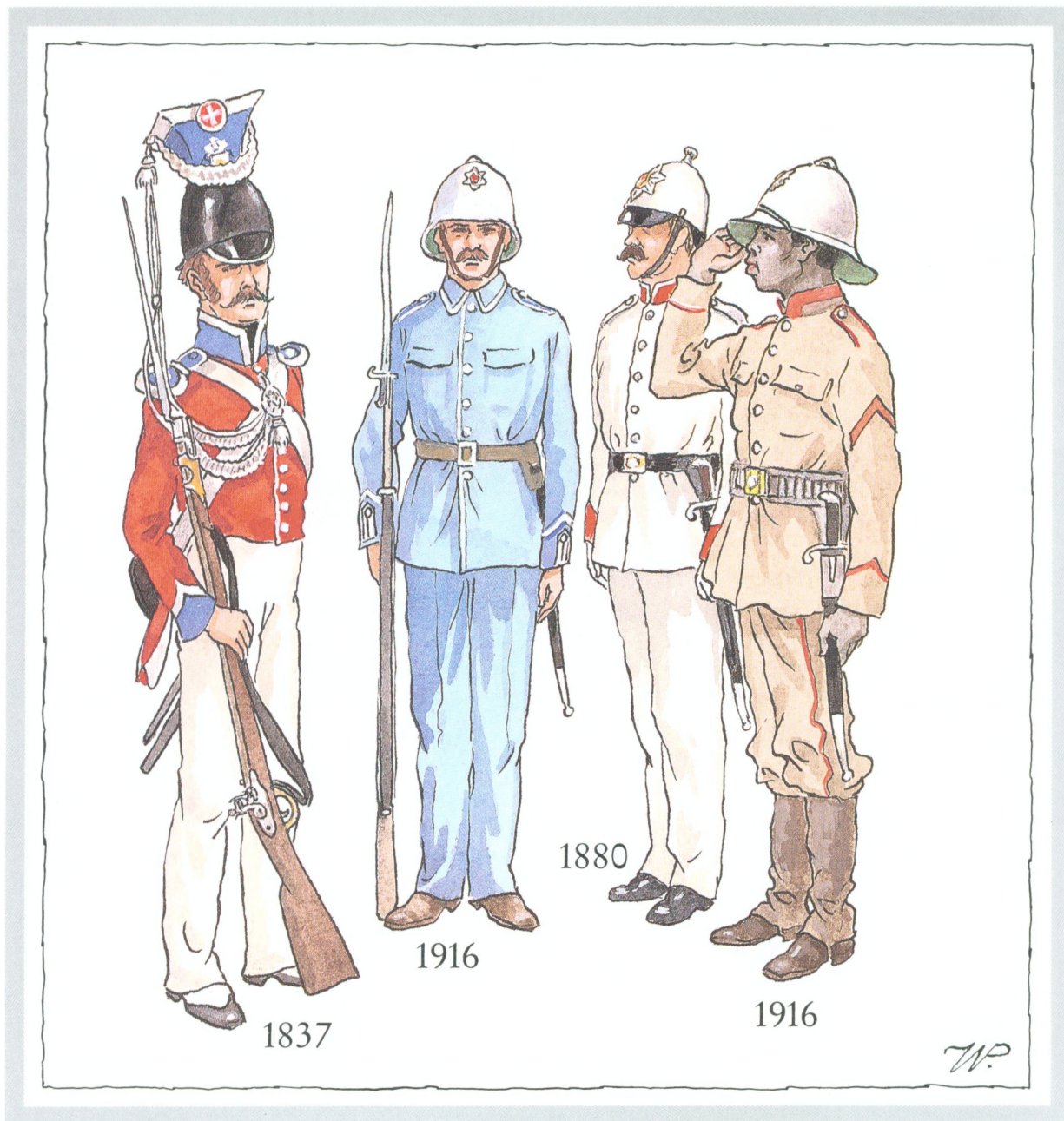
Gendarmeriet bestod af 1 kaptajn, 2 premierløjtnanter, 4 oversergenter, 5 sergenter og 110 menige, fordelt på Sct. Thomas og Sct. Croix.

På illustrationerne ses t.v. en menig soldat i uniform fra 1837 med den bemærkel-

sesværdige »Chapka«-lignende chakot, der uden tvivl må have været noget at en prøvelse i så varmt et klima. Heller ikke uniformen med den høje stive krave må have været særlig behagelig i varmen.

Senere blev hele munderingen dog mere klimavenlig, som vist på eksemplerne fra 1880 og 1916. Oprindeligt var hovedbeklædningen en hue af samme model som den danske hærs, men den udskiftedes med den tidlige høje tropehjelm, næsten som de engelske kolonitroppers.

Også den indfødte befolkning måtte bidrage til ordenens opretholdelse ved at blive indrullet i »Ordenskorpset«, og de blev uniformeret som vist på soldaten yderst t.h. i khakiuniform af amerikansk model med Webbingbælte og lædergamascher og den engelske »Wolseley« tropehjelm. Bevæbningen var gevær 1867 Remington med sabelbajonet.

Danske kolonitropper, infanterist, gendarmer og korporal af Ordenskorpsset fra Dansk Vestindien 1837 til 1916.

Danish Colonial Troops from the Danish West Indies, now the Virgin Islands sold to USA 1917.

GENERALER

Helt fra oldtiden har det været almindeligt, at høvdinge, krigsøverster og generaler altid som følge af deres rang har udmærket sig ved særlig prægtig klædedragt, uniform og udrustning. Vel nok fordi dette høje embede mest var besat med personer fra de højeste rangklasser eller den del af adelen, der omgav monarken og hoffet. Endelig må det heller ikke glemmes, at generalen og hans stab altid skulle være let kendelig for hans egne tropper!

I den danske hær fulgte man naturligvis den almindelige europæiske militære mode, selvom den sjældent nåede de højder i pragtudfoldelse man så i Frankrig, Tyskland, Spanien og andre lande.

På tegningen vises nogle eksempler på danske generalsuniformers udvikling indenfor et ganske kort åremål. I midten en bereden general fra begyndelsen af 1800-tallet, hvor den franske påvirkning vinder indpas med rabatter, skærf og gyldne frynseepauletter. Den høje runde hat med behæng og fjer er en særlig militær udvikling

af den civile mode. Generalen fra 1808 er uniformeret på næsten samme måde, dog med den høje tværstillede hat som er en videreudvikling af den tidligere trekantede, som her er blevet tokantet. Fælles for begge generaler er skærfet i de oldenburgske farver, der ender i nedhængende kvaster.

Generalen fra 1852 er iført den blå uniform, som bortset fra frynseepauletterne endnu med visse ændringer bruges til galla. Det mest usædvanlige er dog hjelmen, der har en særlig forhistorie. Som bekendt gjorde H. C. Ørsted i 1825 en grundlæggende opdagelse i forbindelse med fremstillingen af aluminium, der førte til, at man blev i stand til at fremstille dette sølvskinende metal. Herhjemme forsøgte man så at udvikle en pragthjelm af dette nye og sjældne metal til Frederik d.7., og gjorde videre skridt til at indføre en lignende model for generaler af kavalleriet. Forsøget blev dog langt fra en succes, og denne hjelm vandt aldrig indpas i hæren.

Danske generaler i uniformer fra 1800 til 1852.

Danish General Officers in Full Dress Uniforms from 1800 till 1852.

GENERALSTAB – Officerer og adjutanter

Generaler og højere officerer har altid været afhængige af en stab af trænedes stabsofficerer som rådgivere og adjutanter. I felten før telegrafens, telefonens og radioens tid, da al ordreudgivning måtte foregå mundtligt, skriftligt eller ved særlige hornsignaler, var det ridende bud – adjutanten eller ordonnansen – af altafgørende betydning. Dette krævede under datidens krige ikke alene en god fysik, men også mod, rådsnarhed, udholdenhed og navnlig et godt hoved.

Stabsofficerernes opgaver enten som almindelig adjutant eller som rådgiver for generalen ved strategisk, taktisk og logistisk planlægning krævede en solid militær indsigt og uddannelse på Landkadetakademiet, den militære højskole eller særlige stabskurser.

Egnethed og dygtighed var naturligvis et nyttigt adgangsbrev til disse stillinger, men meget ofte var det protektion fra højere steder, eller hvad der også gav gode muligheder – et passende giftermål inden for de toneangivende familier af de højere rangklasser. Bedømmelsen af egnethed kunne derfor ofte rette sig efter rene tilfæl-

digheder. Det fortælles f.eks. om oberst Frederik Læssøe, der faldt i slaget ved Isted 1850, at han, da han som ung landkadet gjorde pagetjeneste ved Frederik d.6.'s hof, kom ud for en ubehagelig hændelse, da han under en fest på slottet kom til at spille sovs på kongens ærme. Majestætens reaktion på uheldet kom omgående, da han vredt sagde: »De bliver aldrig nogen god officer«.

Som bekendt blev Læssøe en af hærens bedste strateger og taktikere, hvad han beviste under hele Treårskrigen. Stabsofficerernes uniformer var naturligvis udsmykkede med særlige kendetegn, der skulle kunne adskille dem fra andre grader, som det f.eks. ses på generalstabsofficeren fra 1822, som på hatten bærer den rød-gule fjerbusk, der netop kun bæres af generalstabens personel.

Officeren fra 1808, da en egentlig generalstab oprettedes, er en adjutant, som viser den franske påvirkning i f.eks. den høje chakot med sit behæng af flettede snore og tresser og i selve uniformen med de ungariske broderier på bukserne.

Danske generalstabsofficerer i uniformer fra 1770 til 1822.

Danish Officers of the General Staff in Full Dress Uniforms from 1770 till 1822.

GENERALSTAB – Guidekorps

Guidekorpsets oprindelse kan føres tilbage til det »Feltjægerkorps«, der i 1790 formedes under Christian d.7. med den opgave at bistå den kommanderende general og hans stab ved deres særlige kendskab til en egn's topografi. Samtidig skulle feltjægerne bruge deres militære uddannelse til at standse og forurolige en indtrængende fjendtlig styrke ved skyttekamp i netop det terræn, de kendte ud og ind.

Detaljerede landkort var på den tid meget sjældne, og de der fandtes var i mange tilfælde uden praktisk værdi. Derfor var en generalstab helt afhængig af en effektiv rekonoscering for at kunne planlægge en operation på basis af kendskab til en landsdels topografiske ejendommeligheder.

På dette område kom feltjægerne så til at spille en ret stor rolle, som de dog kun var i stand til delvis at udfylde.

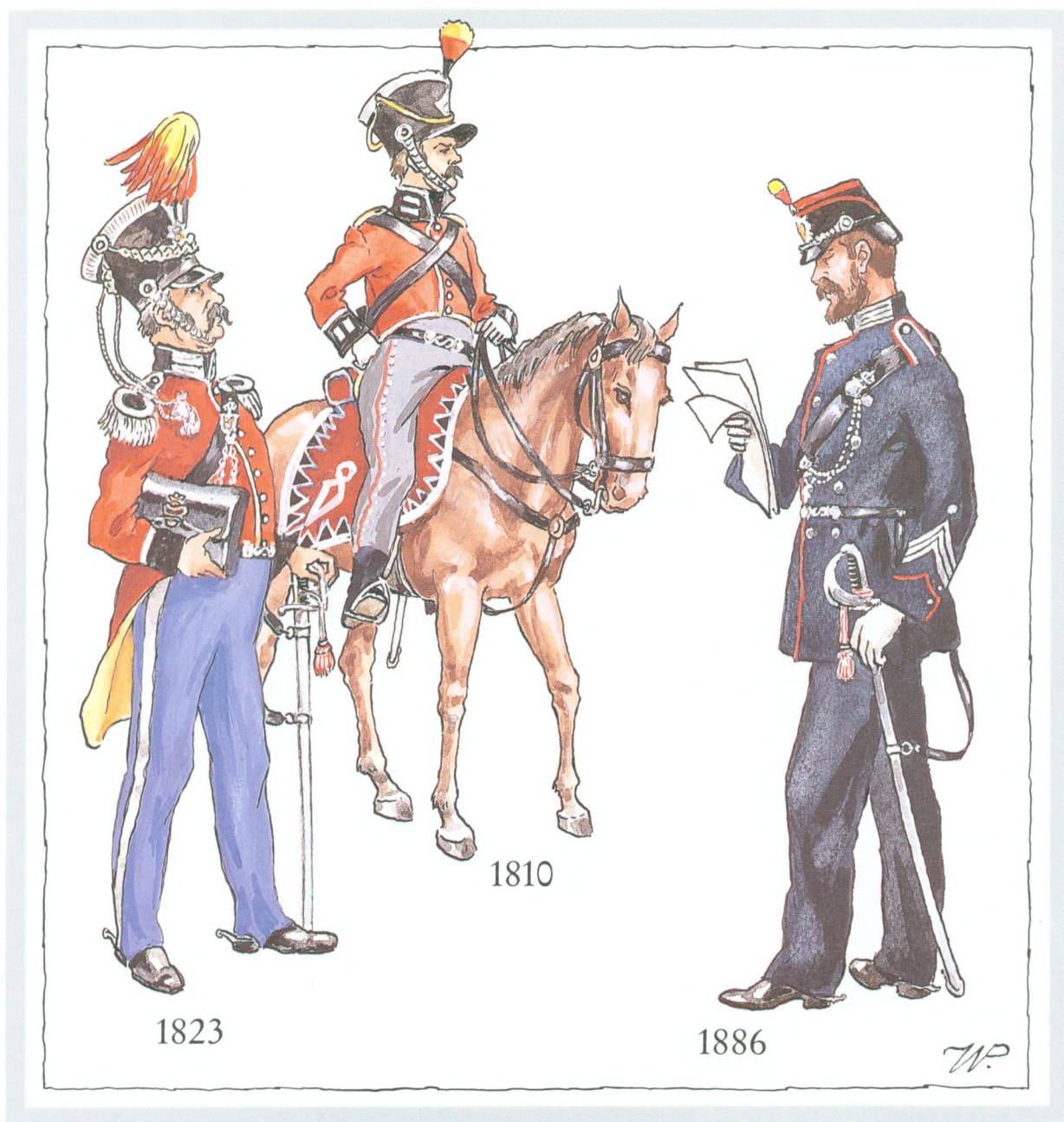
Som bekendt var Danmarks militære stilling under Napoleonskrigene ret forvirrende med Frankrigs overvældende landmagt på den ene side og Englands sømagt på den anden side. Vor hær blev derfor sat på en utilsigtet prøve efter hovedstadens bombardement i 1807 (med flådens rov) ved krigen mod England 1807-1814.

Generalstabens behov for troværdige kort blev derfor under disse urolige forhold så påtrængende, at man i 1808 besluttede at oprette »Guidekorpset« bestående af officerer og underofficerer, der fik en særuddannelse i matematik, tegning og landmåling, tilstrækkelig til at en effektiv korttegning af landet kunne iværksættes.

Generalstabens guidekorps blev en beredende afdeling dog med en mindre del af de underordnede til fods, der forrettede tjeneste som skrivere, kopister, bude o.lign.

Guideuniformerne udmærkede sig ved et kendetegn, der var ganske specielt, nemlig »Dessinatørkæden«, en sølvkæde, der var fæstet foran på bandoleret til et sølvskjold i hver ende. Om kædens oprindelse og formål gives der flere forklaringer, bl.a. at den skulle være en udmærkelse indstiftet af Frederik d.6. i beundring over, at en underofficer, han havde iagttaget, kunne tegne så smukke kort.

I 1842 oprettedes Generalstabens topografiske Afdeling, hvortil guiderne kom til at høre indtil 1928, da alt kortarbejde lagdes ind under »Geodætisk Institut«.

Danske underofficerer af Generalstabens »Guidekorps«.

Danish NCO's of the Topographical Section of the General Staff.

LÆGEKORPS

I ældre tider var hærens læge- og sanitetsvæsen af yderst primitiv og tilfældig karakter, hvis det overhovedet fandtes, og de såredes pasning mest overladt til mere eller mindre ukyndige sårlæger uden egentlig uddannelse. I Danmark var kong Chr. d. 4. den første, der viste en vågen interesse for dette problem ved at oprette en stab af »Feltskærere« eller »Bartskærere«, der som feltlæger skulle tage sig af sårede og syge soldater. Behandlingen af de sårede var på den tid både primitiv og hårdhændet, og man var f.eks. ganske ukendt med hygiejne, antiseptik eller narkose, udover at den der skulle have et lem amputeret, eller en kugle trukket ud, simpelthen i bedste fald blev drukket fuld i rom eller hvad man nu havde for hånden. Sårene efter de gamle musketers blykugler var for det meste af frygtelig art, og knuste knogler resulterede altid i amputation.

Lazaretforholdene var tilsvarende primitive og sygeplejen for det meste overladt til uøvede personer. Napoleons chef for det franske militære lægevæsen, Dr. Dominique Jean Larrey, ydede f.eks. en grundlæggende indsats for det militære lægevæsen, som dannede skole i andre lande. Senere i 1800-tallets midte gav Florence Nightingale og Henry Dunant (Røde Kors) stødet til hygiejniske lazaretforhold, virkelig uddannelse af sygeplejersker og oprettelse af Røde Kors' omsorg for krigsfanger og sårede.

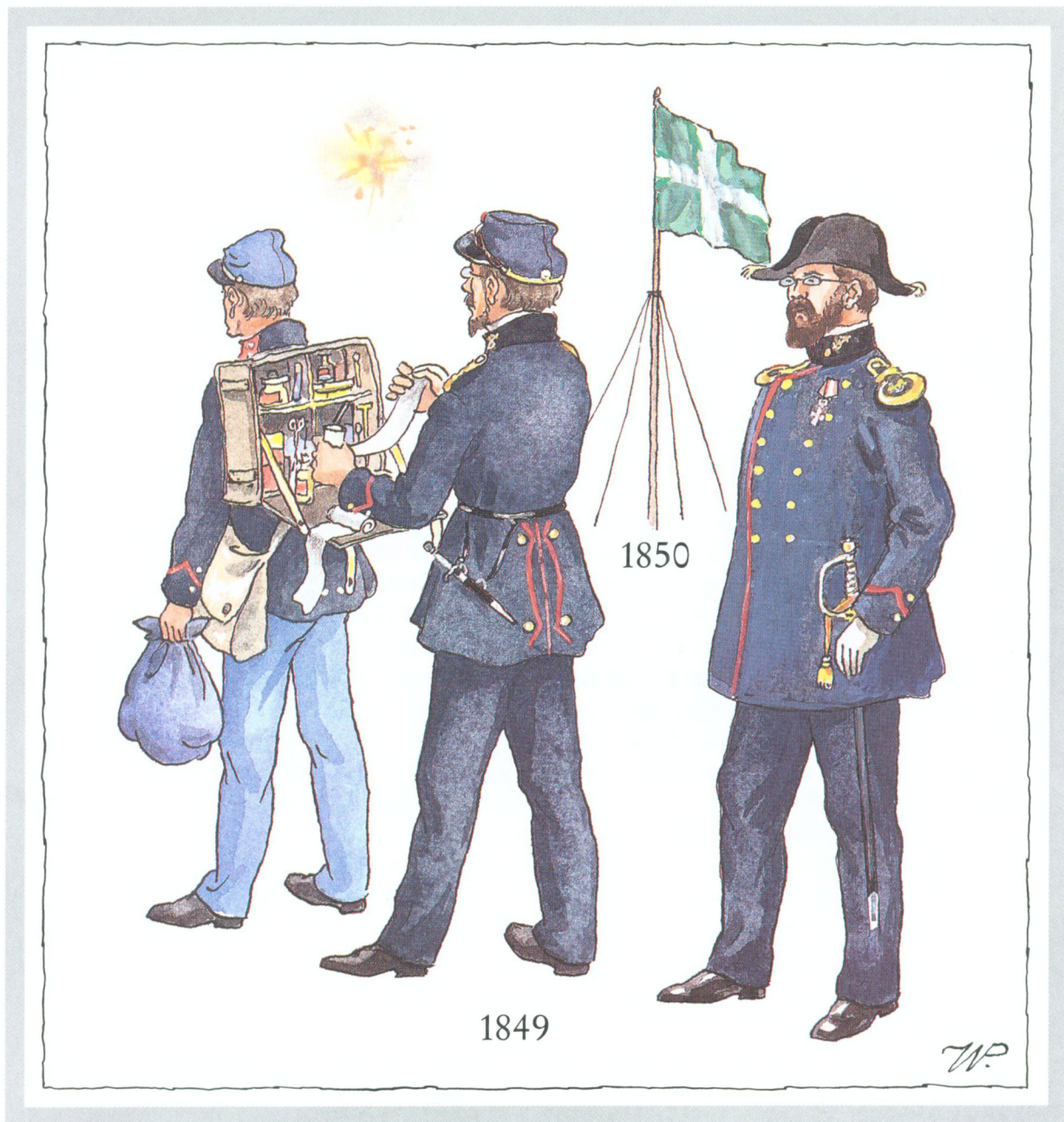
I Danmark fik hæren i 1808 sin første læge, der havde studeret krigskirurgi under Napoleonskrigene, Nicolaus Tønder, der ansattes som stabskirurg med rang af major. Under Tønder oprettedes Garnisons-hospitalet i København, ligesom han gjorde en stor indsats for forståelsen af,

hvad personlig hygiejne betød for den menige soldat.

I året 1847 oprettedes Hærens Lægekorps, som nåede at komme i virksomhed ved krigsudbruddet i 1848, da alt endnu ikke var blevet færdigorganiseret med en krigstilstand for øje, og derfor måtte bygges op på næsten bar bund eller improviseres. I 1864 mødte lægekorpsset under korpsstabslæge Rørbye lignende vanskeligheder, navnlig var lægemangelen stor, selvom flere svensk-norske læger tog frivillig tjeneste i vor hær, og det samme var tilfældet med uddannede ambulancesoldater og sygevogtere resp. sygeplejersker samt transport af sårede. I 1867 oprettedes det fælles lægekorps for hær og marine, som igen i 1880 deltes i »Lægekorps for hæren« og »Lægekorps for søværnet«, der i 1886 ved oprettelse af »Generallægestillingen« tilførte korpset et langt større virkeområde, ved at visse dele, der tidligere deltes med intendaturen, nu helt førtes ind under lægekorpsset som f.eks. militære sygehuse, lazaretter, materiel m.v.

Røde Korsflaget, der efter Genferkonventionen skærmer alle lazaretter, hospitaler og lignende steder hvor krigens ofre plejes, indstiftedes i 1863 – og hvor dette flag vajer, er det et fristed, der ikke må inddrages i krigshandlinger.

Røde Korsflaget nåede dog ikke at blive anvendt i Krigen 1864. I stedet brugtes det gamle lazaretflag, der var i brug under den første Slesvigske Krig, indført i april 1850, som vist på illustrationen. På samme ses en ambulancesoldat fra denne krig med et »Kantinetornyster« og en læge klar til at yde førstehjælp i de yderste linier. Lægen t.h. er en overlæge i gallauniform.

Det danske lægekorps fra første Slesvigske Krig. Ambulancesoldat med kantinetormyster og lazaretflag fra før Røde Korsflaget kom i brug.

The Danish Medical Corps from the First Schleswig War. Soldier with special First Aid Pack. Hospital Flag before the Red Cross was adopted.

LANDKADETTER

Landkadetakademiet oprettedes i 1713 under »Den Store Nordiske Krig« af kong Frederik d. 4., der havde indset nødvendigheden af at fremme officersuddannelsen af egnede indfødte danske.

Hæren var jo på den tid fyldt med højere- og laverestående befalingsmænd af fremmed nationalitet, der navnlig målt med den svenske armé's tilsvarende »nationale befäl«, på flere områder ikke var af samme høje kvalitet.

Det første hold kadetter bestod af unge drenge, der var udvalgte blandt »Hübscher Leute Kinder von guter Gestalt«, altså fysisk veludrustede og opvakte unge mennesker, der skulle forøge og forstærke hærens nationale kerne, og navnlig være en solid garanti for loyalitet mod konge og fædreland!

Kadetterne blev optaget på akademiet i en ret ung alder, og de måtte ikke være over 15 år, så der var virkelig tale om en uddannelse, der grundfæstedes helt fra barnsben. Hærens kommandosprog var på den tid tysk, så det tog sin tid for drengene at lære dette fremmede sprog.

Under den lange Store Nordiske Krig fra 1700 til 1721, havde de nationale landmilitær-afdelinger gennemgående kæmpet godt, og om deres loyalitet var der sjældent nogen tvivl, selvom den påtvungne militærtjeneste langt fra var populær (jfr. Holbergs komedie »Erasmus Montanus«).

Tilførslen af et større antal danske officerer gav dog både de hvervede og de nationale afdelinger en langt større loyal fasthed.

Uniformerne som landkadetterne fik til-
delt, var særdeles smukke og må sikkert have givet de unge drenge en god del selvfølelse, der ikke er blevet forringet ved det obligatoriske løfte, om at tjene kongen bestandigt og navnlig undlade at gå i fremmed tjeneste. Den berømte prøjsiske Feltmarschal Helmuth v. Moltke uddannedes f.eks. på det danske Landkadetakademi, men fik dog speciel tilladelse til fremmed tjeneste!

Landkadetakademiet ophævedes i 1861 efter i mange år at have givet hæren en lang række fremragende officerer – og dermed afsluttedes et langt og hæderfuldt kapitel i den danske hærs historie.

Danske landkadetter fra »Landkadetakademiet«.

Danish Cadets of the »Land Cadet Academy«.

MUSIKKORPS – Stabstambourer

En militærmusikers fornemste opgaver har lige fra de ældste tider været at opildne soldaterne og hæve deres humør på de lange slidende marcher til eller fra slagmarken.

Fløjten og trommen var oprindelig de mest anvendte instrumenter til at angive marchtakten, ligesom det også var tambourernes opgave under kamp at slå enten avancer, retirer eller samling, når der under kamp var kommet for megen spredning i afdelingerne.

Disse forholdsvis simple instrumenter udvidedes i tidens løb med blæseinstrumenter af forskellig art, indtil den militære musik nåede det høje stade, den har i dag.

Ikke alene var musikken en fryd for øret, men der var også noget for øjet, da uniformerne altid var prægtige og iøjnefaldende med deres behæng, fangsnore, farvede fjer og pomponer. Et særligt kendetegn var dog de såkaldte »Svalereder« øverst på ærmerne, som det er vist på nogle af illustrationerne. Alt overstråledes dog af »Stabstambourens« eller som han populært kaldes »Tambourmajorens« overvældende

uniformspragt, der navnlig på Napoleons-tiden i den franske hær nåede helt fantastiske former for udsmykning. I vore dage er denne pragt dog blevet reduceret væsentligt til et mere moderat stade. Det der f.eks. kendetegner Den kongelige Livgardes stabstambour af i dag, er: Stabstambourstaven (gallastav og dagligstav), det blå bandoler med sølvstriber (Livgardens farver), herpå et stort ottekantet sølvskjold med det kongelige våben (rigsvåbnet) samt 2 trommestokke med sølvbeslag. Stabstambouren er militær musiker og bærer følgelig en »lyre« på hver skulder. Herudover bærer stabstambouren sabel med felttegn.

Normalt er musikkorpset nonkombat-tanter, der ikke tager del i kamphandlingerne, selvom det ofte helt op i 1800-tallets sidste halvdel var med i ildlinien. F.eks. bragte østrigerne og prøjserne i 1864 ved flere lejligheder musikerne med helt foran. Militære musikere havde ud over musikopgaver ofte andre funktioner under krigsforhold, f.eks. inden for sanitetstjenesten eller som ordonnanser ved stabe m.v.

Stabstambourer af Livgarden og infanteriet.

Drum-Majors of the Royal Life Guard of Foot and the Infantry.

MUSIKKORPS – Tambourer

Trommerne har fra meget gamle dage spillet en væsentlig rolle i en hærs udrustning både som musikinstrument, men nok så meget som opildnende, taktangivende signalinstrument.

På de lange marcher i felten, ved manøvrernes og paradernes evolutioner angav trommeslag takt og signal, som fulgtes med minutøs nøjagtighed – navnlig i lineartaktikkens dage, hvor alle en afdelings bevægelser gik som efter en snor.

Ifølge den danske hærs »Vejledning i Felten« fra 1861 blev en afdelings marchtempo angivet som enten »Almindelig Rejsemarch«, »Forceret March« eller som »Ilmarch«, hvortil trommeslag angav takten med det foreskrevne antal skridt pr. minut.

Under kamp, når den kommanderende officer skønnede, at tidspunktet var inde til angreb, lod han hornene blæse »Gå på!« og trommerne slå »Attaque!«, hvorefter tambourer og hornblæsere fulgte bevægelsen fremad, sammen med det angribende infanteri.

En tambours løbebane i den danske hær begyndte som regel i drengårene hvor han

lærte både hornsignaler og trommeslag, sådan som H. P. Holst fortæller i »Den lille Hornblæser«, der blæste 2 jægerkorps til angreb ved Bov i 1848 og som tambour slog attaque ved Slesvig samme år.

Tambouruniformen udmærkede sig altid ved prægtig udsmykning som f.eks. på soldaten fra 1754 eller ved de karakteristiske svalereder øverst på ærmerne i 1849, et kendetegn, der forøvrigt brugtes af alle europæiske hære.

Selve trommen bestod i sin ældste form af en simpel træcylinder med et skind spændt over begge endebunde. Oprindeligt var den af ret store dimensioner, men blev senere, da cylinderen udførtes af messingplade, af mindre format, udhamret med statsvåben, kongeligt navnetræk eller med trofæer af martialske, symbolske indhold.

Trommerne var navnlig i ældre tid så prægtigt udstyret i farver og anden form for decor (dekorationer), at de altid ligesom faner var blandt de særligt eftertragtede krigstrofæer, som stadig kan ses på europæiske militærmuseer – i Danmark på Tøjhusmuseet i København.

Tambourer af infanteriet i uniformer fra 1754 til 1849.

Drummers of the Infantry from 1754 to 1849.

MUSIKKORPS – Hornblæsere

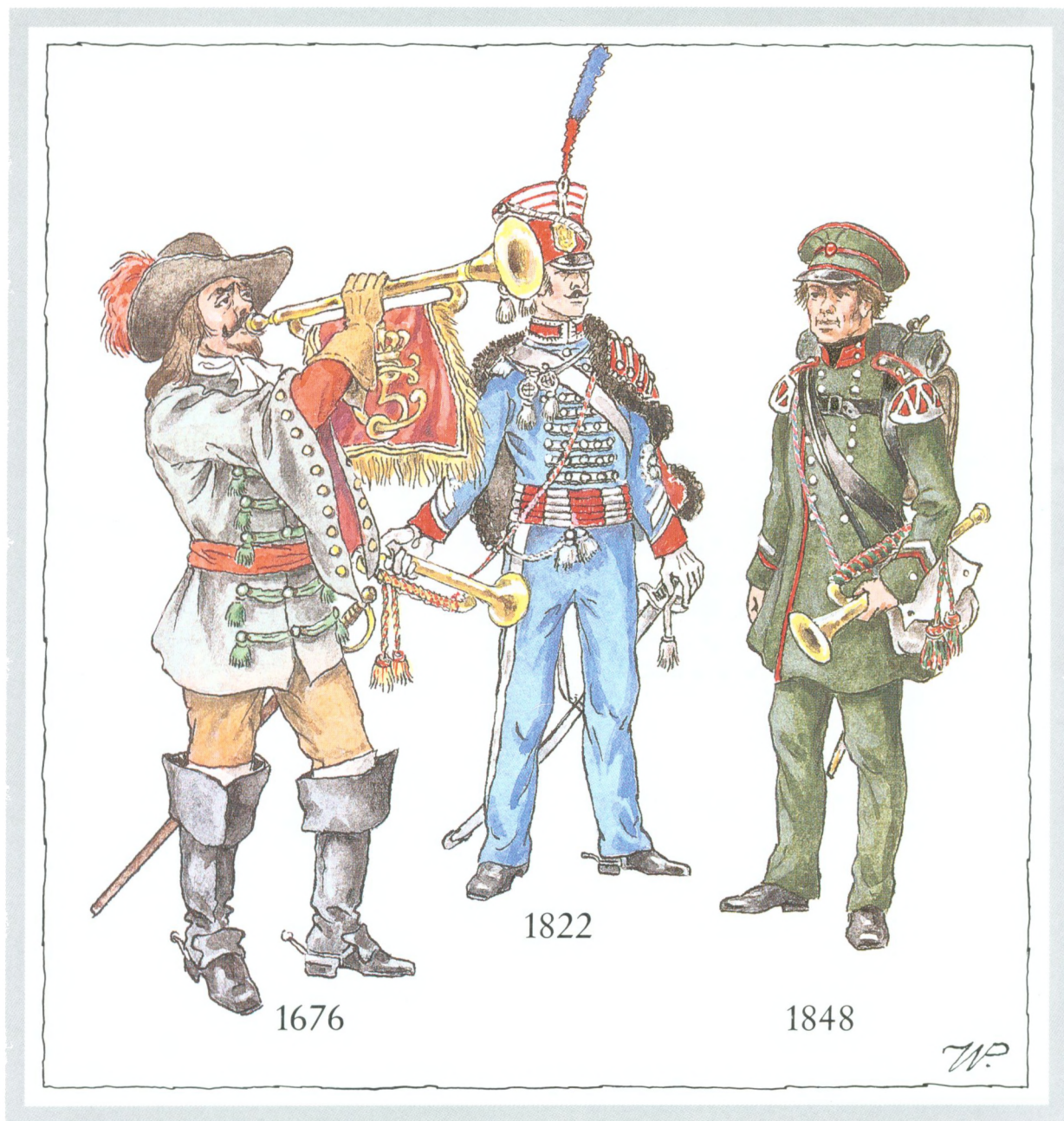
Den kommanderende officer kunne som før omtalt styre en stor del af troppernes bevægelser ved særlige hornsignaler eller trommeslag, og man ser derfor ofte på gamle stik eller malerier, at den kommanderende er tæt fulgt af sin stabshornist, som er klar til øjeblikkeligt at omsætte en befaling til et af de specielt indøvede signaler. På slagmarken skete det dog ofte, at hornsignaler ikke nåede frem bl.a. i den intense kamplarm eller fordi hornblæseren faldt.

På Dybbøl i 1864 var det f.eks. beordret, at ved storm på stillingen, skulle reserverne kaldes til hjælp ved, at en kæde af hornblæsere skulle blæse signalet »Lang tone«. Dette hørtes desværre ikke i den voldsomme artilleri- og fodfolksild, bl.a. fordi flere af hornblæserne faldt.

Trompeteruniformerne var særdeles pragtfuldt udstyret, navnlig ved rytteriet; men også her brugtes bl.a. de omtalte svale-

reder som det ses på jægeren fra 1848. Rytteren til venstre er fra den Skånske Krigs tid og viser endnu en vis indflydelse fra Trediveårskrigen. Hans trompet er, som det ses, udstyret med den prægtige trompetfane med guldfrynser og Chr. d.5.'s navnetræk i guld. Husartrompeteren vises her i sit regiments pragtfulde uniform med dolman og rød pels samt det karakteristiske husarskærf. Chakoten er af en speciel facon og farve med høj blå-rød fjer, der havde det formål altid at vise, at her red trompeteren, og på ham skulle der gives agt, når de forskellige evolutioner skulle udføres eller når kommandoen »Marche, marche!« lød lige før indhugget i den fjendtlige formation.

Trompeteren var derfor en soldat med en særdeles vigtig opgave, han skulle kende alle signaler til bunds tilstrækkeligt til øjeblikkeligt at omsætte dem i toner under alle tænkelige forhold.

Hornblæsere af rytteriet 1676, gardehusarerne 1822 og jægerkorpset 1848.

Buglers of the Cavalry 1676, the Hussars 1822 and of the Chasseurs 1848.

LANDEVÆRN OG FRIVILLIGE

Valdemar Sejr's Jyske Lov påbød enhver våbenfør mand at være til rådighed for landets forsvar, når ufred og krig truede, og herfra har betegnelsen »Landeværn« sin oprindelse. Da bønderne jo repræsenterede langt hovedparten af landets befolkning, måtte denne befolkningsgruppe i overvejende grad stille mandskab til landeværnet. Efterhånden begyndte også frivillige at gøre sig gældende som partisaner, snaphaner (Gønger), borgere og frivillige korps, der i mere eller mindre organiserede afdelinger har ydet en hæderfuld indsats i forsvaret af vort land. Kongens Livjægerkorps er en af disse afdelinger, der høstede særlig hæder under Københavns belejring og bombardement i 1807 bl.a. ved udfaldet i Classens Have og senere ved forsvaret af Sjælland i samme krig (1807-14). Efter freden i 1814 fik Livjægerkorpset som løn for sin utrættelige indsats militær status og rang lige efter Livgarden, en rang som det bevarede til sin ophævelse i 1879. Det genoprettedes 1886, men på grund af manglende tilgang i 90'erne opløst igen. I 1911 genoprettet som »Rekyllkorps«. De frivillige studenter deltog med udmærkelse i forsvaret af København i 1658-59, hvor de deltog i flere heldige udfald, og de har siden i 1700, 1801 og 1807 udmærket sig under fjerne. I året 1861 oprettedes »Studenterskytterne«, det senere »Akademisk Skyttekorps«, som dog ikke kom til at spille nogen rolle i 1864. Lidt efter lidt fik korpset dog en så fast organisation, at det ved Ver-

denskrigens udbrud i 1914 var i stand til at stille sig til hærens rådighed som en fuldt udrustet infanteribataljon!

I året 1937 opløstes alle frivillige korps for stedse, og først under og efter anden Verdenskrigs ophør i 1945 genopstod den aktive interesse for en frivillig forsvarsindsats ved oprettelsen af »Hjemmeværnet«.

Landeværnet, der var uniformeret som soldaten midt i billedet, var indkaldt i perioderne 1801 og 1807-08, men opløstes i den daværende form samme år. Styrken havde et meget løst militspræg, hvilket vil sige, at de indkaldte bønder, hvis militære træning kun foregik om søndagen efter gudstjenesten, bogstavelig talt var næsten uden militær værdi og med kun mådelig bevæbning. Da englænderne indesluttede København i 1807, og den danske felthær var opmarcheret i Holsten, var landeværnet derfor den eneste mulighed, vi havde ved hånden for at forsøge en undsættelse af den belejrede hovedstad. Under generalerne Oxholm og Castenskjold samledes en svag landeværnsstyrke med dette mål for øje. I den påfølgende kamp mod de krigsfarne engelske tropper under Wellington, kæmpede de uøvede bønder så godt de kunne, navnlig ved Herfølge Kirke, men resultatet blev en vild flugt og et uafvendeligt nederlag, som i folkemunde altfor nedsettende blev kaldt »Træskoslaget ved Køge«. En altfor uretfærdig betegnelse for denne ulige kamp, som burde have været undgået.

Frivillige korps. Livjæger, Landmilits og Akademisk Skyttekorps.

Various Volunteers. »The King's Life Chasseurs«, the Militia and the Corps of Academical Sharpshooters.

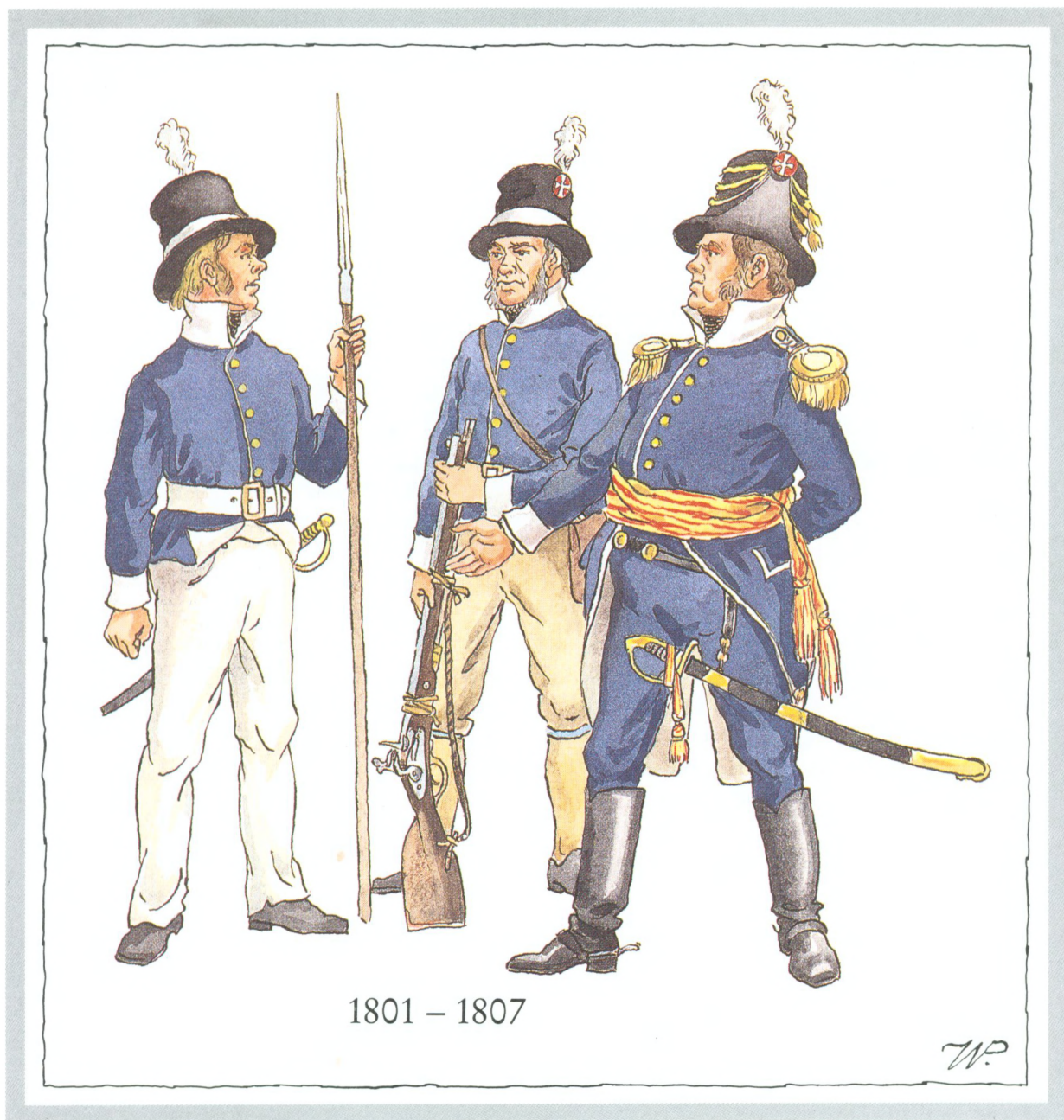
KYSTMILITS

Under den første krigeriske konflikt med England i 1801 oprettedes sammen med landeværnet en særlig kystmilitz, der havde til opgave at holde alle kyster og strande, hvor landgang kunne forventes, under væbnet opsig. Om nogen egentlig militær indsats var der ikke tale ud over en henholdende aktion mod plyndring og strandhugst, indtil det egentlige militær kunne sættes ind ved signaler, ridende eller løbende bud.

Mødepligt ved kystmilitzen påhvilede våbendytige mænd mellem 20 og 50 år, som ikke i forvejen hørte til den regulære hær eller landeværnet eller havde anden vigtig offentlig tjeneste at udføre. Han skulle være bosat nær ved stranden, og ikke længere borte end et par mil, så han havde nogenlunde let ved at føre tilsyn med kysten. Militzen var således langt fra at være en militær afdeling, i bedste fald et civilt vagtværn, der nok var bevæbnet, men i langt ringere grad end landeværnet. I det hele taget var bevæbningen i høj grad tilfældig og primitiv og begrænsede sig til enkelte gamle skydevåben, men mest til entrespyd (militzmanden til venstre), høtyve, leer og knipler. Det kræver derfor ikke me-

gen fantasi at forestille sig, hvor håbløst underlegne disse mænd ville være, hvis de kom i kamp mod regulære tropper eller landgangskommandoer fra en fjendtlig flåde. De var til en vis grad uniformerede, som det ses på tegningen, men dermed hørte også al lighed med militæret op. Militære titler brugtes heller ikke, da mandskabet kun inddeltes i småafdelinger »Forstanderier« på et halvhundrede mand under en forstander, som igen var underlagt distrikter på flere forstanderier, der igen var underlagt større amtsdistrikter.

Øvelser afholdtes ligesom ved landeværnet på søndage efter gudstjenesten og ellers, når krigsfaren var drevet over, et par gange om året. Kystmilitzen var derfor selv under den tids forhold, og med den begrænsede indsats, der kunne regnes med, af tvivlsom værdi til bare at tænke på at sætte den ind i selv mindre kampe. Mandskabet har sikkert selv været på det rene med deres militære uduelighed, men ikke desto mindre var fremmødet ved afdelingen i 1807 og fremover uventet godt af disse behjertede medborgere, der i bedste fald kun egnede sig til iagttagelses- og meldetjeneste.

1801 – 1807

Medlemmer af kystmilitsen, t.h. en »Forstander«.

Members of the Coastal Militia. To the right a Superintendent.

SNAPHANER – Skarpskytter og frihedskæmpere

De skånsk-danske snaphaner eller »Gønger«, der er udødeliggjort i Carit Etlars »Gøngehøvdingen«, er så velkendte for deres indsats ved Københavns belejring 1658-59 og senere i den Skånske Krig 1675-79, at de fra dansk side selvfølgelig betragtedes som helte. Fra svensk side derimod var bedømmelsen af deres bedrifter noget mere behersket, da krigsførelsen fra begge sider var ret nådeløs, som det altid har været, når der er tale om partisankrig, hvor der sjældent gives pardon. Uniformerede var gøngerne aldrig, så figuren til venstre er ren fantasi, bortset fra geværet, som her er udstyret med en »Snaphanelås« af hjemlig hollandsk-smålandsk-skånsk fabrikation.

En måske mindre kendt frivillig kriger-skikkelse var »Herregårdsskytten« fra krigsåret 1848, da ånden fra '48 greb så dybt ned i alle befolkningslag, at der oprettedes en række frivillige korps af hvilke navnlig »Herregårdsskytterne« kan gøre sig fortjent til særlig omtale. Oprindeligt var der to sådanne korps, »Det beredne Jægerkorps fra Øerne« og »Det jyske Skarpskyttekorps«. For at blive optaget i disse korps krævedes en efter datidens forhold stor sikkerhed i riffelskydning og evnen til at tumle sig til hest, hvad der ikke voldte disse trænede skovbetjente, skovfogeder og andre forstuddannede folk besvær. Deres fornemste opgave var at gøre tjeneste

som patruljeryttere og sikringsfolk, men de deltog også af og til i slag og træfninger med deres sikre skud.

Herregårdsskytterne udførte mange bedrifter, og høstede stor hæder for deres indsats, indtil de ophævedes i høsten 1848, og en del af mandskabet trådte ind i den regulære hærs afdelinger som frivillige, hvor flere af dem forfremmedes til befalingsmænd.

Skytten i midten viser hvorledes de gennemgående var uniformeret i en skovbetjentlignende frakke, men uden gradstegn og distinktioner bortset fra nationalkokarden på jægerhatten. Den anden Verdenskrigs tyske besættelse af Danmark affødte oprettelsen af den danske modstandsbevægelse. Modstanden begyndte med trykning og uddeling af illegale blade, men efterfulgtes af en mere omsiggribende sabotagebevægelse mod besættelsesmagten. Sabotørerne var naturligvis ikke uniformerede, men i det skjulte uddannedes en hemmelig hær af »Frihedskæmpere«, som holdt sig rede til en mulig kommende åben kamp mod besættelsesstyrkerne med de våben, man enten havde gemt eller fået tildelt ved de engelske våbenedkastninger. For at blive behandlet som regulære danske soldater, skulle et armbind bæres på venstre arm, ofte suppleret med et Dannebrog på hjelm eller hue.

1659 – 76

1848

1945

Partisan »Gønge«, herregårdsskytte og frihedskæmper fra 1945.

A Partisan, »Gønge«, a Volunteer Sharpshooter and a Member of the Resistance Movement.

FODFOLK EFTER 2. VERDENSKRIG

Den 9. april 1940 betød på mere end een måde en ulykkesdag for den danske hær, da besættelsesmagten under de 5 års besættelse beslaglagde og fjernede alt brugeligt militært materiel med det fatale resultat, at da freden kom i 1945, og vi selv igen skulle overtage landets militære opgaver, var der intet tilbage, hvorpå en ny hær kunne bygges op. Bortset fra nogle få uniformer og håndvåben, der var holdt skjult, samt hvad der var nedkastet fra allierede fly eller modtaget fra Sverige. Det var derfor en broget blanding eller slet intet, man havde at begynde genoprettelsen med. Uniformerne blev derfor dels af svensk, gammel dansk eller engelsk oprindelse. I 1949, da hæren var bygget op, blev vi medlem af NATO.

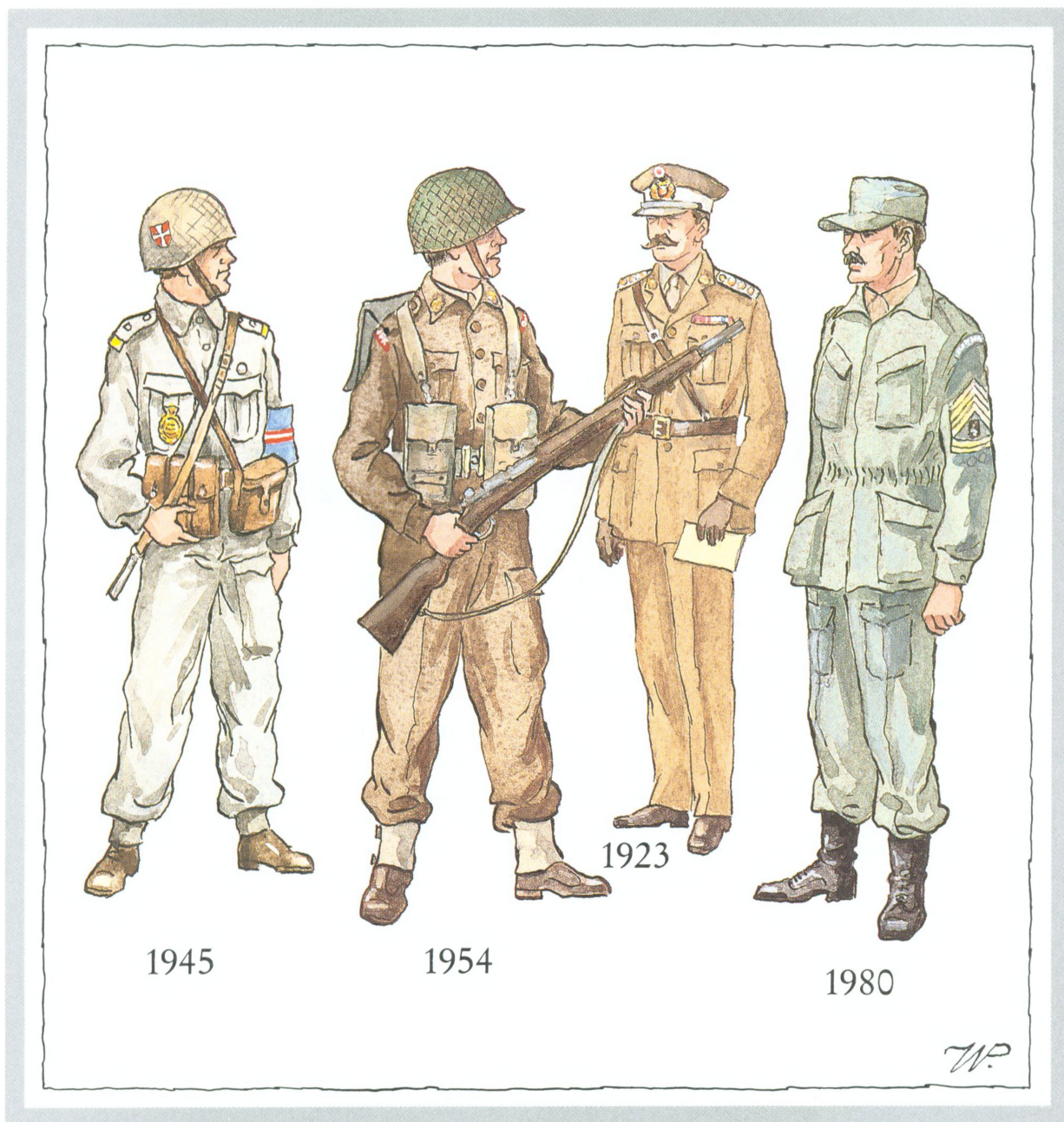
Den danske brigade, som var blevet trænet og udrustet i Sverige under krigen, landede i 1945 i Danmark under navnet »Danforce« og gik straks i gang med sammen med hjemmestyrkerne at samle og afvæbne besættelsesmagten og dens medløbere, samt overtage bevogtningen af livsvigtige steder og lokaliteter.

På samme tid modtog hæren en del engelsk militær udrustning i form af uniformer og våben, som dannede kernen i de første danske enheder, der kunne opstilles.

Senere blev den amerikanske udrustning helt toneangivende som vist på soldaten i midten, der er iklædt uniform M/58 og udrustet med Garandgeværet. Officeren, en oberst, er iført den khakifarvede uniform, M/47, der siden sin oprindelse i 1923 med forholdsvis mindre ændringer har holdt sig lige til vor tid.

Yderst t.h. ses en seniorsergent iklædt kampuniform M/58.

I året 1951 gik hæren tilbage til de gamle regimentsnavne, som forsvandt ved hærordningen af 1842, da bataljonerne og senere regimenterne fik numre. Og hermed tilførtes hæren en gammel tradition, der på mange måder må vurderes som en vinding på linie med de traditioner, som stadig håndhæves i f.eks. den svenske og den engelske hær.

Delingsfører af »Danforce« (danske brigade i Sverige), infanterist, oberst og en seniorsergent af 2. grad.

Platoon Commander of the »Danforce« Brigade, Infantryman, a Colonel and a Senior Sergeant 2nd grade.

HJEMMEVÆRN OG KVINDelige KORPS

Siden ophævelsen af de gamle frivillige korps i 1937 fik den folkelige forståelse for værdien af en frivillig indsats til landets forsvar en langt bredere baggrund under og efter 2. Verdenskrigs ophør. Erfaringer og oplevelser under de 5 års besættelse, på linie med hvad andre lande, navnlig Sverige, præsterede af frivillig forsvarsindsats, førte til, at Danmark i 1946 gik ind for oprettelse af et frivilligt hjemmевærn. Rekrutteringen fik med det samme omfattende tilslutning bl.a. fra de mange »Frihedskæmpere«, der stod parat til kampindsats mod de fremmede besættelsesstyrker, med det blå armbind som eneste form for uniformering. Disse mere eller mindre velorganiserede hjemmestyrker ydede sammen med den i Sverige udrustede brigade »Danforce« og politiet en værdifuld indsats ved afvæbning af de fjendtlige besættelsesstyrker, og ved andre ordensopgaver. Hjemmевærn et hører under Hjemmевærnskommandoen, som er underlagt Forsvarsministeriet, og dets værnstilhørsforhold er således: Hjemmевærn et med Danmarks Lottekorps løser opgaver for hæren, Marinehjemmевærn et med Kvindeligt Marinekorps løser opgaver for søværn et og Flyvehjemmевærn et med Kvindeligt Flyverkorps løser opgaver for flyvevåbn et. Flyvehjemmевærn et er igen opdelt i Luftmeldekorps et og Flyvestationskorps et. Det er i disse hoveddele igen opdelt i forskellige specialområder med både kvindeligt og mandligt personel.

Danmarks Lottekorps er til rådighed for Hærhjemmевærn et og hæren, Kvindeligt

Marinekorps er til rådighed for Marinehjemmевærn et og søværn et, Kvindeligt Flyverkorps stiller enheder til rådighed for Flyvestationskorps et og flyvevåbn et og i Luftmeldekorps et indgår kvinder organisatorisk i enhederne. De egentlige kampopgaver varetages af hær-hjemmевærn et med udelukkende mandlige afdelinger, der alle er udrustede og uddannede som infanteri med lette og tungere våben.

Da hver mand altid har sine personlige våben og mundering hos sig, er styrkerne klar til indsats næsten øjeblikkelig, langt hurtigere end den værnepligtige mobiliserede soldat. Fjendtlige aktioner i form af overraskende overfald vil på denne måde altid kunne mødes af lokal- og terræn kendte egne styrker, der har mulighed for at sinke og måske helt umuliggøre en fjendtlig koncentration i så god tid, at de mobiliserede hærstyrker kan overtage den videre kamp med f.eks. de tungere våben, som Hjemmевærn et ikke er udrustet med. Uniformerne, som ses her, viser t.v. en hjemmевærnsmand i kampuniform M/58 og en gruppefører (korporal) også i M/58. Til højre er vist et medlem af Danmarks Lottekorps, Luftmeldekorps et og Kvindeligt Flyverkorps.

Alle hjemmевærnsgrene har fået en så omfattende folkelig opbakning, og de talrige realistiske øvelser, der har været afholdt siden oprettelsen, har klart vist, at Hjemmевærn et er overordentlig slagkraftigt og pålideligt og navnlig hurtigt på plads, når situationen kræver det.

Dansk hjemmeværn. Felt- og øvelsesuniform og gruppefører (korporal). Lottekorpsset, kvindeligt medlem af Luftmeldekorpsset og medlem af Kvindeligt Flyverkorps.

The Danish Home Guard. Soldier and Corporal. Women's Voluntary Army Corps, Ground Observer Corps and Women's Auxiliary Air Force.

STAGEVÅBEN

I den periode, vi beskæftiger os med, forekommer stagevåben i fire hovedformer som »Partisan, Hellebard, Pike og Lanse«. Partisanen synes at have sin oprindelse i Italien, hvor bladet udviklede sig fra en simpel trekantet form til de senere rigt udsmykkede våben med forsøvede eller forgyldte blade.

Partisanen bliver i samme periode efterhånden reduceret fra et regulært krigsvåben til enten ceremonielt brug eller som et rangtegn for officerer og underofficerer. I fig. 1 ses våbnet i sin simple form, mens det i fig. 2 til 7 vises i senere langt prægtigere forarbejdning, som viser den høje håndværksmæssige dygtighed, der er lagt for dagen.

Fig. 2 er et rangvåben, som førtes af underofficerer under betegnelsen »Kortgevær« efter det tyske »Kurzgewehr« også ofte benævnt »Esponton«.

Fig. 3 er også et våben for underofficerer af den særlige form, der herhjemme kaldtes for »Liljen«. Fig. 4 er en officersesponton, der er meget lig en tilsvarende, som brugtes

i Frederik d. Stores prøjsiske hær, og det samme kan siges om fig. 5.

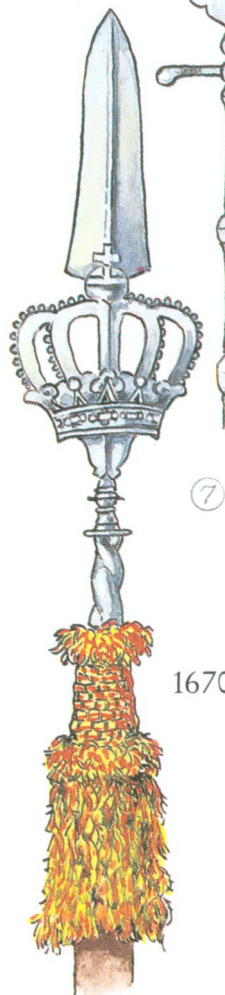
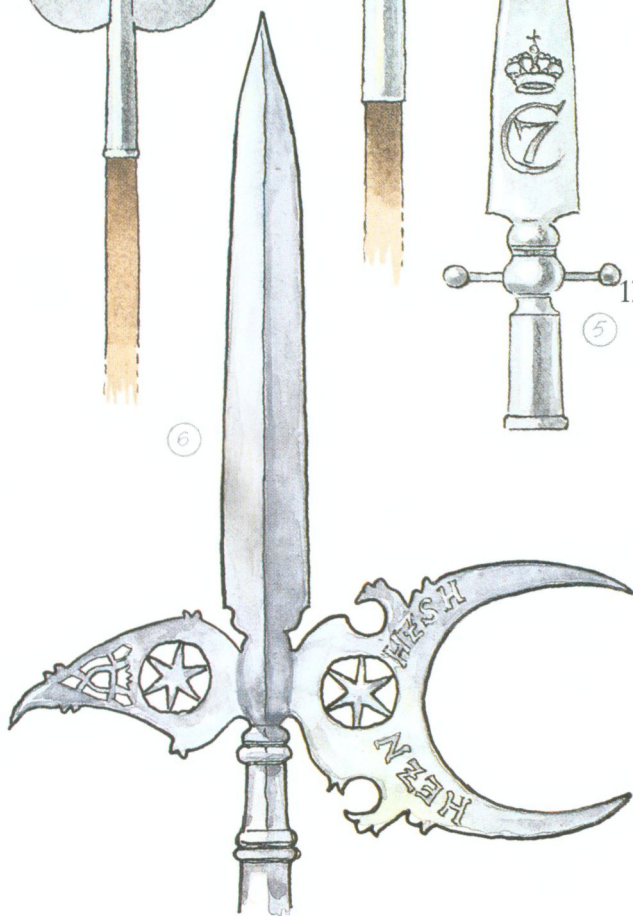
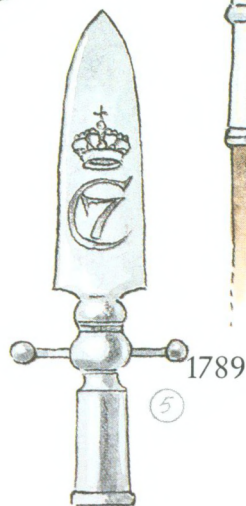
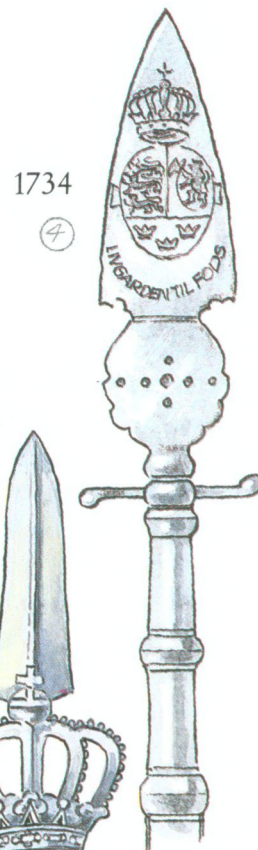
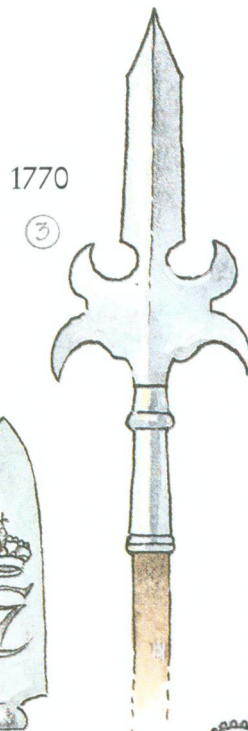
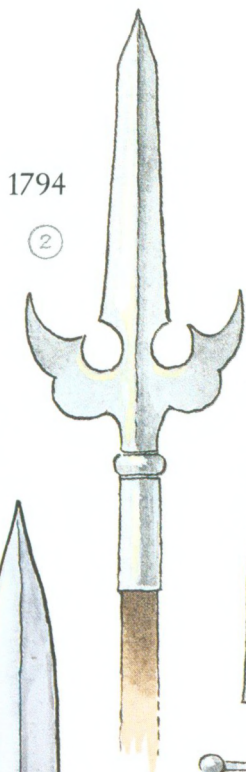
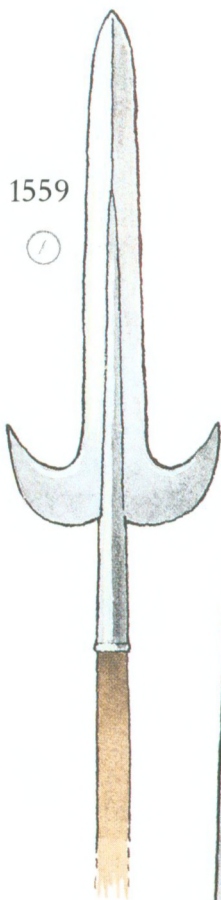
Hellebarden adskiller sig fra partisanen ved at have et økseblad af enten konkav eller konveks form. Deres oprindelse peger i retning af Schweiz, hvor dette våben benævnes »Hallembart« i et digt af Konrad von Würzburg omkring slutningen af 1300-tallet.

I »Lineartaktikkens dage« hvor regimenterne og bataljonerne opmarcherede i de lange stive linier, brugte underofficererne espontoner til at rette gelederne af, så det hele var snorlige og velordnet, sådan som navnlig det prøjsiske eksercerreglement fordrede og indøvede til fuldkommenhed.

Fig. 6 viser et eksempel på en hellebard båret af de Holsten-Gottorpske Drabantter, hvor det »Holstenske Nældebladvåben« er udsparet i den bagudvendte spids. Fig. 7 er en partisan som det danske Drabantkorps har været udrustet med, og som vel nok kan fremhæves for den store håndværksmæssige dygtighed, det er udført med.

- 1 – Partisan
- 2 – Esponton (kortgevær)
- 3 – Esponton for underofficerer (Liljen)
- 4 – Esponton for officerer
- 5 – Esponton for underofficerer
- 6 – Holsten-Gottorpsk hellebard
- 7 – Partisan fra Drabantgarden

- 1 – Partisan
- 2 – Spontoon for NCO's
- 3 – Spontoon for NCO's (The Lily)
- 4 – Spontoon for officers
- 5 – Spontoon for NCO's
- 6 – Halberd, Holstein-Gottorp
- 7 – Partisan, the King's Corps of Halberdiers

W.P.

BLANKVÅBEN

Sværdet, til stik eller hug, danner grundlaget for den senere udvikling af blankvåben i form af sabler, kårder, pallasker, huggerter, faskinknive o.lign. sidevåben, som bæres i enten bandolér eller i livrem.

Disse våben blev brugt både til fods og til hest. Fodfolkets var lidt kortere end rytteriets, ligesom grebene også var ret forskellige, som det er vist på illustrationerne, hvor fig. 1 er en menig soldaterkârde, og fig. 2 en grenaderpallask. Begge disse våben har på klingebrystet Frederik d.4.'s indætsede kronede spejlmonogram. Fig. 3 er en rytterpallask med samme konges monogram, der senere efter kongens død i 1730 udskiftedes med Chr. d.6'.s som vist her.

Som det ses på tegningerne er grebene af meget forskellig udførelse og klingerne ligeledes, selvom de her alle er tveæggede. På

fig. 1 er både greb, håndbøjle og parerplade helt af jern, mens grebet er beviklet med messingtråd.

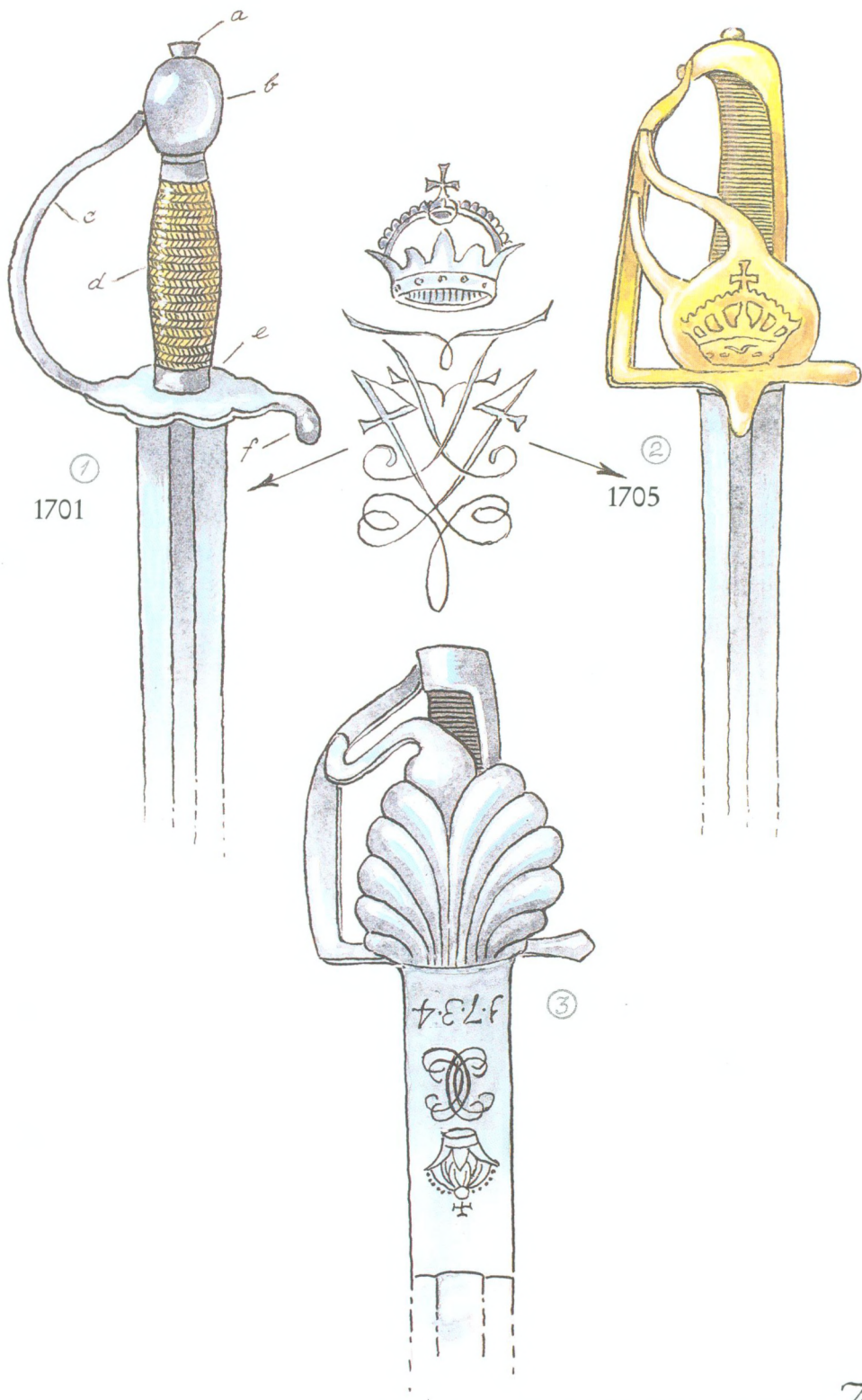
Grebet på fig. 1 er ganske simpelt og består af de klassiske dele som d=greb, c=håndbøjle, e=parerplade, f=parerstang, g=knappen hvortil håndbøjlen er fastgjort f.eks. ved skrue, a=nitteknop, der fastholder hele grebet.

Grenaderpallaskens greb og håndbøjle med parerplade på tertssiden er af messing med krone, da våbnet brugtes af grenadererne, som i rang var på linie med Garden til Fods.

Fig. 3 er en rytterpallask, hvor greb, håndbøjle og parerplader er af jern på tertssiden udformet i en slags palmettelignende plade, der beskytter hele hånden.

- 1 – Soldaterkârde for menige
- 2 – Grenaderpallask
- 3 – Pallask for rytteriet

- 1 – Soldiers' Small-Sword
- 2 – Grenadiers' Sword
- 3 – Cavalry Sword

W.P.

BLANKVÅBEN

Sablen vist i fig. 1 med den krumme klinge hører til Gardehusarregimentet, og har derfor en ungarsk påvirkning helt fra regimentets oprettelse, hvoraf følger den tyrkiske let scimitarlignende klingemodell. Det samme gør sig gældende for fig. 3, en sabel som »Bosaniakerne«, der var en del af husarregimentet, var bevæbnet med ved siden af lansen.

Den lange rytterkærde eller pallask i fig. 2 er med eenægget lige klinge og med et meget specielt messingfæste i kurvefacon, der beskytter hele hånden. Rytterkærden blev fremstillet på Kronborg Geværfabrik.

Våbnene i fig. 4 og 5 tilhørte artilleriet, og det fra 1760 med Frederik d.5.'s monogram udmærker sig ved, at grebet er af hjortetak. Dette våben betegnes i fortegnel-

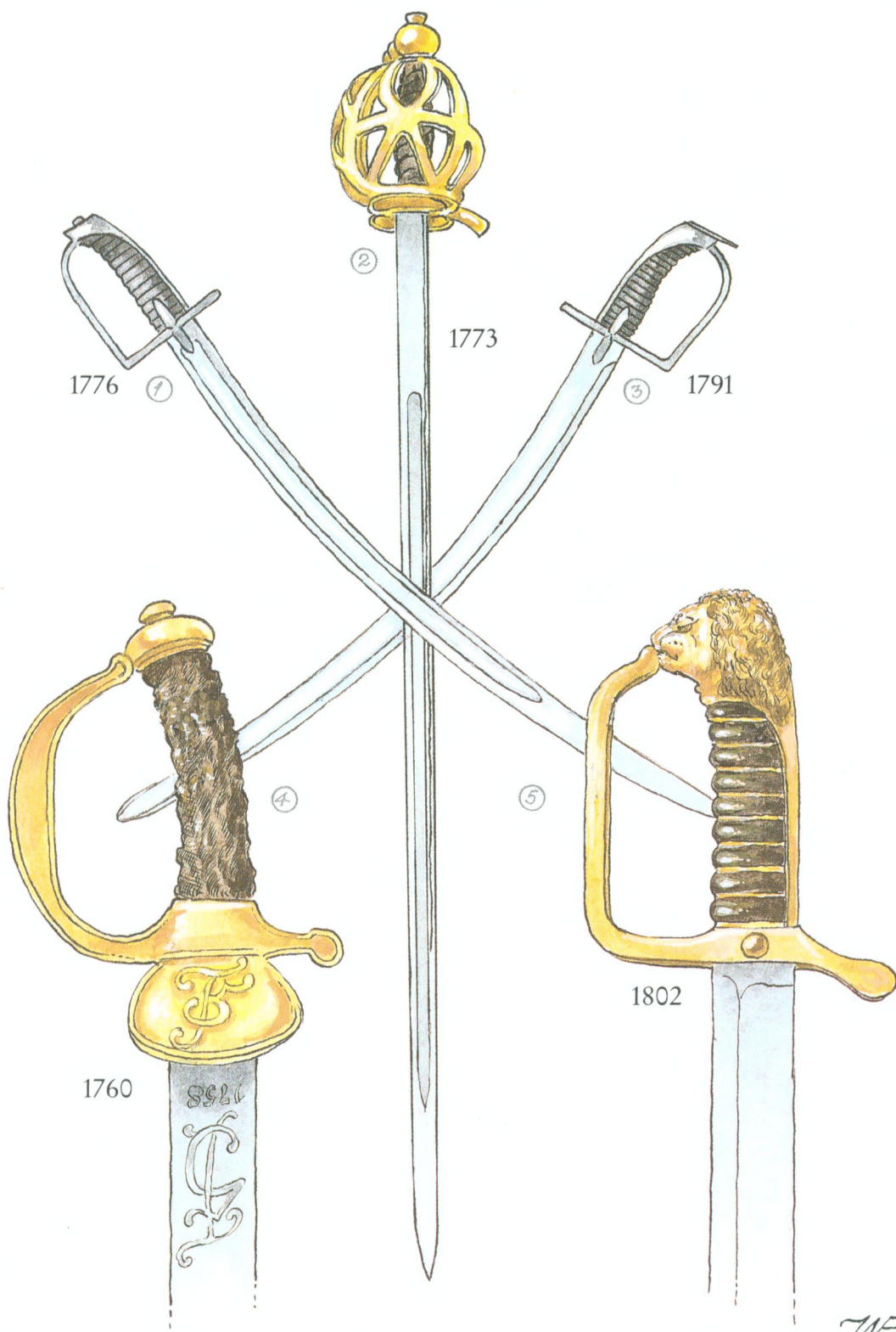
serne som »Artillerihirschfænger«, et våben, der som regel havde en meget kort klinge.

Fig. 5 er en artillerisabel fra 1802, som oprindeligt i 1777 havde en meget kort faskinknivklinge, som i 1802 udskiftedes med en eenægget sabelklinge. Grebet er beklædt med mørkt læder, der er fastholdt af en bevikling af snoet messingtråd. Denne sabel var i brug i meget lang tid inden for feltartilleriet, idet den var sidevåben for konstabler i den første Slesvigske Krig 1848-50.

Det bør tilføjes, at de fleste af de her viste våben var fremstillet på Kronborg Våbenfabrik, hvor den håndværksmæssige dygtighed stod fuldt på højde med, hvad der produceredes i udlandet.

*1 og 3 – Sabler for husarer og bosniaker
2 – Rytterkærde (pallask)
4 – Artillerihirschfænger
5 – Artillerisabel*

*1 and 3 – Hussars and Bosniak Sabres
2 – Cavalry Broad Sword
4 – Artillery Hanger
5 – Artillery Sabre*

BLANKVÅBEN

Underofficerer, der havde udmærket sig på Hærens Gymnastikskole, kunne som særlig udmærkelse få tildelt den meget eftertragtede »Præmiesabel« som er vist i fig. 1. Rytterkården fra 1798 med den antikke hjelm var et våben for rytterofficerer, og fig. 3, fra 1818 er en ryttersabel for det lette rytteri, der senere blev tildelt både husar- og dragonregimenterne.

Sablen fig. 4 blev i 1854 tildelt Livgardens underofficerer og menige samt fodfolkets krigsreserve. Oprindeligt var den i brug i insurgenthæren i første Slesvigske Krig, men blev af den danske hær overtaget som krigsbytte.

Fodfolkssidevåbnet fig. 5 var ligeledes krigsbytte fra insurgenterne og blev i 1854 overtaget af fodfolket og jægerne. Senere i 1869 blev den tildelt underofficerer og me-

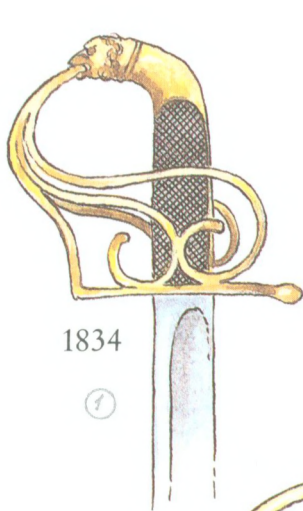
nige af infanteriet samt af 2. Ingeniørbataljon og Forplejningskorpset, som ikke udrustedes med bagladeriffel 1867. Våbnet var i brug helt til 1924, dog mest for nonkombattanter.

I fig. 7 er vist den »Æressabel«, som af danske mænd og kvinder skænkedes løjtnant Johan Anker, Skanse 2's berømte forsvarer (sammen med løjtnant C.W.P. Castenschiold). Sablen blev udført efter arkitekt B. Dahlerups tegning og udstyret med guld- og sølvforsiringer og ægte perler.

Dolken vist i fig. 6 blev brugt af officerer af artilleriet, ingeniørerne, auditør, læge og intendanturen, mens dolken i fig. 8 benyttes af underofficerer af artilleri og Generalstabens Guidekorps.

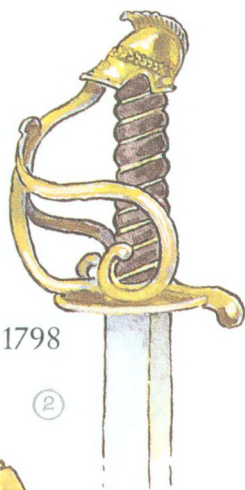
- 1 – Præmiesabel for gymnastiklærere
- 2 – Rytterkårde for officerer
- 3 – Sabel for husarer og dragoner
- 4 – Sabel for Livgarden
(livgardesabel 1854)
- 5 – Sidevåben for infanteri og ingeniører
- 6 og 8 – Dolke for officerer og underofficerer
- 7 – Løjtnant Ankers æressabel, 1864

- 1 – Trophy Sabre for NCO's,
Gymnastic Instructors
- 2 – Cavalry Officers' Sword
- 3 – Sabre for Hussars and Dragoons
- 4 – Life Guardsman's Sabre
(Life Guard Sword 1854)
- 5 – Sabre for Infantry and Engineers
- 6 and 8 – Daggers for Officers and NCO's
- 7 – Sword of Honour for
Lieutenant Anker, 1864

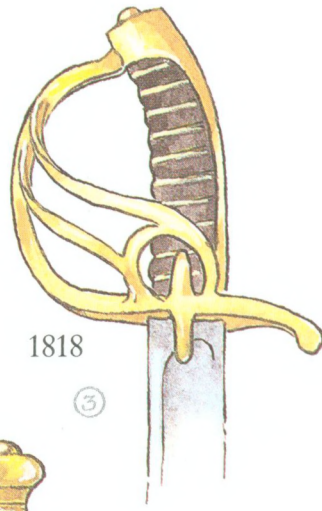
1834

①

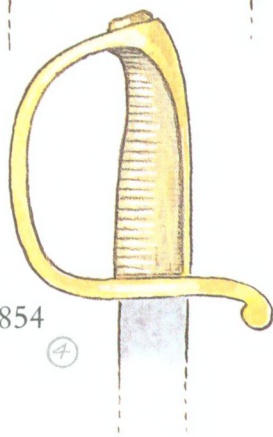
1798

②

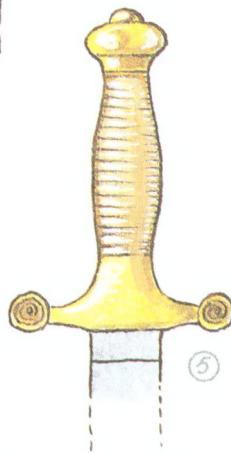
1818

③

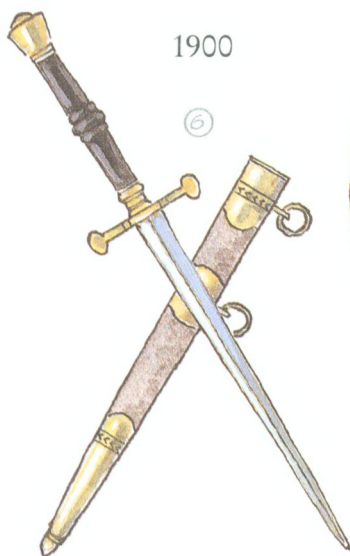
1854

④

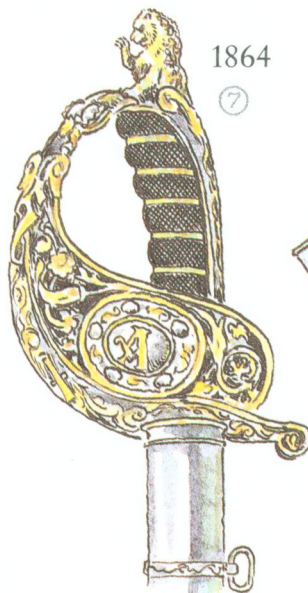
1854

⑤

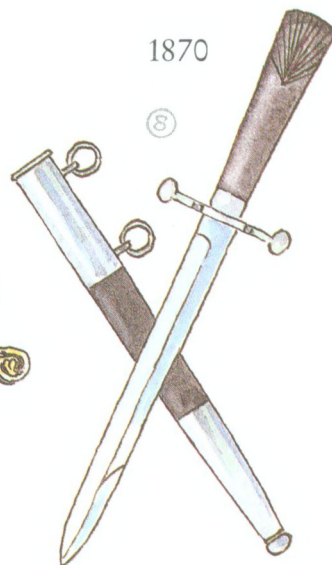
1900

⑥

1864

⑦

1870

⑧

W.P.

SKYDEVÅBEN – Lunte-, flinte- og hjullås

Luntelåsen udmærkede sig mere ved sin simpelhed end ved pålidelighed, udsat som den var for blæst og regn. Dens virkemåde er vist i fig. 1, hvor den glødende lunte ses fastspændt mellem hanens kæber, klar til at føres ned på den fængkrudtfyldte krudtpande, hvorfra ilden igennem fænghullet i siden antændte ladningen. En langt sikrere, men også betydelig mere kompliceret lås, »Hjullåsen« ses i fig. 2, hvor et fjederbelastet hjul med takket kant (A) rager et lille stykke op i krudtpanden. Det trækkes op med en nøgle ligesom et ur inden affyringen, hvorefter hanen føres ned til berøring med takkanten. Når aftrækkeren så udløser hjulfjederen, gnider den takkede kant mod hanens flint eller svovlkis og frembringer den tændende gnist. I fig. 3 ses et hjullåsgevær fremstillet i Helsingør af bøsse-mageren Jørgen Nesler i året 1613. Men trods sin fine mekaniske funktion opnåede denne lås dog aldrig at blive et almindeligt infanterivåben, dertil var den alt for sensibel og kompliceret til feltbrug, da alle reparationer måtte foretages af en særligt uddannet bøssesmager med specialværktøj. Hjullåsen holdt dog sin stilling ved udformning af geværer til målskydning med riflede løb og som pistoler til rytteriet, for

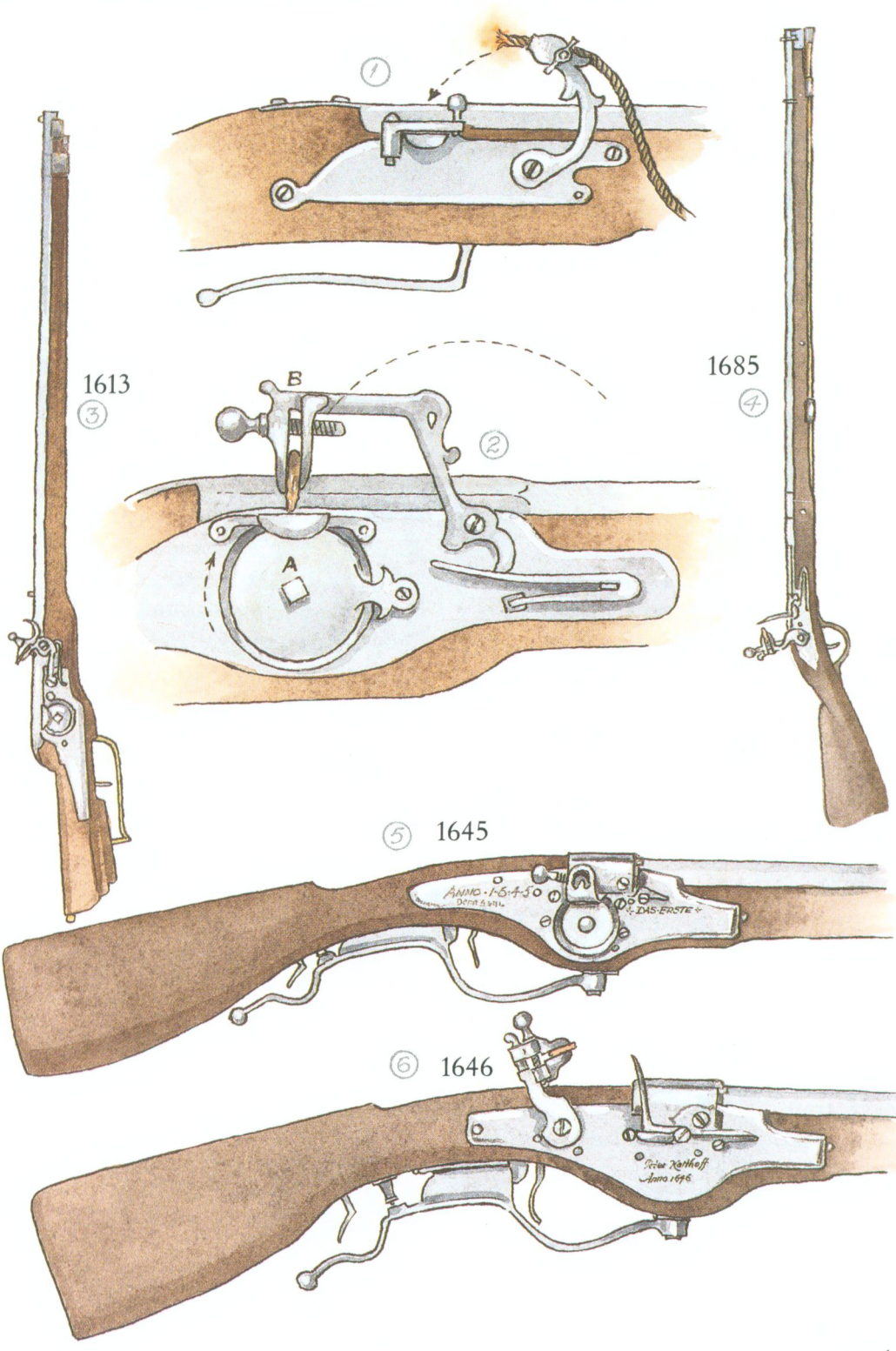
hvem et våben med luntelås ville være alt for upraktisk og nærmest ubrugeligt til af-fyring fra en hest i bevægelse.

Låsen, der afløste lunte- og hjullås, var »Flintelåsen«, som bliver nærmere omtalt på næste side, ses i fig. 4 på et gevær, der blev konstrueret på den danske Kronborg Våbenfabrik i 1685.

Over hele Europa havde utallige bøssemagere forsøgt at fremstille hurtigtskydende magasinegeværer, men i de fleste tilfælde med ringe resultater. Det, der kom nærmest det fuldkomne, blev lavet i Danmark af bøssesmageren Peter Kalthoff i året 1645. Hans første forsøg, vist i fig. 5, kaldet »Das Erste« var som det ses udstyret med hjullås, mens modellen i fig. 6 var med flintelås. Begge disse magasinvåben viste sig at være yderst funktionsdygtige og pålidelige, og det påstås, at indtil tredive påfølgende skud har kunnet affyres med dem uden uheld. Geværerne blev prøvet i krig, da 100 skytter af Kongens Livregiment var udrustet med dem under Københavns belejring i 1659. Men det udmærkede våben var desværre for kompliceret at fremstille og vedligeholde, så uanset de heldige forsøg blev det aldrig til det infanterivåben, man havde set frem til.

- 1 – Luntelås
- 2 – Hjullås
- 3 – Hjullåsriffel
- 4 – Musket med flintelås
- 5 og 6 – Kalthoffs magasinriffel

- 1 – Matchlock
- 2 – Wheel-Lock
- 3 – Wheel-Lock Rifle
- 4 – Flint-Lock Musket
- 5 and 6 – Kalthoff's Magazine Rifles

W.P.

SKYDEVÅBEN – Luntelås og kombineret lås

Under denne lange krigsperiode fra 1618 til 1648 var det almindeligste skydevåben til fodfolket den lange, tunge glatløbende musket med luntelås, vist i fig. 1, som i de fleste tilfælde ikke tillod skydning uden anlæg. Musketererne måtte derfor udstyres med et transportabelt anlæg »Forketstokken«, som vist i fig. 2 og 3, hvori det tunge våben lagdes for at opnå et nogenlunde roligt sigte.

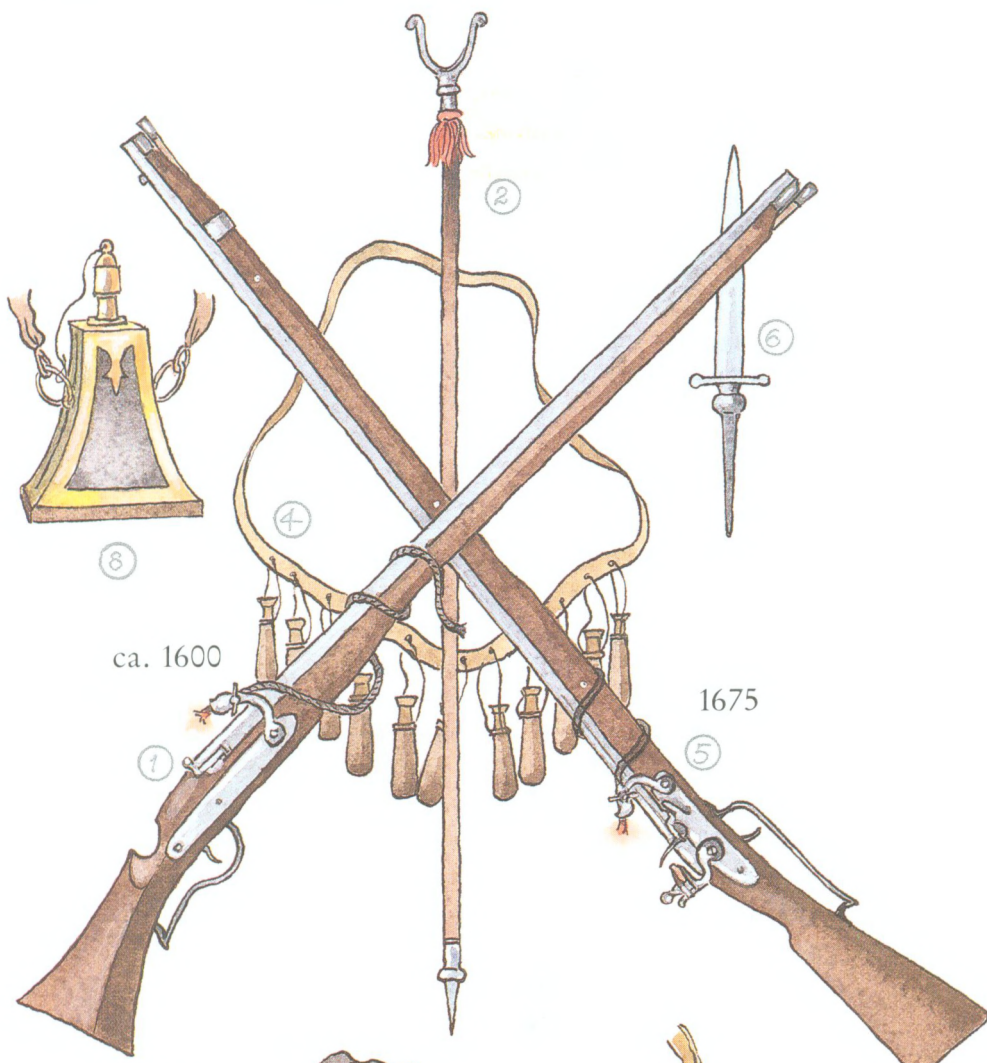
Soldater, der stod på vagt i felten, skulle som reglementet foreskrev, have kuglen i munden, klar til ladning og lunten i glød rede til brug. Selve ladeproceduren var en ganske langsommelig affære, når krudtet først skulle hældes i løbet, forladningen presses ned ovenpå og kuglen stødes ned med ladestokken, der mest var af træ, og derfor let kunne knække, hvis skytten var febrilsk. Dernæst skulle krudt hældes på fængpanden, lunten blæses glødende og fastspændes i hanens kæber, før der kunne affyres et skud.

Indførelsen af små krudtbeholdere hængende i et bandoler, fig. 4, forøgede infanteriets skudhastighed væsentligt, og gjorde krudtladningen mere ensartet. Under Trediveårskrigen begyndte flintelåsen, som var opfundet i Frankrig, at vise sig i fåtal-

lige eksemplarer. En mere udstrakt anvendelse skete dog først i 1600-tallets sidste halvdel, men til at begynde med bl.a. ved forsøg på at kombinere flinte- og luntelås som f.eks. den franske »Fusil vauban«, vist i fig. 5, som bl.a. brugtes af dansk infanteri under den Skånske Krig fra 1675 til 79. Det havde den tvivlsomme fordel, at hvis flintelåsen ikke virkede, var der en mulighed for, at luntelåsen ville gøre det, forudsat at lunten var holdt i glød, hvad der nok kunne have sin vanskelighed i regn og blæst. På samme tid kom de første bajonetter i brug, til at begynde med som vist i fig. 6, hvor den spunsformede ende stikkes ned i bøsseløbet, som så naturligvis ikke vil være i stand til at skyde. Samtidig forsvandt brugen af patronbandoleret, og en papirpatron, der indeholdt kugle og afmålt krudtladning medført i patrontasker blev en fast bestanddel af soldatens udrustning som vist i fig. 7. Krudtflasker eller horn fandtes dog stadig ligesom kuglepunge, fig. 8 og 9, dog hovedsagelig hos skarpskytter og jægere, som på den tid i sjældnere tilfælde kunne være udrustet med riflede geværer, til hvilke de selv målte ladningens størrelse afhængig af, hvor fjernt målet var fra skytten.

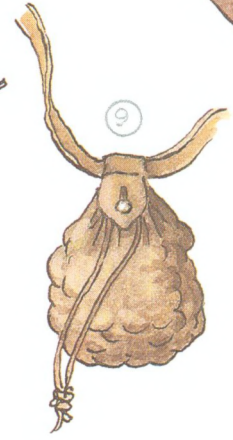
- 1 – *Musket med luntelås*
- 2 – *Forketstok til støtte af musket*
- 3 – *Musketer med luntebøsse*
- 4 – *Bandoler med patroner til musket*
- 5 – *Musket med kombineret lunte- og flintelås*
- 6 – *Spunsbajonet*
- 7 – *Papirpatron med kugle og ladning*
- 8 – *Krudtflaske*
- 9 – *Kuglepung*

- 1 – *Matchlock-Musket*
- 2 – *Rest for Musket*
- 3 – *Musketeer with Matchlock and Rest*
- 4 – *Bandolier with Cartridges*
- 5 – *Musket with Combined Match- and Flintlock*
- 6 – *Plug Bayonet*
- 7 – *Paper Cartridge with Bullet and Charge*
- 8 – *Powder Flask*
- 9 – *Bullet Pouch*

ca. 1600

1675

W.P.

SKYDEVÅBEN – Flinte- og perkussionslås

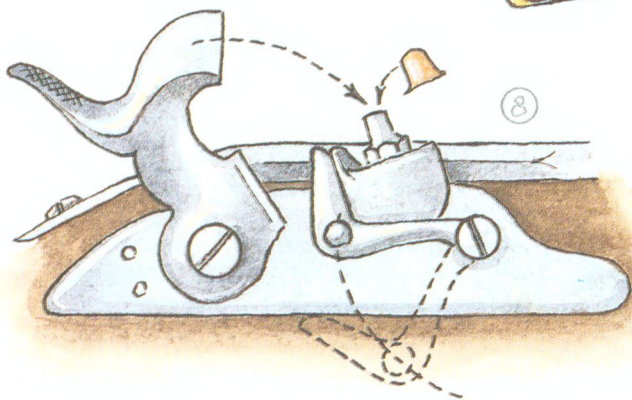
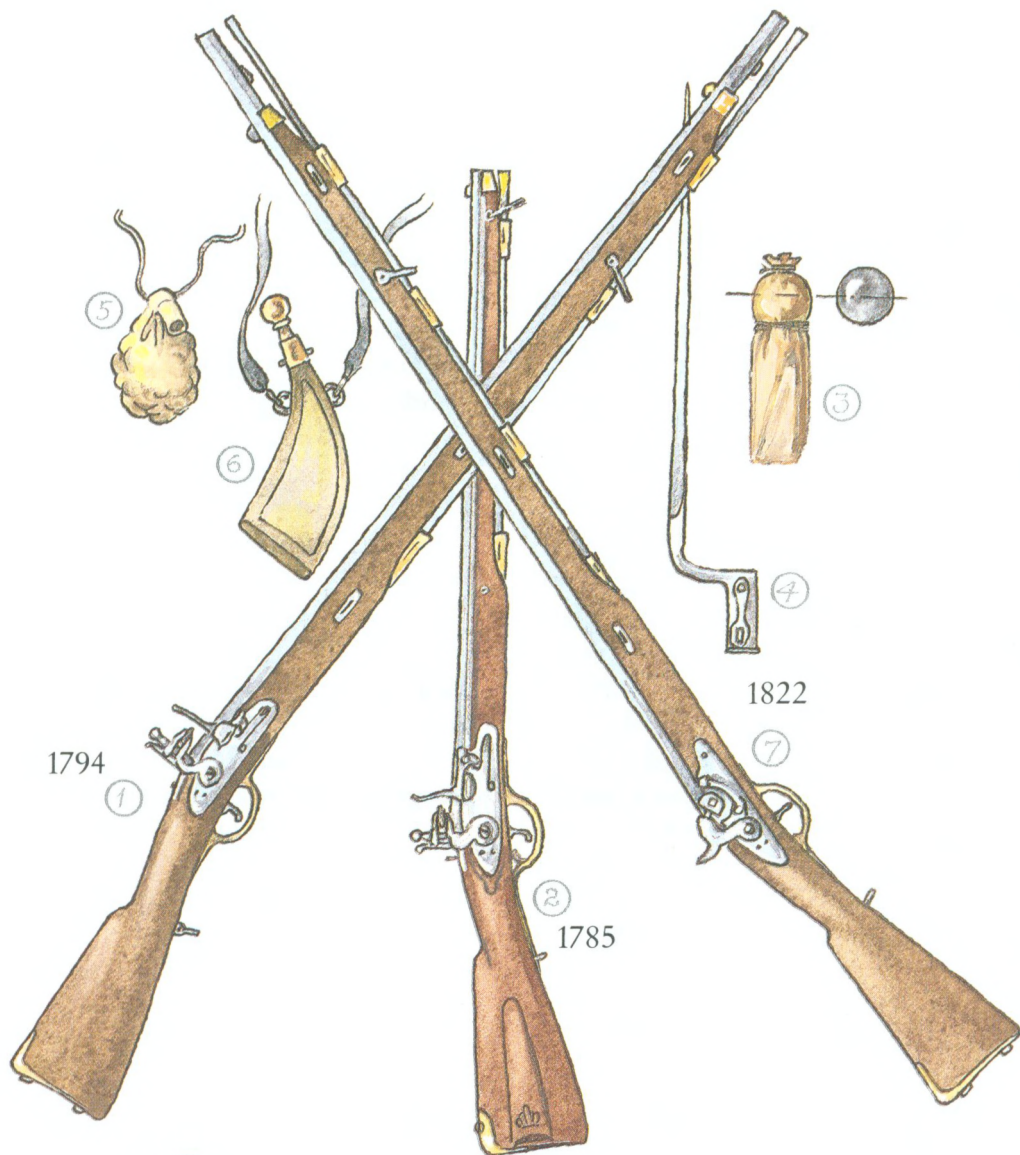
I den lange tidsperiode fra 1600-tallets sidste halvdel og til den første fjerdedel af 1800-tallet, var flintelåsen den enerådende påtændingsmekanisme for militærgeværer. Disse var gennemgående glatløbede til rundkugler i papirpatroner som vist i fig. 3, mens de særligt træned skarpskytter og jægere udrustedes med kortere rifler som vist i fig. 2. Geværet i fig. 1 er et dansk infanterigevær af den Kyhlske konstruktion med tilhørende dølgebajonet, vist i fig. 4, som tillod skydning med påsat bajonet. Til jæggerriflerne brugtes i nogle tilfælde ikke patroner, men for at skytten selv skulle kunne udnytte sin erfaring for den ønskede skudvidde, måltet fra et krudthorn, fig. 6, den nødvendige ladning, som passede til formålet; men det tog tid at hælde krudtet i, ætte forladning for, tage kuglen fra kugleosen, fig. 5, og presse den ned over et p'aster, for at den skulle kunne følge riffelgangene. Det lille rum i kolben med træskydelåg indeholdt renseværktøj, kugleudtrækker og kugleform.

I året 1842 standsedes herhjemme fremstillingen af flintelåsmusketter, og hæren antog den nye »Slaglås eller Perkussionsystem«, der gav en langt sikrere påtænding, end flintelåsen havde kunnet, da den var udsat for funktionsusikkerhed i regn og

blæst, og desuden ikke udnyttede krudtgassens fulde tryk på grund af det åbne fæng hul, hvorfra røgen også generede skytten. Disse mangler og gener forsvandt komplet ved indførelsen af perkussionslåsen. Heldigvis var det ret nemt at ændre de gamle endnu brugelige flintemusketter til perkussionslåse, da det meste af den indvendige mekanisme kunne bibeholdes som vist på fig. 7, der oprindeligt var et dansk flintegevær model 1822. Perkussionslåsens virkemåde vises i fig. 8, hvor det ses, at det tidligere låseblik er bibeholdt uændret, mens hanen har fået en hammeragtig facon. Der hvor fænghullet var, er der påloddet en knast med en udboret kanal, som fører ind til krudtkammeret, og øverst i knasten er indskruet en nippel, »Piston«, hvis hul står i forbindelse med fænghulskanalen. Ved skydning sættes en lille kobberfænghætte med knaldsats på pistonen, hanen spændes og sikringsspærren drejes nedad, så hanen frit kan ramme fænghætten, hvorfra en ildstråle via kanalen antænder ladningen og samtidigt lukker så gastæt, at krudtgassen udnyttes fuldtud. Allerede kong Frederik d.6. havde indset denne nye udvikling i våbenteknikken, og takket være ham arbejdede en kommission på indførelsen af dette nye perkussionsystem.

- 1 – Musket med flintelås
- 2 – Jæggerriffel
- 3 – Papirpatron for musket
- 4 – Dølgebajonet
- 5 – Kuglepung til rundkugler
- 6 – Krudthorn for jægere
- 7 – Perkussionsmusket
- 8 – Perkussionslås
med fænghætte

- 1 – Musket with Flintlock
- 2 – Rifle for Light Infantry (Chasseurs)
- 3 – Paper Cartridge for Round Bullets
- 4 – Socket Bayonet
- 5 – Bullet Pouch
- 6 – Powder Horn for Light Infantry
(Chasseurs)
- 7 – Percussion Musket
- 8 – Percussion Lock with Cap

W.P.

SKYDEVÅBEN – Riflede forladegeværer

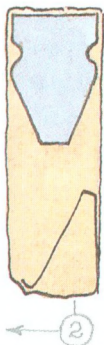
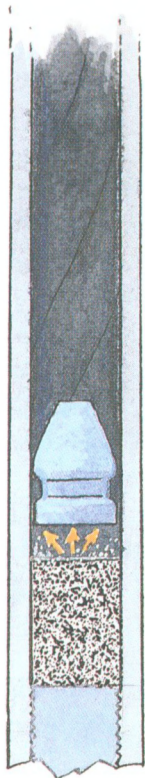
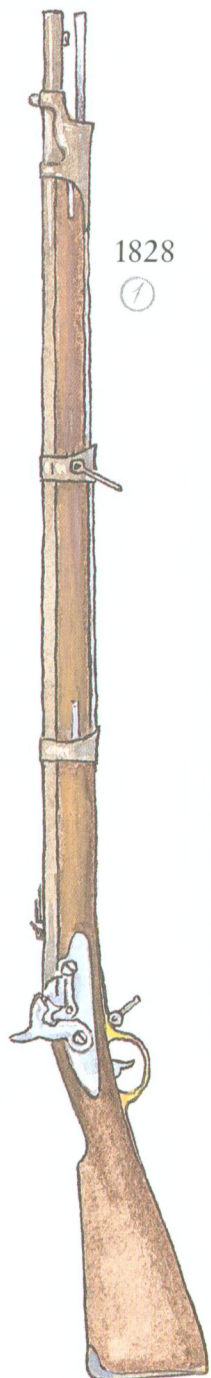
Kong Frederik d.6. nedsatte i 1838 en kommission, der fik til opgave at gennemprøve forskellige modeller af det nye »Perkussionsgevær«, som skulle indføres i hæren i stedet for de ældre flintelåsmusketter. De nye modeller kom dog ikke i produktion på grund af krigsudbruddet i 1848. Efter 1843 var godt 30.000 ældre flintelåsmusketter af model 1822 og 1828 blevet ændret til perkussionsantændelse, men det var ikke nok til at kunne udruste hele hæren. Heldigvis viste det sig muligt at indkøbe 30.000 musketter i Frankrig af fransk model 1822. Disse blev ændret til perkussionsantændelse, inden de kom her til landet. Yderligere indkøbtes 5.000 musketter af fransk model 1840.

Af de nye våben, der var blevet foreslået i 1848, kom kun pistolen og tapriflen i produktion under krigen. Tapriflen blev fremstillet på Kronborg Geværfabrik, og i løbet af krigsårene blev der fremstillet så mange, at hver bataljon i 1850 var bevæbnet med 800 glatte musketter og 200 taprifler. De glatløbende musketter havde alle disse geværers mådelige skydeegenskaber med en effektiv rækkevidde på kun godt et par hundrede meter, mens tapriflen med god træfsikkerhed rakte op til 400 m. Ladningen af tapriflen er vist i fig. 4, og den foregik på den måde, at krudtet først hældtes i løbet fra papirpatronen, så det lagrede sig i bunden om tappen. Derefter sattes spidsprojektilet i løbet og førtes til bunds med ladestokken, indtil det hvilede på tappen. Der-

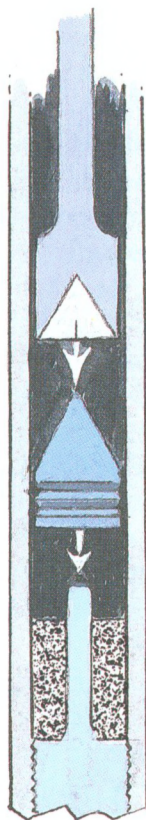
1 – Musket 1828 opriflet til miniésystemet
2 – Miniékugle (Nesler) og
papirpatron 1864
3 – Tapriffel 1848-1864
4 – Ladning af tapriffel
Soldat 1849 ved ladning af forladegevær
med perkussionslås

næst blev det stukket mod denne ved et hårdt slag med ladestokken, så det udvidede sig så meget, at det kom i indgreb med riffelgangene og lukkede så gastæt, at krudtgassen udnyttedes fuldtud. På basis af erfaringerne fra krigen 1848-50 og den franske kaptajn Miniés opfindelse 1847 nedsattes en »Miniékommission«, som gennemprøvede en lang række uden- og indenlandske riflede geværer for at finde frem til den type, der ville passe til hæren. Man kom til det resultat, at der foretoges en omfattende oprifling af de gamle franske modeller fra 1822, 1840 og de danske fra 1828, samtidig med at man bibeholdt et antal taprifler. Disse meget omfattende forsøg beskrives detaljeret af kaptajn S. Pfaff i hans »Armeens Bevæbning i 1863«, og de resulterede i, at det franske miniésystem i 1863 blev antaget som bevæbning for infanteriet i Krigen 1864. I fig. 2 ses miniéprojektile af Nesler-typen med den udhulede bagpart, som ved krudtgassens tryk ekspanderede tilstrækkeligt til, at indgreb i riffelgangene såvel som gastæt lukning sikredes. Disse riflede våben viste gode skydeegenskaber, og de var f.eks. fuldt på højde med de østrigske. Men på grund af forladesystemets langsomme ladning, som bedst kunne foregå i stående stilling, var de underlegne over for de prøjsiske tændnålsgeværer, der både skød hurtigere, men også kunne betjenes i liggende stilling, selvom deres træfsikkerhed og rækkevidde ikke overgik Miniériflerne!

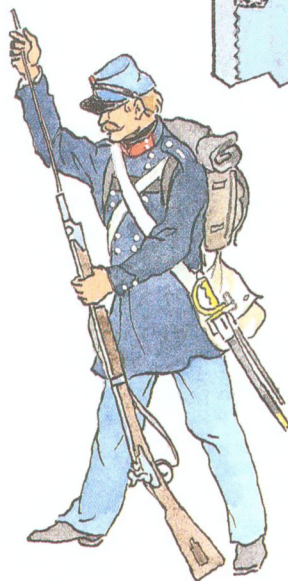
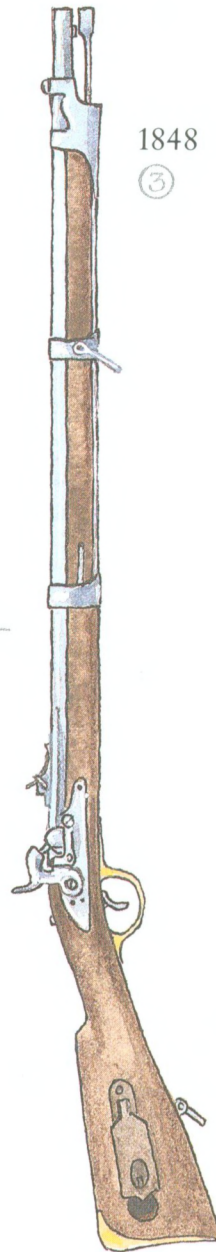
1 – Minié-Rifle converted from Musket 1828
2 – Minié Bullet (Nesler) 1864 and Paper
Cartridge
3 – Pillar-Breech Rifle 1848-1864
4 – Loading of a Pillar-Breech Rifle
Soldier 1849 loading a Muzzle Loader with
Percussion Lock

Minié

Tap

W.P.

SKYDEVÅBEN – Enkeltskudsriffel og magasingevær

I Krigen 1864, hvor det danske infanteris forladeriffler i både skudhastighed og lademåde viste sig underlegne over for de hurtigere skydende prøjsiske tændnålsriffler, blev det klart for alle, hvor nødvendigt det var at få indført et bagladegevær hurtigst muligt.

Der blev både gjort forsøg med at ændre de gamle forladegeværer til bagladning og i 1866 blev de bedste af taprifflerne ændret til bagladning efter »Sniders system«. Disse våben, som alene pga. deres store kaliber var mindre gode, skulle dog indtil videre kun bruges af reserven og lignende. I 1867 blev der i USA indkøbt 40.000 bagladeriffler af »Remingtons system«, fig. 1, så samtlige af hærens linie- og reservebataljoner allerede i november 1868 var udrustet med dette fuldt moderne våben, som udmærkede sig ved sin simple og pålidelige konstruktion, hvis patron til sortkrudt og lademåde er vist i fig. 2.

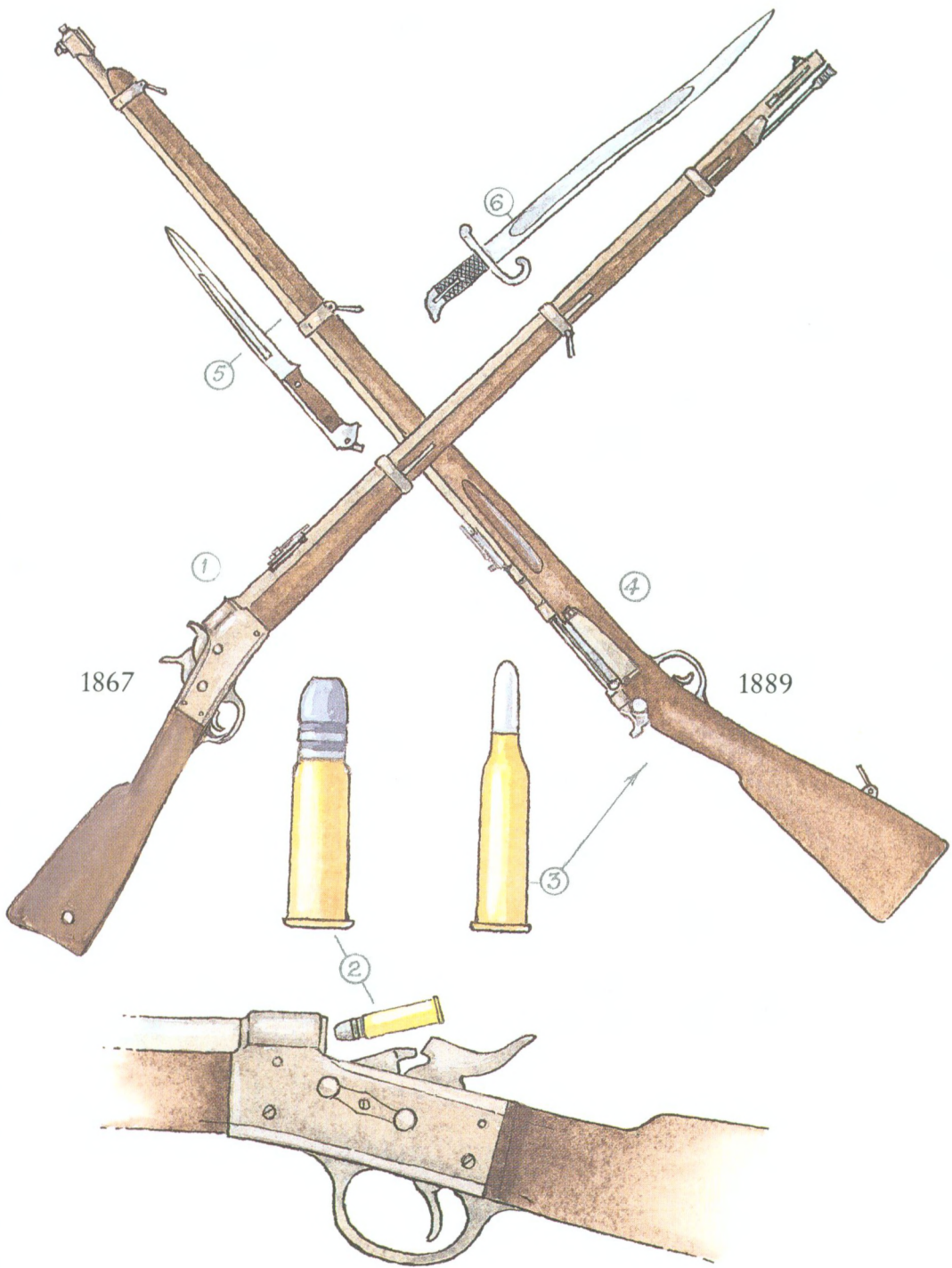
Den århundredgamle drøm om et hurtigt skydende magasinvåben, som trods talrige forsøg dog aldrig havde ført til det ønskede resultat, nærmede sig nu sin opfyldelse takket være maskinindustriens enorme fremskridt i sidste halvdel af 1800-tallet. Forskellige funktionsdygtige modeller, navnlig efter den Tysk-franske Krig så dagens lys. I Tyskland som en nykonstruktion af Mauser og i Frankrig som Lebelge-

været, begge forsynede med magasiner til 5 patroner plus én i kammeret. Samtidigt mindskedes de gamle store kalibre fra 15-17 mm til omkring de 8 mm, hvilket betød, at et langt større antal patroner kunne medføres af soldaterne. I Danmark antoges i 1889 et sådant gevær efter Krag/Jørgensen systemet, kaldet »Gevær '89«, som afveg lidt fra de andre magasingeværer ved at have magasinet til 5 patroner anbragt på siden. I modsætning til den almindelige måde med enten magasinet under låsen foran aftrækkerbøjlen, eller som et rørformet magasin i skæftet under løbet. Gevær '89, som fabrikeredes i Danmark, viste sig gennem sin lange levetid helt til anden Verdenskrig at være et fremragende våben, der med sit lille kaliber (8 mm) langt overgik Remingtongeværet i rækkevidde og i indtrængnings-ejne.

Den tidligere døllebajonet forsvandt endeligt med indførelsen af Remingtongeværet, og den ret lange sabelbajonet efter fransk model antoges til dette gevær, fig. 4. Gevær '89 derimod fik fra begyndelsen tildelt den langt kortere og derfor lettere knivbajonet, fig. 5, der utvivlsomt ved sin ringere vægt lettede bajonETFægtingen. Senere gik man dog i 1915 under første Verdenskrig frem til den længere kårdebajonet.

- 1 – Remington riffel model 1867
- 2 – Remington låsemekanisme og patron til randantændelse
- 3 – Patron til magasingevær 1889
- 4 – Magasingevær model '89
- 5 – Knivbajonet for gevær '89
- 6 – Sabelbajonet for Remington '67

- 1 – Remington Rifle Model 1867
- 2 – Remington-Lock and Rim-Fire Cartridge
- 3 – Cartridge for Magazine Rifle 1889
- 4 – Magazine Rifle Model 1889
- 5 – Knife-Bayonet Pattern 1889
- 6 – Sword Bayonet for Remington 1867

W.P.

SKYDEVÅBEN – Pistoler

Pistoler hørte ikke til den menige fodsoldats udrustning, men næsten udelukkende til rytteriet, hvis kampmåde i nogle hære foregik i trav, til man var på så nært hold, at pistolen kunne affyres med nogenlunde træfsikkerhed. Disse rytterpistoler, som er vist i fig. 1, 2, 3 var alle af ganske prunkløs udførelse, og som disse eksempler alle fabrikerede på Kronborg Geværfabrik, hvor de fortræffelige våbensmede i tidens løb havde frembragt så mange udmærkede våben af alle typer til brug i den danske hær.

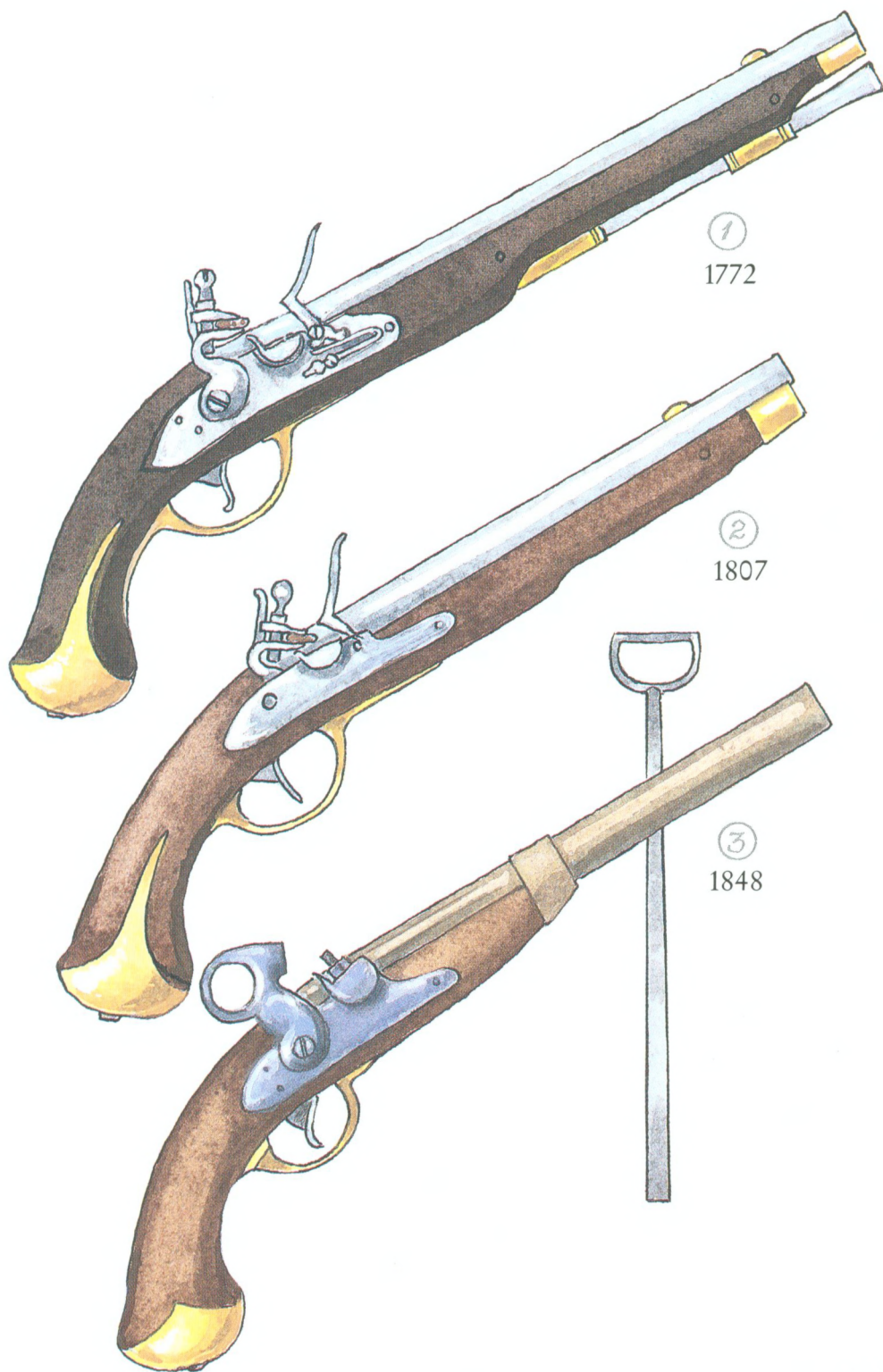
Flintelåspistolen i fig. 1 er en typisk rytterpistol fra 1772 med langt løb og med den karakteristiske fligede kolbekappe af messing. I fig. 2 ses en ganske særpræget pistol med indvendig flintlås, som blev konstrueret af rustmester Kyhl i 1807. Dette våben var forsøgsvis udstyret med en løs geværkolbe, i håb om at rytteren skulle kunne

bruge det også som et gevær. Forsøget, som dog ikke svarede til forventningerne, blev derfor ret hurtigt opgivet. Pistolen i fig. 3 med den usædvanlige hane er også fabrikeret på Kronborg Geværfabrik i 1848 med kaliber 17,5 mm. Pistolen adskiller sig fra andre modeller ved at have løs ladestok. Denne type hane skulle gøre det lettere for rytteren at spænde den ved at stikke fingeren ind i øjet, og endelig kunne den ikke så let hænge fast i hylstret eller tøjet under kamp. Denne pistoltype brugtes af vort rytteri til kort efter krigen i 1864.

For alle disse våben gjaldt det, at de på grund af deres ret lange løb var tunge og dårligt afbalancerede, og da sigtemidlerne var enten meget primitive eller overhovedet ikke tilstede, kunne der ikke være tale om nogen form for nøjagtig skydning.

- 1 – Pistol med flintelås 1772
- 2 – Pistol med indvendig flintlås system Kyhl 1807
- 3 – Rytterpistol, Kronborg-model 1848 med løs ladestok

- 1 – Pistol with Flint Lock 1772
- 2 – Pistol with Internal Flint Lock, System Kyhl 1807
- 3 – Pistol with Special Percussion Lock for Cavalry and a loose Ramrod

①
1772

②
1807

③
1848

W.P.

SKYDEVÅBEN – Revolvere

Forsøg på at skabe et skydevåben med roterende kamre (tromle) eller løb har været mange bøssehandlers drøm helt tilbage i 1500-tallet. I mange af Europas våbenmuseer findes flere mere eller mindre vellykkede eksempler, der dog som regel var strandet på tidens primitive mekaniske hjælpemidler. Endelig egnede de da kendte lunte-, hjul- og flintelåse sig ikke til sådanne systemer, bl. a. var faren for antændelse af alle tromlens ladninger på een gang meget stor.

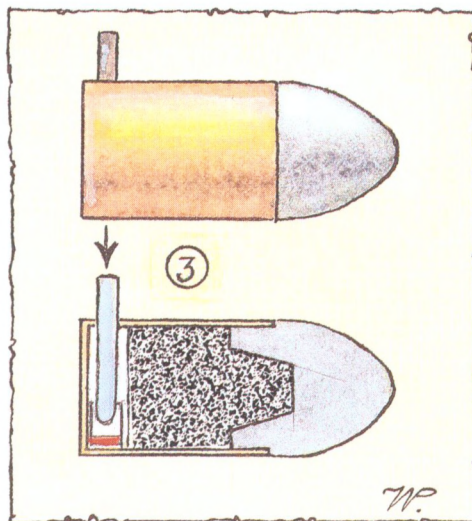
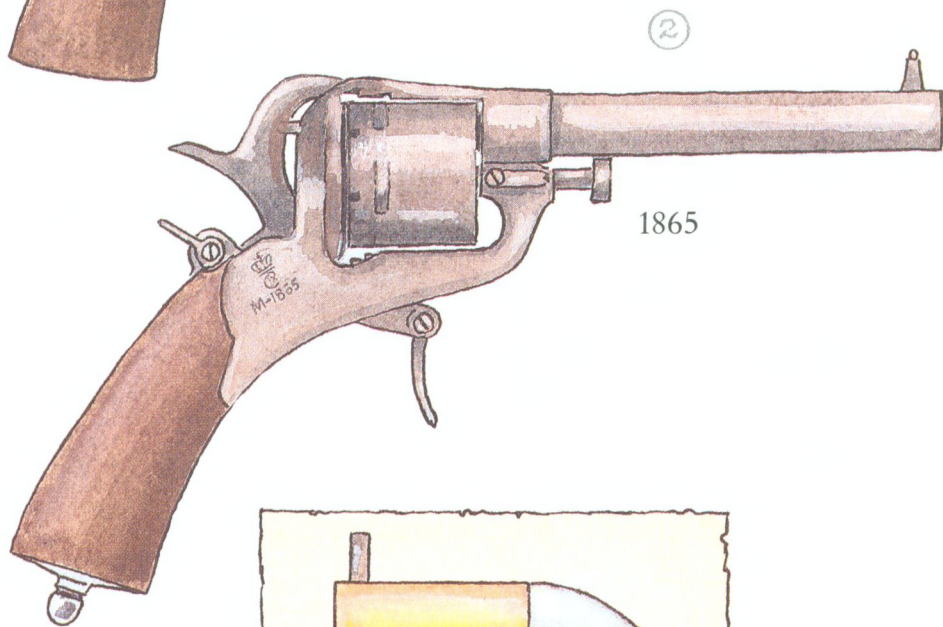
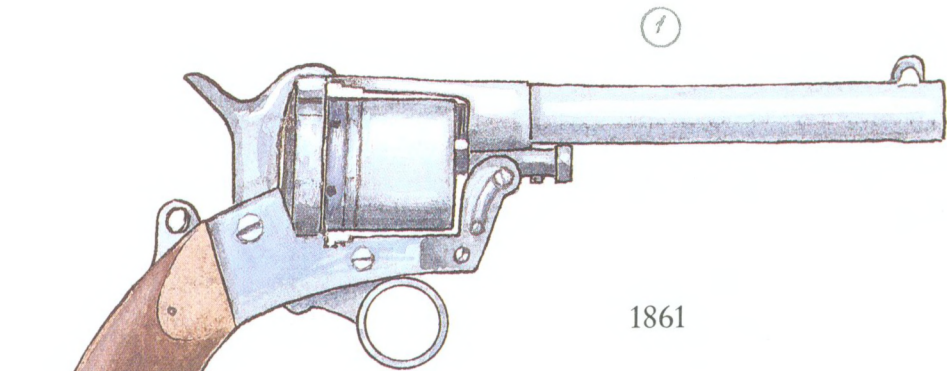
Først med den amerikanske udformning af »Tromlerevolveren« eller seksløberen, som den populært kaldes, blev problemet løst i 1835-36 af amerikaneren Colt med et våben, der virkede efter perkussionssystemet. Bag på tromlekammeret var anbragt nipler til fænghætter, hvorpå hanen slog og derved antændte ladningen i kamrene – ét efter ét. Revolveren måtte spændes for hvert skud ved at trække hanen tilbage med tommelfingeren. De selvspændende revolvere kom først lidt senere.

Disse tromlerevolvere gennemprøvedes under krigsforhold først i den amerikansk-mexikanske krig i 1848 og senere i mere udstrakt grad i Borgerkrigen 1861-65. På samme tid fremstilledes tromlerevolvere også i Europa, og i Danmark antog marinen i 1861 en sådan revolver konstrueret af rustmester ved Tøjhuset Georg Christensen, og hæren fulgte med i 1865. Disse våben virkede efter »Lefauchaux's system«, der var baseret på de specielle »stiftpatroner«, som vist i fig. 2. I patronens bund ses en vertikal slagstift, som ved hanens slag blev drevet ned mod en fængsats i et spejl af pap, hvorved ladningen antændtes.

Revolverne var særdeles effektive på grund af den hurtighed, de kunne affyres med, men stiftpatronerne måtte behandles med stor forsigtighed under ladning og transport, og de afløstes snart af den type, vi nu kender med centralantændelse, der tålte en mere robust behandling.

- 1 – Revolver til 6 skud (stiftpatron)
- 2 – Revolver til 6 skud (hærens model)
- 3 – Stiftpatron i tværsnit

- 1 – Revolver, Six Shooter
- 2 – Revolver, Six Shooter, Army Model
- 3 – Pinfire Cartridge in Cross-Section

W.P.

REGIMENTSFANER

De ældst kendte danske regimentsfaner var for det meste uden egentlig nationalt præg. Der var højst tale om en berømt feltherres våben eller hvad den hvervende oberst fandt for godt i retning af farvede striber, fyndsprog eller anden form for dekoration. Fanen i fig. 1 fra Chr. d.4.'s tid viser en sådan af landsknægtypen, dog med Kongelig Majestæts monogram påmalet i midten. Kongen indførte som en fast regel, at de danske faner alle skulle have et Dannebrog anbragt øverst i stangfeltet som vist i fig. 2, i »Fynske Adels Fane«, som øverst bærer en ørn og indskriften »Jehova Dirige Meum«, hvorunder kongens kronede monogram er anbragt. Disse gamle faner havde alle et ret tilfældigt udseende, hvad dekorationerne angår, bortset fra Chr. d.4.'s påbud om det lille Dannebrogsmærke i øverste stangfelt.

Først ved hærordningen i 1785 kom der mere orden og system i fodfolkets faner, da generalfeltmarchallen, Prins Carl af Hessen-Cassel, indgav forslag til nye faner for hærens fodfolksregiment til kong Chr. d.7.'s approbation.

Forslaget, som godkendtes af kongen, gik ud på, at der på regimentsfanen skulle

påmales den provins' våben, som var det pågældende regiments hjemsted, samt at fanens farver skulle være i overensstemmelse med uniformernes farver på opslag, kraver og rabatter.

Alene det rene Dannebrog forbeholdtes Fodgarden og regimenternes grenadérkompagnier – som vist på en grenadérfane, fig. 4, fra 1785.

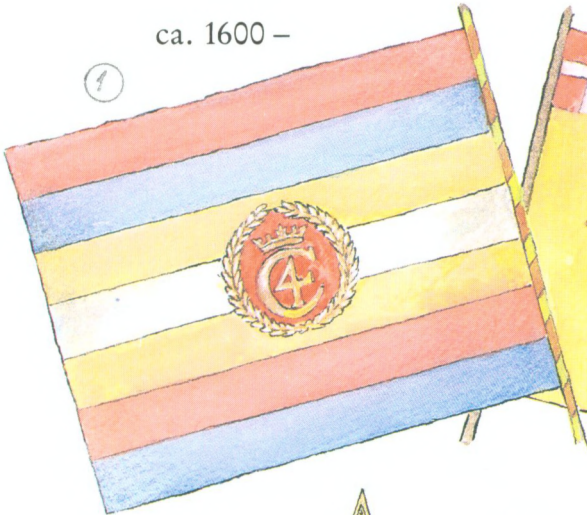
Også rytteriet fik nye »Estandarter« efter det samme system, da de gamle efterhånden var meget stærkt slidte. Fælles for de nye faner og estandarter var, at det lille Dannebrog, som indført af Chr. d.4., skulle bibeholdes. Ændringen tog dog sin tid, idet rytteriet først fik sine estandarter i 1795, hvor fig. 3 viser det Fynske Rytterregiments med Fyns våben, en kronet lindorm anbragt i en rød medaljon omkranset af Elefantordnens kæde. Fanedugens bræmme er forsiret med guldfrynser, og det hvide kors i øverste stanghjørne er af sølv.

Dette fanesystem holdt sig til 1842, da alle faner og estandarter ændredes til det rene Dannebrog.

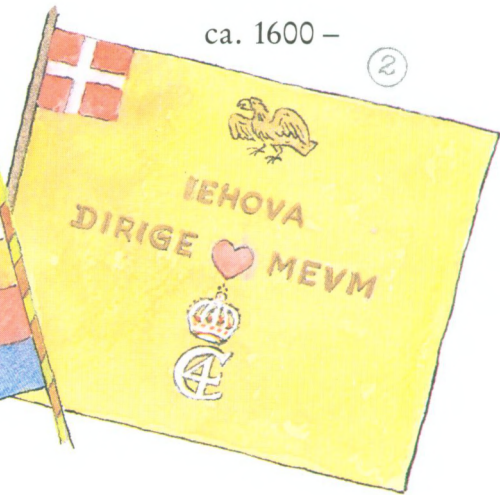
- 1 og 2 – *Faner fra Chr. d.4.'s tid, ca. år 1600*
- 3 – *Estandart for Fynske Rytterregiment 1795*
- 4 – *Grenadérfane 1785*

- 1 and 2 – *Colours from the Beginning of the 17th Century*
- 3 – *Standard of the Cavalry Regiment of Funen 1795*
- 4 – *Colours of the Grenadiers 1785*

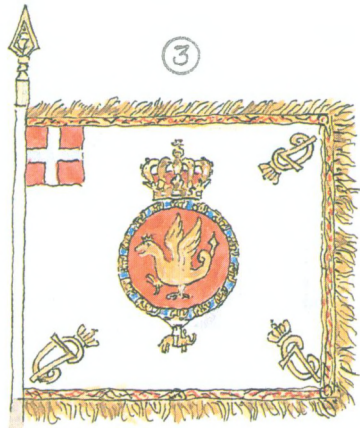
ca. 1600 –

ca. 1600 –

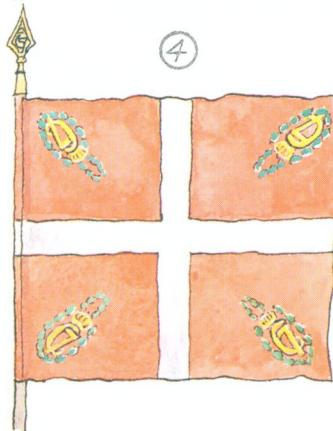

3

1795

4

1785

WP

ESTANDARTER

Rytteriets estandarter var af praktiske grunde noget mindre end fodfolksfanerne, for at estandartbærerne skulle kunne holde den blafrende dug nogenlunde roligt under galop. På fig. 1 er vist en husarestandart fra Chr. d.7.'s tid med kongens gyldne navne-ciffer på aversen, mens der på reversen ses en flyvende falk med et bandeau i næbbet, hvorpå regimentets fyndsprog, »In actis esto volugris«, (vær lynsnar i handling) stod. En passende devise for de hurtige husarer.

Fig. 2 viser estandarten for et jysk rytterregiment, fra 1684 under Chr. d.5. og fra samme landsdel er fig. 3, som har tilhørt 5. jyske Dragonregiment til nationalflaget indførtes for rytteriet som for hele hæren ved hærordningen i 1842.

Det jyske tilhørsforhold er angivet ved Jyllands kronede våben i dugens midte, hvorover ses et bandeau i rødt med dragoernes fyndsprog »Fortes Fortuna Juvat«, (lykken står den kække bi). I hjørnerne er

Chr. d.7.'s kronede navnetræk anbragt, og årstallet viser, at estandarten har været i brug i ganske mange år.

I fig. 4 vises en husarestandart fra Frederik d.6.'s regeringstid (avers), som på reversen har den bandeaubærende falk med husarernes fyndsprog, der ses i fig. 1. Det er ret typisk for den tids rytterestandarter, at det nationale præg ene håndhæves ved kongens navne-ciffer, og ikke som ved fodfolksfanerne ved det af Chr. d.4. påbudte Dannebrog i øverste stangfelt.

Oprindelig var rytterestandarterne med broderet symbolik og våben. Men da denne form for dekoration var ret kostbar og sart, gik man i 1795 over til håndmalede dekorationer, der nok var knapt så holdbare, men langt lettere at fremstille og reparere. Fanespyddene, som i de fleste tilfælde bar det kongelige monogram, var for det meste forgyldte, og med kongens navnetræk.

- 1 – Estandart for Gardehusarregimentet
- 2 – Estandart for Jysk Rytterregiment
- 3 – Estandart for 5. jyske Dragonregiment
- 4 – Estandart for Gardehusarregiment

- 1 – Standard of the Hussars
- 2 – Standard of the Cavalry Regiment of Jutland
- 3 – Standard of the 5th Regiment of Light Dragoons
- 4 – Standard of the Hussars

W.P.

FANER OG ESTANDARTER

Ved hærordningen i 1842 forsvandt for stedse de gamle farverige, rigt dekorerede og smukke regimentsfaner med deres nære tilhørsforhold til regimenternes gamle hjemsteder i de forskellige landsdele, som affødte en vis samlende korpsånd hvilende på fortidens bedrifter.

Samtidigt med, at bataljonerne/regimenterne i 1842 fik numre, indførtes nationalflaget »Danebrogen« overalt – og det kan selvfølgelig på ingen måde bedømmes som et tilbageskridt eller en reduktion af soldatens følelser over for sin afdeling, tværtimod. Marinens hele fortid hvilede jo netop på bedrifter, øvede under nationalflaget. Resultatet er da også, at fra 1848 og til vore dage hviler store dele af landhærens traditioner og hæder på bedrifter, øvede under Danebrogen, navnlig under de Slesvigske Krige.

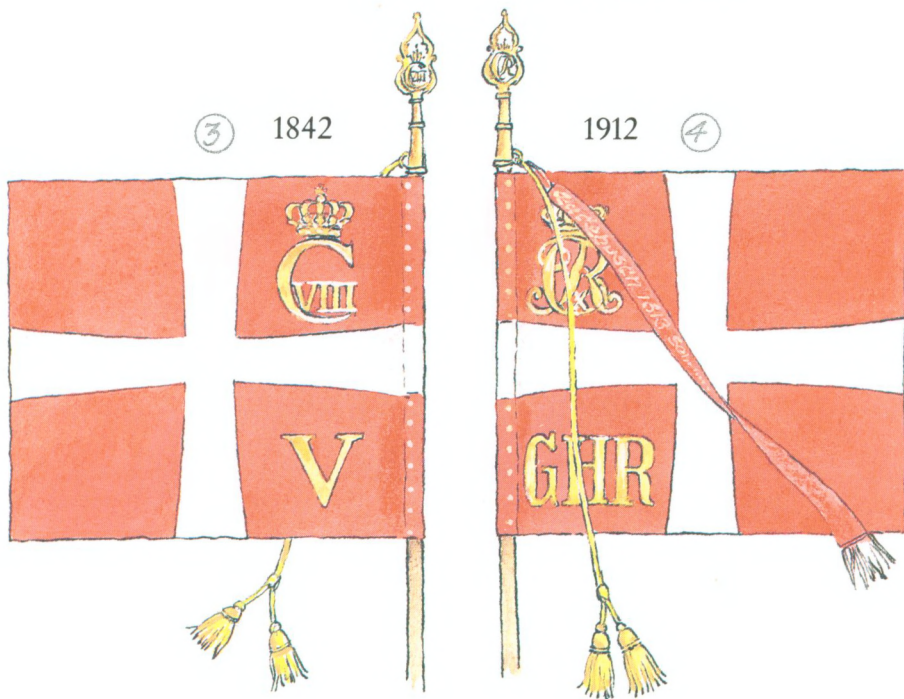
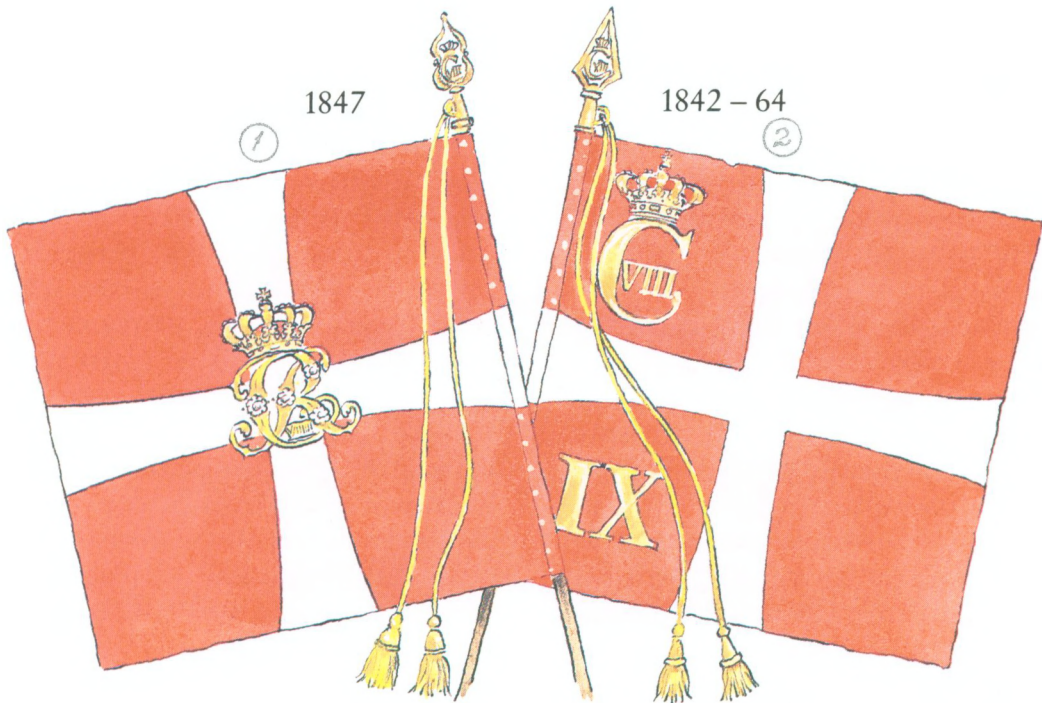
De på illustrationerne viste eksempler fremhæver da også, hvor smukt og ensartet samlende flaget virker.

Fig. 1 er Livgardens fane fra Chr. d. 8.'s tid med det kongelige monogram i korsets midte. Fig. 2 viser 9. Linieinfanteribataljons fane fra samme konges tid. Forneden i fig. 3 ses 5. Dragonregiments estandart, som tidligere førte den gamle dug med Jyllands våben med devisen »Lykken står den kække bi«.

Fig. 4 viser Gardehusarregimentets estandart fra Chr. d.10.'s tid med det kongelige monogram i øverste stangside og derunder GHR for Gardehusarregimentet, samt et fanebånd med navne i guld på de slag og kampe, hvor regimentet har udmærket sig.

- 1 – *Livgardens fane fra Chr. d.8.'s tid*
- 2 – *Fane for 9. Liniebataljon 1842*
- 3 – *Estandart for
5. Dragonregiment 1842*
- 4 – *Estandart for
Gardehusarregimentet 1912*

- 1 – *Colours of the Royal Life Guard*
- 2 – *Regimental Colours of
the 9th Regiment*
- 3 – *Standard of
the 5th Regiment Dragoons*
- 4 – *Standard of the Hussars*

W.P.

FANER – for frivillige korps, landeværn og lazaret

De frivillige korps, der, som omtalt under uniformer, har skabt sig en hæderfuld plads i historien om Danmarks forsvar, havde naturligvis deres særlige mærker og faner. Navnlig to har overlevet til vore dage, selvom de nu er forsvundet som korpsfaner. Den første som ses i fig. 1, tilhørte »Kongens Livjægerkorps«, der som bekendt indlagde sig stor hæder under Københavns bombardement i 1807. I erkendelse af sin indsats ved denne og andre lejligheder fik Livjægerkorpset militær rang lige efter Livgarden til Fods – altså en meget smuk placering for et korps af frivillige; men sådan vurderede man dengang livjægerens forsvarsånd og indsats. Den afbildede fane med kong Christian d. 9.'s kronede monogram blev skænket af prinsesse Marie ved en parade på Amalienborg Slotsplads i 1886.

Den anden fane vist i fig. 2 tilhørte »Akademisk Skyttekorps«, hvis symbol, Miner-

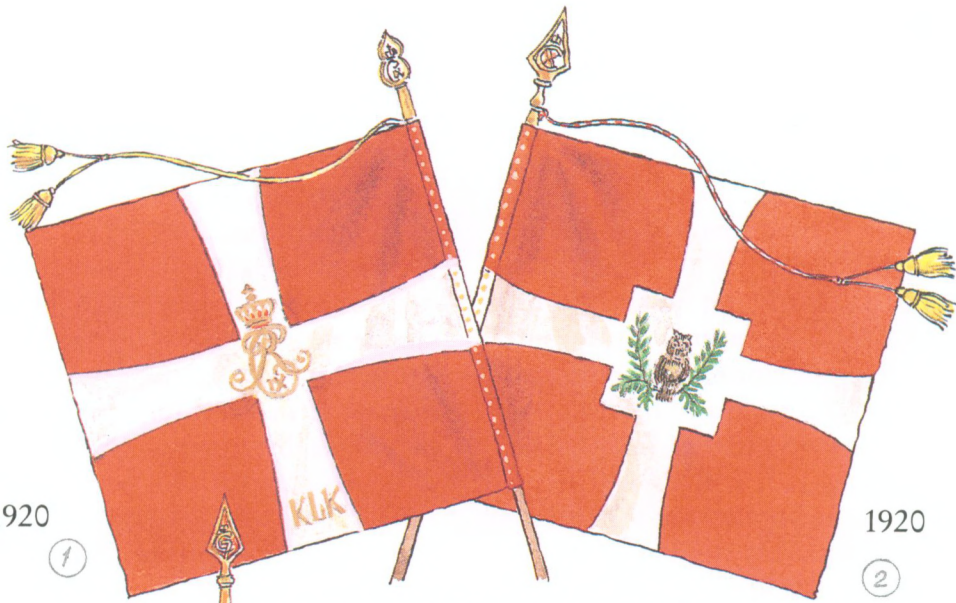
vas ugle, er anbragt i korsets midte. Studenternes, »De Sorte's«, deltagelse i Københavns forsvar i 1659 og alle de andre gange i 1700, 1801 og 1807, da hovedstaden skulle forsvares, har skabt korpset en hædersplads i vor historie.

Landeværnet, der ikke byggede på samme frivillighed, rekrutteredes udelukkende af bønderne, der, som omtalt i uniformsafsnittet, kun fik en meget mådelig militær uddannelse, mødte under fanen vist i fig. 3. I dens midte ses det blå felt med indskriften »Landeværn for Kongen og Fædrelandet«. Denne indskrift på dansk var kun for de rent danske afdelinger, mens kongerigets holstenske afdelinger havde det samme blå felt med tysk inskription, »Landeswehr für König und Vaterland«.

Fig. 4 viser det grønne lazaretflag, som brugtes af det militære lægekorps i både første og anden Slesvigske Krig indtil Genferkorset, »Røde Kors«, overtog dets rolle.

- 1 – Fane for Kongens Livjægerkorps
- 2 – Fane for Akademisk Skyttekorps
- 3 – Fane for landeværnet
- 4 – Lazaretflag

- 1 – Colours of the King's own Volunteer Rifles
- 2 – Colours of the Academical Volunteer Rifles
- 3 – Colours of the Militia
- 4 – Lazaret-Flag

1920

①

1920

②

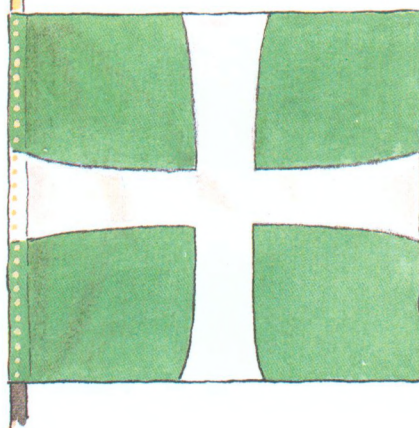

LANDEVÆRN
FOR
KONGEN
OG
FÆDRENLANDET

③

1807

④

til 1863

W.P.

UDMÆRKELSESTEGN OG MEDALJER

I Danmark har man gennemgående været væsentlig mere behersket ved uddeling af udmærkelsestegn, medaljer og ordener, når man sammenligner med den rundhåndethed, der har været udvist i andre europæiske staters hære.

For danske officerer var Dannebrogordenens forskellige klasser opnåelig fra ridderkorset og opefter, mens underofficerer og menige kun i ret sjældne tilfælde kunne opnå Dannebrogsmændenes hæderstegn. Eksemplerne i fig. 1, 2, 3, 4, 5, 6 og 7 er alle hæderstegn for underofficerer, af hvilke 8-års tegnet i fig. 2 indstiftedes i 1817 af Frederik d.6. for udvist dadelfri tjeneste. Underofficerer, der tegnede sig for yderligere 8 år, kunne tildeles tegnet i fig. 2, og efter 16 års tjeneste det der vises i fig. 1. Begge hæderstegn blev båret i et flettet metalbånd. Disse tegn blev uddelt første gang i 1820, men inddraget i 1842 og erstattet med tegnene i fig. 3 og 4 for henholdsvis 12 og 20 års god tjeneste.

I 1832 bestemtes det, at de løntillæg, der i 1804 blev givet for 12 og 20 års god tjene-

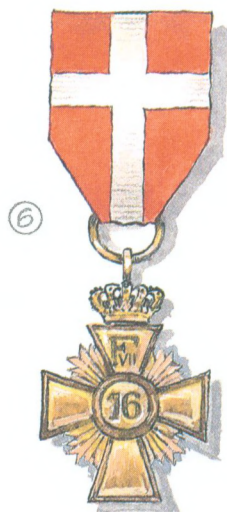
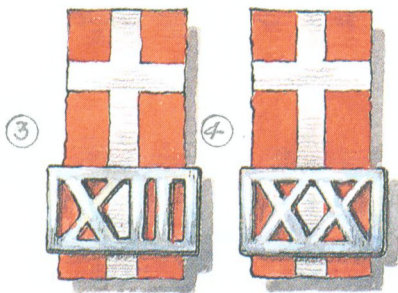
ste, skulle knyttes til hæderstegnene. Ved hærordningen i 1842 ophørte tildelingen af disse tegn for stedse. I fig. 7 ses medaljen for deltagelse i Krigen 1864.

Underofficerer, som med udmærkelse havde gennemgået »Det kongelige Gymnastik Institut«, fik indtil 1843 tildelt en præmiesabel, der var både eftertragtet og respekteret. Denne udmærkelse inddroges samme år og erstattedes med en dobbelt sølvtrøse båret øverst på venstre ærme, hvorover et sølvskjold, vist i fig. 10, var anbragt. Disse udmærkelser opnåede dog aldrig samme popularitet som præmiesablen.

I 1946 indstiftedes medaljen for mænd og kvinder for deltagelse i anden Verdenskrig på allieret side, vist i fig. 8. Medaljen vist i fig. 11 er hæderstegnet for god tjeneste i hæren, og i fig. 9 ses hæderstegnet for fortjenstfuld indsats inden for Hjemmeværnet, som blev indstiftet i 1959 med tildeling hvert år på Danmarks befrielsesdag d. 4. maj.

- 1,2,3,4,5,6 – *For lang og tro tjeneste – for underofficerer*
- 7 – *Medalje for deltagelse i Krigen 1864*
- 8 – *Medalje for indsats på allieret side 1940-45*
- 9 – *Medalje for fortjenstfuld indsats inden for Hjemmeværnet*
- 10 – *Sølvskjold for gymnastiklærere*
- 11 – *Medalje for god tjeneste i hæren*

- 1,2,3,4,5,6 – *For NCO's for Long and Loyal Service*
- 7 – *Medal for Participation in the War 1864*
- 8 – *Medal for Meritorious Efforts in Allied Service 1940-45*
- 9 – *Medal for Meritorious Service in the Home Guard*
- 10 – *Silver Shield for Gymnastic Instructors*
- 11 – *Medal for Meritorious Service in the Army*

W.P.

Kildeangivelser

J. C. J. Quist: Det danske gevær '89.
Falsterske Fodregiment 1747-1972.

Th. Møller:
Gamle danske militærvåben, vol. I-II.

A. Vejen Andersen:
Prinsens Livregiments fanehistorie.

Infanteriskolen, let sektion: Bajonetter.
Tøjhusmuseets bog om 1864.

Danske regimentsfaner,
forskellige regimentshistorier.

Fra våbnesens skatkammer,
Skand. Bogforlag.

Foredrag over håndskyts,
Skydeskolens alm. kursus 1894.

Kay Nielsen: Danske blankvåben. 1978.

Otto Vaupell:
Den dansk-norske hærs historie, vol. I-II.

J. Krøier og J. Hinge:
Den danske Underofficer.

Th. Thaulow:
Den danske soldat gennem tiderne.

Th. v. Husher:
Samling af danske militære uniformer 1854.

Per Thornit: Den danske soldat i samtidige
fotografier 1864.

Alstrup og Skougaard:
Da dansken sprang soldat.
1864 et hundredårsminde.
1964, Martins forlag.

Liljefalk & Lütken:
Vor sidste kamp for Sønderjylland.

E. Leschly: Historisk beretning om
5. Dragonregiment.

Poul E. Liebe:
Napoleons danske hjælpetropper 1813.
Et hundredårsminde om Treårskrigen,
Berlingske forlag.

S. Pfaff: Armeens Bevæbning 1863,
skydeforsøg og ammunition.

Otto Blom: Chr. d.4.'s artilleri, hans tøj-
huse og våbenforråd.

C. Engelbrecht: Gardehusarregimentet
gennem 200 år. 1962.

A. Pontoppidan:
Den kongelige Livgarde til Fods.

Livgarden: Prins Jeans Bog.

Jesper Gram-Andersen:
Den kongelige Livgarde 325 år.

Chr. Würigler Hansen: Danish Uniforms
and Equipment 1800-1815.

H. Burchard:
Danske Regimentsfaner og Estandarter.

Preben Kannik: Danske regiments
uniformer fra Napoleonstiden.

Preben Kannik: Alverdens uniformer i
farver, Politikens forlag.

Vald. Møller: Den danske armé's
uniformer... gennem ca. 300 år.

Hugo Jungstedt: Krigsvæsenets tekniske
udvikling i det 19. årh.

Das Bilderlexikon der Uniformen 1700 bis
zum Gegenwart, München.

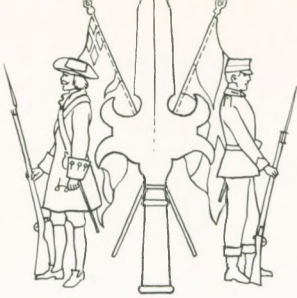
E. O. A. Hedegaard:
Krigen på Sjælland, 1807.

E. O. A. Hedegaard:
Generalstabens Guidekorps 1808-1928.

Claude Blair:
European & American Arms, 1100-1850.

Helge Bruhn: Dannebrog og danske faner
gennem tiderne.

*Hector Boeck, Johnsted-Møller og C. V.
Hjalf:* Danmarks Hær, vol. I-II.

Med sine mange glimrende, kolorerede tegninger er denne bog et væsentligt bidrag til dansk militær- og kulturhistorie gennem 300 år. Til uniformsplancherne følger sig instruktive tegninger af håndvåben, faner og dekorationer med udførlige forklaringer.

Pramvig viser med glans, at foruden at kunne tegne korrekte uniformer, kan han – i modsætning til flere andre uniformstegnere – afbilde korrekte sabelhefter, geværlåse, krudthorn og andet våben- og uniformstilbehør.

Man kan være ambassadør for dansk forsvar på mange måder. Pramvig har valgt en af de fornemste.

Ole A. Hedegaard

Militærhistoriker – Major
Hærstabens militærhistoriske Arbejder

ISBN 87-88165-47-7

DIS-Danmark

1 2 4 6 3 2

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK